

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาคารขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน
ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

**A Study of Problems and Solving Methods of the Lack of Buddhist Monks in
Thai – Cambodian Border of Surin and Buriram provinces**

โดย

นายวิศักดิ์	ทองทิพย์
นายประสงค์	ทองประ
นายชนู	ศรีทอง
นายบรรจง	โสดาดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2547

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-974-364-607-2

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน
ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

**A Study of Problems and Solving Methods of the Lack of Buddhist Monks in
Thai – Cambodian Border of Surin and Buriram provinces**

โดย

นายทวิศักดิ์	ทองทิพย์
นายประสงค์	ทองประ
นายธนู	ศรีทอง
นายบรรจง	โสดาดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. 2547

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-974-364-607-2

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of Problems and Solving Methods of the Lack of Buddhist Monks in Thai – Cambodian Border of Surin and Buriram provinces

by

Mr. Taweesak Tongthipya

Mr. Prasong Thongpra

Mr. Thanoo Srithong

Mr. Banchong Sodadee

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

B.E. 2547

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ISBN 978-974-364-607-2

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์
ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์
ผู้วิจัย : นายทวิศักดิ์ ทองทิพย์ นายประสงค์ ทองประ นายธนู ศรีทอง
นายบรรจง โสดาดี
ส่วนงาน : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ปีงบประมาณ : 2547
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุ
ของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของ
พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ในเขตชายแดน
ไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ วิเคราะห์การวิจัย โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและ
รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่
ภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เครื่องมือที่ใช้ในการ
วิจัยใช้แบบบันทึกการสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
และบุรีรัมย์ที่ค้นพบมี 2 ด้าน คือ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณและสภาพปัญหา
การขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ

2. สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์
และบุรีรัมย์ ที่ค้นพบมี 2 สาเหตุหลัก คือ สาเหตุภายนอก ได้แก่ สภาพทั่วไปด้านชุมชนและด้านการ
บริหารของคณะสงฆ์ สาเหตุภายใน ได้แก่ ด้านลักษณะของวัดและด้านพระสงฆ์

3. แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ในทัศนะของพระสังฆาธิการ
หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัด
สุรินทร์และบุรีรัมย์ พบว่า การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก ได้แก่
ปัญหาที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านชุมชน คณะสงฆ์ ประชาชนและรัฐต้องเข้าไปร่วมกันดำเนินการ
แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับด้านการบริหารคณะสงฆ์ องค์กรสงฆ์ต้องเข้าไปดำเนินการแก้ไข การแก้ไข
ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายใน ได้แก่ ปัญหาที่เกี่ยวกับลักษณะของวัด
คณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐและชุมชน ต้องเข้าไปร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับด้าน

พระสงฆ์ องค์การสงฆ์ต้องเข้าไปดำเนินการแก้ไข การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ทั้งที่จากสาเหตุภายนอกและสาเหตุภายในควรกำหนดเป็นนโยบาย ยุทธศาสตร์และโครงการ การแก้ไขต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการ แก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ รัฐรับรู้สภาพปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ พร้อมทั้งศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ให้ชัดเจน เป็นรูปธรรม แล้ว กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการ แก้ไขปัญหา โดยดำเนินการผ่านองค์กรของรัฐที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นนั้นๆ คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมรับรู้สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ร่วมมือกับรัฐและประชาชน ศึกษาสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ให้ชัดเจน เป็นระบบ เป็นรูปธรรม แล้วกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการแก้ไขปัญหา โดยดำเนินการผ่านไปตามลำดับชั้น สายงาน การปกครองของคณะสงฆ์ ชุมชนตระหนักถึงปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ให้ความร่วมมือกับรัฐและคณะสงฆ์ ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ โดยปราชญ์ชาวบ้านและมัคคทายก จะต้องเข้าไปปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ร่วมมือกันกับพระสงฆ์ในวัด พร้อมทั้งปลูกฝังให้คนในชุมชนมีทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ไวยาวัจกรร่วมมือกับพระสงฆ์และคณะกรรมการวัด จัดดำเนินการเกี่ยวกับการเงินของวัด ให้มีความถูกต้อง โปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน ชาวบ้าน เยาวชนหนุ่มสาว ตระหนักถึงคุณค่าของวัดและพระสงฆ์ นำระบบบุญกุศลมาใช้ปฏิบัติ เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวัด อุบัติภัณฑ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่สม่ำเสมอและต่อเนื่อง

Research Title:	A Study of Problems and Solving Methods of the Lack of Buddhist Monks in the Thai-Cambodian Border of Surin and Buriram Province
Researchers:	Mr. Taweesak Tongthipya Mr. Prasong Thongpra Mr. Thanoo Srithong Mr. Banchong Sodadee
Department:	Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus
Fiscal Year:	2547 / 2004
Research Scholarship Sponsor:	Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purpose of this research was to study a problems, causes of the problems, and solving methods on the lack of Buddhist monks in Thai-Cambodian border of Surin and Buriram provinces.

The research methodology was used to study information from the concern with documents and researches. The data collecting was based on observance and interview of the sample in the target area. Descriptive analysis was used in the research. Instruments in using of this research were observing–note and interview from local people. The results of the research were as follows:

1. There were two problems regarding the lack of Buddhist monks in Thai-Cambodian border of Surin and Buriram provinces, namely, the lack of in terms of quantity and quality.

2. There were two main causes regarding the lack of Buddhist monks in Thai-Cambodian border of Surin and Buriram province, namely, the outer cause comprising geographical condition, community condition, and Sangha administration condition, and the inner cause comprising temple condition and Buddhist monk condition.

3. The path leading of problem was lacking of Buddhist monks in Thai-Cambodia border of Surin and Buriram province. In views of the ecclesiastical officers, the concerned civil servant head, the community head, and the area community were found that to the outer problem, the government official and the community should have cooperation to solve the problem of geographical condition. Sangha, community and government officials should solve the problem

of community condition. And the Sangha organization in solving of the problem of Sangha administration, inner problem, Sangha organization, government officials, and community should have cooperation to solve the problem of temple condition. Then the Sangha organization should solve the problem of Buddhist monks, the solution of both outer and inner problem should be in terms of policy, strategy, and projects. In short and long running solution should go hand by hand.

The recommendation on this research was that for the solution of the lack of Buddhist monks in Thai-Cambodia border of Surin and Buriram provinces. The government section should know the problem, the causes of the problem, and the obvious methods of solution in the forms of policy, strategy, and projects dealing through the governmental organization in the particular area; the Sangha diction through the ecclesiastical officers in the particular area; the community itself through the local academic and the donors of the temple. The lay Buddhist should coordinate and exchange view with the Buddhist monks and implant the right view towards temple and local Buddhist monk and the donors of the temple. The lay bursar and the temple committee should have transparency in financial dealing. The Buddhist monk should realize the value of the temple and Buddhist monks in terms of activities and supports.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์
ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา สำเร็จได้ด้วยการสนับสนุนจากหน่วยงานและบุคคลหลายท่าน ซึ่ง
ผู้วิจัยขอเอนามท่านผู้มีอุปการคุณเหล่านั้นไว้ในที่นี้ ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัช สุทธิกุลสมบัติ ผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการ ได้รับเป็น
ผู้ให้คำปรึกษางานวิจัยนี้จนสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี
2. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ โดยพระเทพปัญญาเมธี
รองอธิการบดี ได้อำนวยความสะดวกในด้านอุปกรณ์สำนักงานที่ใช้ในการวิจัยเป็นอย่างดี เช่น
เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องถ่ายเอกสาร พร้อมกับสถานที่เพื่อให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นสถานที่ทำวิจัยใน
หน่วยงานด้วย
3. กลุ่มพระสงฆ์ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและ
ชาวบ้านในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ที่กรุณาให้สัมภาษณ์และเต็มใจให้
ข้อมูลเพื่อการวิจัย
4. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อแก้ไขปรับปรุง งานวิจัย
นี้ให้สำเร็จลงอย่างสมบูรณ์

จึงขอขอบพระคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

นายทวิศักดิ์	ทองทิพย์
นายประสงค์	ทองประ
นายธนู	ศรีทอง
นายบรรจง	โสคาดี

30 กันยายน 2547

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ช
สัญลักษณ์ และคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	4
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหา	7
2.1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา	7
2.1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา	14
2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา	19
2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา	19
2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา	20
2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา	23
2.3.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา	23
2.3.2 แนวคิดทฤษฎีการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา	34

2.4	สภาพทั่วไปของพื้นที่เขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	36
2.4.1	สภาพทั่วไปด้านชุมชน	37
2.4.2	สภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์	41
2.5	รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	51
บทที่ 3	วิธีดำเนินการวิจัย	63
3.1	ขั้นศึกษาข้อมูล	63
3.2	ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล	64
3.3	ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล	64
3.4	ขั้นสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย	65
บทที่ 4	วิเคราะห์สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	67
4.1	สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์	67
4.1.1	สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ	67
4.1.2	สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ	69
4.2	สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์	73
4.2.1	สาเหตุภายใน	73
4.2.2	สาเหตุภายนอก	79
4.3	แนวทางแก้ไขปัญหา	84
4.3.1	การแก้ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายใน	84
4.3.2	การแก้ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก	88
บทที่ 5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	93
5.1	สรุปผลการวิจัย	93
5.1.1	สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	93
5.1.2	สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	94

5.1.3	แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเขต ชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	97
5.2	อภิปรายผล	100
5.2.1	สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	100
5.2.2	สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	103
5.2.3	แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเขต ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	105
5.3	ข้อเสนอแนะ	107
5.3.1	ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง	107
5.3.2	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป	109
	บรรณานุกรม	110
	ภาคผนวก	114
	ผนวก ก	115
	- แบบสัมภาษณ์	116
	- แบบบันทึกการสังเกต	120
	ผนวก ข	125
	- รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	126
	- รายชื่อวัดที่บันทึกการสังเกต	130
	ประวัติผู้วิจัย และคณะ	133

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 แสดงลักษณะความมีอยู่ของพระสงฆ์ด้านปริมาณ	45
2.2 แสดงวุฒิการศึกษาของพระสงฆ์	46
3.1 แสดงกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	63
3.2 แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย	65

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แสดงภาพจำลองแสดงสภาพทั่วไปของชุมชน	37
2.2 แสดงชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์และสามเณรวัดบ้าน	42
2.3 แสดงภาพชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์วัดป่า	43

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
2.1 แสดงการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน	50
2.2 แสดงแสดงกรอบแนวคิดของการแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจ 4	62

สัญลักษณ์ และคำย่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

อ.จ.ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ถ้าพิจารณาถึงสถาบันทางสังคมตามแนวสังคมวิทยา พบว่า สถาบันทางสังคม ประกอบด้วย สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศาสนา และ สถาบันการศึกษา ซึ่งสถาบันเหล่านี้ได้ทำหน้าที่ในสังคม เพื่อให้สังคมสามารถยืนหยัดอยู่ได้ ถ้าสถาบันเหล่านี้ไม่ทำหน้าที่ในสังคม สังคมก็จะอ่อนแอไม่มีความสมบูรณ์ ฉะนั้น นักสังคมวิทยา จึงให้ความสำคัญต่อหน้าที่ที่สถาบันต่าง ๆ ได้กระทำแก่สังคม และตั้งเป็นทฤษฎีหน้าที่ขึ้นมา ดังที่ จานงก์ อดิวัฒนสิทธิ์ กล่าวไว้

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมเป็นทฤษฎีหลักที่ได้รับความนิยมเชื่อถือมาก เพราะ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมได้อธิบายลักษณะสังคมโดยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า สังคมเหมือนอินทรีย์ที่มีชีวิตอย่างหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่มีความมีชีวิตระดับสูง (Superorganic) และได้ชื่อว่า ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม เพราะมีข้ออธิบาย ความเป็นปึกแผ่นของสังคมว่า เนื่องด้วยส่วนประกอบต่าง ๆ ของสังคมที่มารวมกันเป็นโครงสร้าง ของสังคม โดยแต่ละส่วนประกอบของสังคมทุก ส่วนมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ส่วนประกอบหลักของสังคมก็คือ สถาบัน ครอบครัว สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบย่อยที่พัฒนาจากสถาบัน ดังกล่าวออกไปอีก ซึ่งปฏิบัติหน้าที่เป็นเอกเทศปลีกย่อยออกไปตามบทบาท และหน้าที่ของแต่ละสถาบัน¹

สถาบันทางพุทธศาสนา เป็นสถาบันหลักที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยมานาน วัดและ พระสงฆ์เป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเกือบทุกอย่างของสังคมไทย เช่น เป็น

¹ จานงก์ อดิวัฒนสิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 54.

สถาบันทางการศึกษา เป็นสถานที่พักผ่อน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญ การละเล่น การประชุม เป็นต้น ในสังคมชนบทนั้นพระสงฆ์ถือเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำทั้งด้านจิตใจ ด้านภูมิปัญญา และด้านการพัฒนา แต่ปรากฏการณ์ที่พบในปัจจุบัน ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์กำลังประสบปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ พระสงฆ์ที่มีอยู่ขณะนี้ มีจำนวนน้อยเท่านั้นที่สนองตอบความต้องการของชุมชนด้านจิตปัญญาได้ ส่วนใหญ่จะทำได้เพียงด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเท่านั้น นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ประชาชนขาดคุณธรรมจริยธรรม ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมอื่น ๆ ตามมา

จากการสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับ สภาพหมู่บ้านในสังคมชนบทเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2544 (ข้อมูลจากสำนักงานเจ้าคณะอำเภอในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์) พบว่า จังหวัดสุรินทร์ มีพื้นที่ติดชายแดน จำนวน 3 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ มีวัดและพระสงฆ์ ดังนี้ อำเภอบัวเชด มีวัดและสำนักสงฆ์ 32 แห่ง มีพระสงฆ์ 168 รูป อำเภอสังขะมีวัดและสำนักสงฆ์ 142 แห่ง มีพระสงฆ์ 881 รูป อำเภอกาบเชิงและกิ่งอำเภอพนมดงรักมีวัดและสำนักสงฆ์ 84 แห่ง มีพระสงฆ์ 397 รูป จังหวัดบุรีรัมย์มีพื้นที่ติดชายแดน จำนวน 2 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ มีวัดและพระสงฆ์ ดังนี้ อำเภอบ้านกรวดมีวัดและสำนักสงฆ์ 61 แห่ง มีพระสงฆ์ 371 รูป อำเภอละหานทรายและกิ่งอำเภอโนนดินแดง มีวัดและสำนักสงฆ์ 63 แห่ง มีพระสงฆ์ 539 รูป

การสำรวจวัดและพระสงฆ์ดังกล่าวนี้ เป็นการสำรวจช่วงเทศกาลเข้าพรรษา เป็นช่วงที่มีผู้บรรพชาอุปสมบทอยู่จำพรรษามากที่สุด แต่เมื่อออกพรรษาแล้วพระสงฆ์เหล่านั้นก็ได้จาริกไปที่อื่นหรือไม่ก็ลาสิกขาบท คงมีเหลืออยู่เฉพาะเจ้าอาวาสหรือพระหลวงตาบางท่านเหล่านี้ที่อ่านหนังสือไม่ค่อยออก และสวดมนต์ไม่ค่อยได้ สภาพเช่นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปในเขตสังคมชนบทชายแดนไทย-กัมพูชา พื้นที่จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

สภาพดังกล่าวได้เกิดขึ้นติดต่อกันมานานแล้ว ทางคณะสงฆ์และส่วนราชการได้พยายามหาทางแก้ปัญหาโดยตลอด เช่น เมื่อ พ.ศ. 2535 - พ.ศ. 2543 ทางคณะสงฆ์นำโดยเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดนครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ร่วมกับกรมทหารราบเฉพาะกิจที่ 23 อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดให้มีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย- กัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อให้ราษฎรหมู่บ้านแนวชายแดน ได้ศึกษาอบรมหลักธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ 2) เพื่อให้ราษฎรสามารถนำหลักธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต 3) เพื่อจัดปัญหาสังคมชนบทแนวชายแดนให้ลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป 4) เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการพัฒนาของทางราชการให้ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป แต่ในโครงการนี้เป็นโครงการเฉพาะกิจ พระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการต้อง

ผลัดเปลี่ยนย้ายที่ไปประจำที่อื่นเรื่อย ๆ จึงไม่สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในพื้นที่เขตชายแดน ไทย-กัมพูชา ได้ จนในที่สุดโครงการก็สิ้นสุดลง เมื่อ พ.ศ. 2544 และจากรายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ได้พบปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ และให้ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปว่า ควรมีการศึกษาวิจัย เรื่อง ภาวะการณ์ขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชนบท เพราะในเขตชนบทโดยเฉพาะตามแนวชายแดน ประชาชนมีความต้องการพระสงฆ์เป็นอย่างมาก¹ เพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จากผลการออกพื้นที่ภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลการวิจัย พบว่าพระสงฆ์ในวัดหรือสำนักสงฆ์ในเขตชายแดนมีน้อย และบางวัดไม่มีพระสงฆ์พำนักอยู่ ชาวบ้านไม่สามารถหาพระสงฆ์ไปอยู่จำพรรษาได้ เมื่อไม่มีพระสงฆ์อยู่ประจำ หมู่บ้านหรือชาวบ้านก็ขาดผู้นำในการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ และสังคม ตลอดถึงขาดผู้นำในการชี้แนะแนวทางปฏิบัติในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ

จากสภาพการณ์ดังกล่าวจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ เพื่อนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา พื้นที่จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.2.2 เพื่อศึกษาสาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.2.3 เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

¹ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และประสงค์ ทองประ, ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ วิทยาเขตสุรินทร์, 2543), หน้า 98.

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาไว้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.3.1.1 ประชากร เป็นประชากรในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ ดังนี้ จังหวัดสุรินทร์ ได้แก่เขตพื้นที่ของอำเภอบัวเชด อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และกิ่งอำเภอพนมดงรัก จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่เขตพื้นที่ของอำเภอบ้านกรวด อำเภอละหานทราย และกิ่งอำเภอโนนดินแดง

1.3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง เป็นตัวแทน ประชากร ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling)

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.3.2.1 ศึกษาสภาพปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.3.2.2 ศึกษาสาเหตุของปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์

1.3.2.3 ศึกษาแนวทางแก้ปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหการขาดแคลนพระสงฆ์ ในทัศนะของพระสงฆ์ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหการขาดแคลนพระสงฆ์ตามแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.4.1 จำนวนประชากรและคุณภาพของกลุ่มตัวอย่างเชื่อถือได้

1.4.2 คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ในวันเวลาต่างกันไม่ทำให้มีผลแตกต่างกัน

1.4.3 กลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ตอบตามความเป็นจริงและตั้งใจตอบ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

คำว่า “สภาพปัญหา” หมายถึงภาวะบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง เป็นข้อติดขัดข้ออื่นที่ต้องคิดหาทางแก้ไข ในงานวิจัยนี้ได้แก่ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ในช่วง พ.ศ. 2545-2547

คำว่า “การขาดแคลนพระสงฆ์” หมายถึง ความอึดอัดขัดสนพระสงฆ์ ในงานวิจัยนี้ได้แก่ การขาดแคลนพระสงฆ์ในด้านปริมาณและคุณภาพของวัดในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์

คำว่า “การขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง จำนวนพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ โดยเฉลี่ยมีจำนวนน้อยกว่าวัดละ 4 รูป

คำว่า “การขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ” ในงานวิจัยนี้หมายถึง มีพระสงฆ์อาศัยอยู่ในวัดในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ เป็นผู้มีความรู้ด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและวุฒิสามัญศึกษาค่ำ และไม่มีบทบาทต่อชุมชนมากกว่าการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา

คำว่า “เป็นผู้มีความรู้ด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและวุฒิสามัญศึกษาค่ำ” ในงานวิจัยนี้หมายถึง ผู้มีความรู้ทางปริยัติธรรมแผนกธรรมต่ำกว่า นักธรรมชั้นโท และ ผู้มีความรู้วุฒิสามัญศึกษาค่ำกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

คำว่า “ชายแดนไทยกัมพูชา” ในงานวิจัยนี้หมายถึง เขตพื้นที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาครอบคลุมเขตพื้นที่ 5 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอบัวเชด อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และกิ่งอำเภอมดมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อำเภอบ้านกรวด อำเภอละหานทราย และกิ่งอำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

คำว่า “สาเหตุของปัญหา” ในงานวิจัยนี้หมายถึง สาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

คำว่า “แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.6 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.6.1 ได้ทราบสภาพปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.6.2 ได้ทราบสาเหตุของปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

1.6.3 ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและการวางแผนแก้ปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ และกรณีอื่น ต่อไป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ศาสตร์ต่าง ๆ มี วิธีศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหามาวิธีการของแต่ละศาสตร์ เช่น วิธีการแบบทฤษฎี วิธีการแบบพุทธศาสตร์ วิธีการแบบสังคมวิทยา วิธีการแบบรัฐศาสตร์ วิธีการแบบเศรษฐศาสตร์ และวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านพุทธศาสตร์และสังคมศาสตร์มาเป็นกรอบในการอ้างอิง เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ ได้วางกรอบศึกษาใน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหา 2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา 3)แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา 4) สภาพทั่วไปของพื้นที่เขตชายแดน ไทย – กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ 5) รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหามีประเด็นที่จะทำการศึกษา 2 ประเด็น คือ 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา 2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา

2.1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา มีประเด็นที่นำมาศึกษา 3 ประเด็นได้แก่ 1) ความหมายของปัญหา 2) ลักษณะของปัญหา และ 3) ปัญหาพุทธศาสนาในประเทศไทย

2.1.1.1 ความหมายของปัญหา ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ให้ความหมายว่า “คำถาม ข้อสงสัย, ข้อติดขัดข้ออื่น, ข้อที่ต้องคิดต้องแก้ไข”¹ ตรงกับคำว่า “ทุกข์” ในหลักการของพุทธศาสนาได้แก่ “ภาวะบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเองขาดแก่นสารและความเที่ยงแท้ ไม่อาจให้ความพึงพอใจเต็มอัมแท้จริง พร้อมทั้งก่อปัญหา

¹ พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2527), หน้า 165.

สร้างความทุกข์ขึ้นมาได้เสมอ ทั้งที่เกิดเป็นปัญหาขึ้นแล้ว และที่อาจเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา เมื่อใดเมื่อหนึ่ง ในรูปใดรูปหนึ่ง แก่ผู้ที่ยึดถือมันไว้ด้วยอุปาทาน”¹

สรุปความหมายของปัญหาตามหลักการของพุทธศาสนา คือ ทุกข์ ได้แก่ ภาวะบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง ขัดข้อง มีความบกพร่อง ไม่สมบูรณ์ในตัวเอง เป็นข้อคิดขัด อุดตันที่ต้องคิดต้องแก้ไข

2.1.1.2 ลักษณะของปัญหา ตามหลักพระพุทธศาสนากำหนดลักษณะของปัญหาได้ 2 ลักษณะคือ ปัญหภายในกับปัญหภายนอก ดังสมภาร พรหมทา สรุป ไว้ว่า “1) ปัญหาที่เกิดจากภายในตัวของมนุษย์ ได้แก่ ความเห็นแก่ตัว ความริษยาอาฆาต ความไม่รู้ 2) ปัญหาด้านเทคนิค เช่น วิธีการ ระบบขาดประสิทธิภาพ จัดการไม่เหมาะสม”²

1) ปัญหภายใน ได้แก่ ปัญหาที่เกิดขึ้นในตัวของคนเอง เป็นปัญหาของจิต ซึ่งในเรื่องนี้ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้อธิบายลักษณะของปัญหภายในไว้ ดังพระธรรมปิฎกให้ทัศนะว่า

ปัญหาเกี่ยวกับชีวิตด้านใน หรือปัญหาทางจิตใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ล้วน ๆ มากที่สุด คือมนุษย์ทุกถิ่นฐานกาลสมัย มีธรรมชาติของปัญหาทางจิตใจของปัญหาทางจิตใจเหมือนกัน ถึงจะต่างสังคมหรือสังคมจะต่างยุคสมัย ธรรมชาติทางจิตปัญญาของมนุษย์ก็ยังคงเป็นอย่างเดิม คือมนุษย์ก็ยังเป็นมนุษย์ ที่มีโลก โกรธ หลง รักสุข เกลียดทุกข์ เป็นต้นอยู่อย่างเดียวกัน³

เอดเวิร์ด คอนเซ (Edward Conze)⁴ ให้ทัศนะว่า

โดยแก่นจริง ๆ พระพุทธศาสนา คือ คำสอนเรื่องความหลุดพ้น ความเป็นพื้นฐานต่อความหลุดพ้นเกิดขึ้นเนื่องจากว่า โลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ ความสิ้นหวัง ซึ่งเราต่างประสบด้วยตนเองอยู่แล้ว ทุกข์มิได้เกิดขึ้นจากสิ่งภายนอก แต่เกิดจากปัจจัยภายใน บางอย่างซึ่งเป็นองค์ประกอบของจิตในตัวเรานั้นเอง สิ่งดังกล่าวนี้เราเรียกว่า ตัณหา สักกายทิฏฐิ อวิชชา หรือการยึดมั่นในทัศนะที่

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 896-897.

² สมภาร พรหมทา, **วารสารพุทธศาสนศึกษา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 54.

³ อ่างแล้ว, **พุทธธรรม**, หน้า 917-918.

⁴ เอดเวิร์ด คอนเซ, สมหวัง แก้วสุฟอง (แปล), **พระพุทธศาสนาประวัติ**, (เชียงใหม่: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า 14-15.

วิปัสสนา ความอยากไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด ๆ ก็ได้รับการประณามจากชาวพุทธว่าเป็นอุปสรรคต่อเสรีภาพ และอิสรภาพภายในทั้งสิ้น

วคิน อินทสระ¹ ให้ทัศนะว่า

ชีวิตทุกชีวิตมีปัญหาตั้งแต่เกิดจนตายไม่มีใครหลีกเลี่ยงปัญหาได้ ชีวิตมีปัญหาให้แก้อยู่เสมอ ชีวิตปราศจากปัญหาไม่ได้แต่เมื่อใจเรามั่นคงจะช่วยให้แก้ไขปัญหาย่างขึ้น มีความเข้าใจมากขึ้น เปรียบเสมือนรถที่ล้อเกาะถนนดี ย่อมไม่คว่ำได้ง่าย กิเลสและกรรมเป็นตัวจักรสำคัญของปัญหาชีวิต เมื่อมีกิเลสการประกอบกรรมดีบ้างชั่วบ้างก็มีขึ้น กรรมชั่วมีผลเป็นทุกข์ กรรมดีมีผลเป็นสุข เมื่อประสบทุกข์ ใจของคนมีกิเลสย่อมเศร้าหมอง เอียงไปในทางประทุษร้ายเป็นโทษ และพยายามข่มไม่ยอมประกอบกรรมต่อไป เมื่อประสบสุขใจของคนมีกิเลสย่อมเพลิดเพลินในสุขนั้น และเอียงไปในทางราคะ และโลภะ ประกอบกรรมใหม่ต่อไปอีก กิเลส กรรมและผล (วิบาก) จึงหมุนเป็นวัฏจักรอยู่ ความทุกข์ (ปัญหา) ก็หมุนตามไป เปรียบเหมือน ล้อรถที่หมุนตามแรงเร่งของเครื่องยนต์ เมื่อดับเครื่องแล้วไม่จับต่อไปล้อก็หยุดหมุน เพราะความไม่รู้แจ้งในปัญหาชีวิตนั่นเองจึงทำให้มีความดิ้นรนทะยานอยาก (ตัณหา) และมีการยึดมั่นถือมั่น อุปาทานใจจึงพล่านไปหาอารมณ์ต่าง ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

สรุปปัญหาภายในตัวมนุษย์หรือปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์ตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่า “อกุศลมูล” คือรากเหง้าแห่งความชั่วทั้งหลายอันจะนำไปสู่ปัญหาต่างๆมากมาย ได้แก่ (1) โลภะ ความโลภ ความละโมภ ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ คับแคบ แข็งแข็ง เอาัดเอาเปรียบกัน เป็นต้น (2) โทสะ ความโกรธ ความมุ่งร้าย ให้อภัย ทะเลาะวิวาท โกรธเคือง เคียดแค้นเกลียดชัง ริษยา อาฆาต พยาบาท ปองร้าย เบียดเบียนกัน เป็นต้น (3) โมหะ ความลุ่มหลง มัวเมาขาดสติ ไร้เวลาหาปัญญา ความไม่รู้ ขลาดหวาดหวั่น เป็นต้น

2) ปัญหาภายนอก ได้แก่ (1) ปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับระบบ ปัญหาทางโครงสร้าง ปัญหาทางเทคนิค ปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสม ปัญหาขาดประสิทธิภาพ ต่าง ๆ ปัญหาชุมชน เป็นต้น (2) ปัญหาทางธรรมชาติ เช่น ภัยทางธรรมชาติทั้งหลาย เช่น วิกฤต อุทกภัย อัคคีภัย ทุรภัย เป็นต้นพระธรรมปิฎกให้ทัศนะว่า “ปัญหา

¹ วคิน อินทสระ, *ธรรมและชีวิต*, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬารามราชวิทยาลัย, 2527), (ปัญหาพุทธฯ/ปียวัฒน์ หน้า 31-35)

ด้านนอกเกี่ยวกับสังคมมีส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อยังเป็นมนุษย์ก็จะมีลักษณะปัญหาเช่นนั้น แต่ส่วนอื่น ๆ นอกจากนั้นเกี่ยวข้องกับปัจจัยอย่างอื่น ๆ ในสภาพแวดล้อมซึ่งแตกต่างกันไปในส่วนรายละเอียดได้อย่างมากมายตามกาลและเทศะ”¹ สรุปได้ว่าปัญหาภายนอกได้แก่ปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ เช่นการทำลายระบบนิเวศน์ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น และปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ไฟไหม้ สภาพทุรกันดาร เป็นต้น

สรุปลักษณะของปัญหาตามหลักพุทธศาสนาคือ ปัญหาภายในได้แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในตัวของมนุษย์เอง หรือปัญหาภายในจิตใจของมนุษย์ ตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่า อกุศลมูล คือรากเหง้าของความชั่วทั้งหลายอันจะนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมาย ปัญหาภายนอกได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และที่เกิดจากธรรมชาติ

2.1.1.3 ปัญหาพุทธศาสนาในประเทศไทย การศึกษาปัญหาพุทธศาสนาในประเทศไทยพบว่ามีปัญหาหลายอย่าง เช่น ปัญหาองค์กรสงฆ์ ปัญหาความรู้ความเชื่อถือและการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพุทธศาสนิก ดังที่นักวิชาการพุทธศาสนาให้ทัศนะไว้ดังต่อไปนี้

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)³ ได้สะท้อนสถานการณ์พุทธศาสนา ด้านสถาบันสงฆ์ในปัจจุบันนี้ว่า วัดในประเทศไทยเรานี้มีทั้งหมด 30,000 กว่าวัด ว้างเจ้าอาวาสเกือบ 10,000 วัด หมายความว่าไม่มีพระที่มีคุณสมบัติพอที่จะเป็นเจ้าอาวาสได้ เมื่อไม่มีเจ้าอาวาส ความรับผิดชอบต่อวัดและการที่จะทำให้วัดเดินไปสู่ความก้าวหน้า ก็ไม่หนักแน่น ไม่เต็มที่ ไม่สมบูรณ์ เกิดมีสภาพที่สองตามมา คือวัดหลวงตามีมากขึ้น ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะว่าไม่มีพระที่มีคุณสมบัติจะเป็นเจ้าอาวาส ก็เลยมีแต่หลวงตาเฝ้าวัด หลวงตาก็คือพระที่บวชเมื่อแก่ บางทีก็มุ่งหาความสงบ เลิกทำงานทำการก็เข้ามาบวช อย่างนี้ก็เป็นประเภทที่นับว่าดี แต่อีกประเภทหนึ่งก็คือผู้ที่ไม่มีทางไป หมดทางทำมาหาเลี้ยงชีพก็เข้ามาอาศัยวัดเป็นที่เลี้ยงชีพโดยมาบวชเป็นหลวงตา พระสงฆ์อายุมากแต่พรรษาน้อยมีจำนวนมากขึ้น อันนี้คือสภาพการณ์ที่น่าเป็นห่วง อีกด้าน

¹ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า 918.

² กองวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, รายละเอียดประจำวิชาหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ภาควิชาพระพุทธศาสนาวิชาเอกพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ, 2542), หน้า 65-67.

³ พระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต), สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2536), หน้า 4-11.

หนึ่งคือสามเณรซึ่งเป็นส่วนสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็น ศาสนทายาท เป็นผู้ที่บวชเข้ามาแล้วมีโอกาสเล่าเรียนมาก และส่วนใหญ่จะได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยเพราะวัยอยู่ในระยะเวลาที่จะเล่าเรียนศึกษา แต่ปัจจุบันนี้เราหาเณรได้ยาก ต้องใช้ชีวิตจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อนเป็นตัวอ่อนเบาปัญญาหาว่า ให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสรู้จักพระศาสนาบ้าง แต่เราจะหวังให้เณรเหล่านี้มาเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการพระศาสนาต่อไปย่อมเป็นไปได้ยาก ปัญหาที่แท้จริงก็คือ ไม่มีเด็กจะมาบวชเณร เพราะรัฐขยายการศึกษาได้มากขึ้น เพราะฉะนั้นก็จะไม่มีผู้ที่จะดำรงพระศาสนาที่เราเรียกว่าเป็นศาสนทายาทต่อไป อันนี้ก็เป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงระยะยาวที่ต้องมาคิดกันว่า การพระศาสนาข้างหน้าจะเป็นอย่างไร

พระไพศาล วิสาโล¹ ได้นำเสนอเชิงประเมินผลถึงวิกฤตการณ์ของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในประเทศไทยว่า

พุทธศาสนาในเมืองไทยนั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอำนาจรัฐ ไม่แตกต่างกับชื่อของประเทศที่ถูกทำให้เป็นตะวันตกโดยการเปลี่ยนเป็น “ไทยแลนด์” วัดต่าง ๆ ไม่ได้ทำหน้าที่จัดสรรสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเจริญภาวนา ซึ่งวัดควรสร้างชุมชนแห่งกัลยาณมิตรขึ้นมา ด้วยอิทธิพลของบริโภคนิยมก็จะเห็นพระสงฆ์เข้าไปพัวพันในกิจการเชิงพานิช หรือแม้แต่การพนัน ส่วนด้านศีลก็มีบางกลุ่มกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักสัมมาชีพอย่างเช่น การปลูกผักเกษตรธรรมชาติ การออกเงินกู้ให้เกษตรกร แม้เรื่องเหล่านี้จะไม่มีมาในพระวินัยโดยตรง แต่ก็เป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ เป็นการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่มีรากเหง้าอยู่บนความกรุณา ซึ่งย่อมแตกต่างจากกิจการเชิงพานิช ส่วนการถือพรหมจรรย์นั้น ไม่ได้ถือกันเคร่งครัดนัก คนหนุ่มสาวโดยทั่วไปเห็นว่าการถือพรหมจรรย์และการใช้ชีวิต เรียบง่ายเป็นเรื่องไร้สาระ ชีวิตนักบวชกลายเป็นช่องทางเป็นโอกาสเลื่อนฐานะอาชีพที่ดีขึ้น พระสงฆ์ไร้ศักยภาพที่จะให้คำแนะนำทางจิตวิญญาณแก่ประชาชน พุทธศาสนาถูกลดทอนให้เหลือแค่เป็นพิธีกรรมมากยิ่งขึ้น

¹ พระไพศาล วิสาโล, ภูมิใจในชีวิตสมณะถ่อมตน, อังในพุทธศาสนาสยามฤกษ์ฤกษ์จะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 242-243.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก¹ ให้ทัศนะว่า “โดยหลักที่ปกป้องตาโยงกันไปหมด แต่ลึก ๆ จริง ๆ แล้วคือระบบการศึกษาเพราะชาวพุทธไม่ได้ยืนอยู่ในหลักไตรสิกขา ไม่ได้รับการศึกษาที่แท้จริง ระดับความรู้ยังไม่พอ”

สมพร เทพสิทธิ์² ให้ทัศนะเกี่ยวกับปัญหาพระพุทธศาสนาว่า

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุกว่า 300,000 รูป ประชาชนคนไทยประมาณ ร้อยละ 90 นับถือพระพุทธศาสนา ในด้านคุณภาพของชาวพุทธ ไม่แน่ใจว่าชาวพุทธส่วนใหญ่ของเรามีคุณภาพของชาวพุทธสมกับที่เป็น “พุทธ” ซึ่งแปลว่าผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน หรือไม่ มีปัญหาที่น่าเป็นห่วง บางประการ ดังนี้ 1) ปัญหาการเหินห่างจากศาสนา 2) ปัญหาคุณภาพของชาวพุทธ 3) ปัญหาการประพฤติวิปริตผิดพลาดจากพระธรรมวินัย 4) ปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง ในสังคม 5) ปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายและระบบการศึกษา 6) ปัญหาที่เกิดจากวิกฤตทางจริยธรรม

ประเวศ วะสี³ ให้ทัศนะว่า

ในการพัฒนาสมัยใหม่ เราปิดผู้ประตูล้างให้กับชุมทรัพย์ทางสังคมขนาดใหญ่คือพระสงฆ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น สถาบันทางพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยวัดประมาณ 30,000 วัด พระสงฆ์กว่า 200,000 รูป เณร 100,000 รูป เป็นสถาบันที่มีทั้งที่ดินอาคารสถานที่ เครื่องมือ บุคลากร และงบประมาณ อีกทั้งยังมีศรัทธาอยู่ในตัวประชาชน ซึ่งใช้เวลาสร้างมาเป็นศตวรรษ ทั้งหมดรวมกันเป็นทรัพยากรทางสังคมที่มหา เนื่องจากการพัฒนาสมัยใหม่หันหลังให้กับพุทธธรรม จึงหันหลังให้วัดและพระ ทำให้สถาบันสงฆ์เสื่อมโทรมและเกือบหมดบทบาทที่มีต่อสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจพุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสังคมปัจจุบัน ทำให้ล้ากับคนรุ่นใหม่ไม่ได้ รัฐบาลก็เกือบไม่สนใจสนับสนุนการศึกษา ของคณะสงฆ์เลย การปรับปรุงและสนับสนุนการศึกษาของเณรและพระสงฆ์เป็นกุญแจสำคัญอย่างหนึ่งของการ

¹ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, กรณีธรรมกาย: ภาพสะท้อนชาวพุทธ, อังในพุทธศาสนาสยามฤๅวิกฤตจะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 86-87.

² สมพร เทพสิทธิ์, พระพุทธศาสนากับเอกลักษณ์ไทยและพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่, (กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, 2546), หน้า 26-35.

³ ประเวศ วะสี, พุทธเกษตรกรรมกับสถานติสุขของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2530), หน้า 41-42.

พัฒนาสังคมไทย ถ้าท่านได้ศึกษาพุทธธรรมให้ลึกซึ้ง ทั้งปริยัติและปฏิบัติ กับศึกษาให้เข้าใจสังคมปัจจุบัน ตลอดจนฝึกการสื่อกับคนรุ่นใหม่ สถาบันสงฆ์ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างเหลือคณานับ ทั้งทางพัฒนาด้านจิตใจ พัฒนาการศึกษา อาชีพ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ให้ทัศนะว่า

ในอนาคต สภาพการณ์ของพุทธศาสนาในประเทศไทยจะอ่อนแอลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งไร้ความหมาย ถ้าเราพอใจเพียงการที่คนไทยประกาศตัวเองเป็นชาวพุทธ มีการฉลองวันวิสาขบูชาทุกปี ๆ ถ้าพอใจอยู่เพียงแค่นี้ ก็คงเหลืออยู่แค่สัญลักษณ์ที่ไร้ความหมาย คิดว่าจะไร้ความหมายลงไปกว่านี้อีก จนกระทั่งว่าจะไม่พบความแตกต่างระหว่างคนที่นับพุทธกับคนที่ไม่เป็นพุทธ และได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ต่อสังคมไว้ว่า เราทุกคนรู้กันดีว่า พระและวัดนั้นให้บริการสังคมอย่างกว้างขวางอย่างไรในอดีต แต่ในปัจจุบันเมื่อสังคมเปลี่ยนไป บริการที่สังคมต้องการจากพระและวัดก็เปลี่ยนไปด้วย พระสงฆ์ไทยในขณะนี้ อยู่ในระหว่างการปรับบทบาทมาสนองตอบบริการแบบใหม่ซึ่งสังคมต้องการ ถ้าพระและวัดปรับบทบาทตรงนี้ได้ไม่สำเร็จ พระและวัดก็ให้บริการแก่สังคมได้น้อยลง จนกระทั่งวันหนึ่ง ใคร ๆ ก็ลืมไปว่า วัดและพระมีอยู่ในสังคมด้วย¹ และได้กล่าวถึงการจัดตั้งองค์กรสงฆ์ไว้ว่า ในการคิดถึงการจัดองค์กรคณะสงฆ์นั้นต้องไม่ลืมชาวบ้าน เพราะวัดและพระสงฆ์ที่จริงแล้วเป็นของชาวบ้านมาแต่โบราณ การควบคุมพระไม่ได้อยู่ที่องค์กรปกครองของคณะสงฆ์เพียงอย่างเดียว แต่ชาวบ้านมีส่วนอย่างสำคัญในการทำหน้าทีนี้ ฉะนั้นจะปรับองค์กรคณะสงฆ์อย่างไรก็ตามต้องทำให้ชาวบ้านมีบทบาทดังกล่าวต่อไป จะเป็นในรูปแบบสถาบันหรืออะไรก็ตาม แต่ชาวบ้านต้องเข้าไปควบคุมจัดการพระและวัดได้ด้วย แม้ไม่มีอำนาจแทรกแซงพระทางด้านอุดมการณ์ของศาสนาก็ตาม³

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, เมื่อ...นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองคณะสงฆ์ไทย, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤกษ์วิเศษจะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 119.

² นิธิ เอียวศรีวงศ์, พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2543), หน้า 93.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 101.

ปัญหาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สามารถสรุปได้ตามทัศนะของ จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ว่า ในปัจจุบันทั้งในสังคมไทยและสังคมอื่น ๆ ที่กำลังนับถือพระพุทธศาสนากำลังเผชิญกับปัญหาท้าทายที่สำคัญหลายประการ ซึ่งสามารถสรุปได้ 3 ประเด็น คือ 1) ปัญหาที่เกิดจากภายในองค์กรพระพุทธศาสนา ได้แก่ การตีความหลักพระธรรมวินัยไม่ตรง ปัญหาการประพฤติฝ่าฝืนพระธรรมวินัยของพระภิกษุสามเณร ปัญหาบุคคลากรทางพระศาสนาขาดความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนา ที่ถูกต้องและปัญหาระบบการบริหารและระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย 2) ปัญหาที่เกิดจากการรุกรานของลัทธิความเชื่อและองค์กรศาสนาอื่น 3) ปัญหาที่เกิดจากระบบความเชื่อและค่านิยมใหม่ ได้แก่ ค่านิยมในการบริโภค ค่านิยมในวัตถุและค่านิยมในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี¹

2.1.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา

การที่จะตัดสินว่า สภาพการณ์ใดเป็นปัญหาสังคมหรือไม่ มีหลักพิจารณาดังนี้

- 1) สัมพันธภาพแห่งการเป็นปัญหาสังคม (The Relativity of Social Problems) เช่น ความแตกต่างในความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีบุตรหลายคนของคนในอดีตและปัจจุบัน
- 2) ความเชื่อในหลักเหตุผล (Rationalism) เช่น ความเชื่อดั้งเดิมเรื่องโชคลางและดวงชะตาที่ไม่อาจแก้ไขได้ ดังนั้นเมื่อเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ความยากจน อาชญากรรม เป็นต้นจึงคิดว่าเป็นเรื่องแก้ไขได้ยากหรือแก้ไขไม่ได้เลย คงปล่อยให้ตามยถากรรม สมัยต่อมายึดหลักเหตุผลที่ว่า ไม่ควรเชื่ออะไรง่ายทำให้คนเห็นว่าเป็นเรื่องบางอย่างเป็นปัญหาสังคมที่จะทอดทิ้งหรือปล่อยปะละเลยไม่ได้
- 3) ลัทธิมนุษยนิยม (Humanitarianism) เช่น มีความเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีคุณธรรมสูงมีคุณค่าสูงกว่าสิ่งใด ดังนั้นจึงส่งเสริมให้มนุษย์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยามีประเด็นที่ศึกษา 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความหมายของปัญหาสังคม 2) ลักษณะของปัญหาสังคม และ 3) ระดับของปัญหาสังคม

2.1.2.1 ความหมายของปัญหาสังคม “ปัญหา” นักสังคมวิทยาให้ความหมายของปัญหาสังคม ไว้ดังนี้ Horton and Leslie “ภาวะที่มีผลกระทบกระเทือนต่อบุคคลที่มีจำนวนมากพอ และภาวะดังกล่าวไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม และมีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ควรจะมีการกระทำร่วมกันบางประการ เพื่อแก้ไขสภาวะที่เกิดขึ้น” Raab and Selznick “ปัญหาสังคมเกี่ยวข้องกับความต้องการขั้นมูลฐาน Basic Aspiration) ของสังคมและจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์ของบุคคลกลุ่มหนึ่งซึ่งมีผลกระทบกระเทือนถึงบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง และสังคมไม่สามารถจะควบคุมบุคคลให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นได้” Weinberg “ปัญหาสังคมเป็นภาวะการณ์ และ

¹ จ้านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาร, 2545), หน้า 181-190.

แบบอย่างพฤติกรรมที่สมาชิกในสังคมพิจารณาว่าเป็นอุปสรรคน่าขัดขวาง ความริบควันที่ต้องดำเนินการแก้ไขขึ้นอยู่กับค่านิยมของชุมชนว่า เป็นเรื่องคุกคามทำอันตรายต่อชุมชนโดยแท้จริง และสามารถดำเนินการแก้ไขได้โดยการวางแผน และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์¹

สุภัตตรา สุภาพ² ได้สรุปข้อคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคมของนักวิชาการไว้ว่า ปัญหาสังคมเป็นสภาวะการณ์ (Condition) ที่กระทบกระเทือนต่อบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งมากพอสมควร (Significant Number of People) ในวิถีทางที่ไม่พึงปรารถนา (In ways considered undesirable) และมีความรู้สึกว่าจะควรแก้ไขในรูปการกระทำร่วมกัน (Through collective Social action) เพื่อให้ปัญหานั้นบรรเทาเบาบางลงหรือทำให้ดีขึ้น

อัมพร สุคันธวิช³ กล่าวถึงความหมายของสังคมไว้ว่า

คำว่าสังคมนั้นหมายถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงปัญหาสังคม ในที่นี้จึงหมายถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือกลุ่มคนในสังคม ซึ่งมีจุดสนใจแตกต่างกันอย่างชัดเจน มีแนวความคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับคำจำกัดความว่า ปรากฏการณ์เช่นไรจึงถือว่าเป็นปัญหาสังคม ระหว่างปรากฏการณ์ที่ประชาชนโดยทั่วไปรู้สึกว่าเป็นปัญหา กับปรากฏการณ์ที่ผู้เชี่ยวชาญระบุว่าปัญหา (แม้ประชาชนจะไม่รู้สึกก็ตาม) อาจกล่าวได้ว่ามีแนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาสังคมเป็นสองแนวคิดใหญ่ ๆ คือ แนวคิดหนึ่งเห็นว่าปัญหาสังคมมีลักษณะสัมพัทธ์ (Relative) การมองปัญหาในเชิงสัมพัทธ์ให้ความสำคัญแก่ความรู้สึกของคนในสังคมมากกว่าปรากฏการณ์ กล่าวคือ แม้จะมีปรากฏการณ์ของปัญหาแต่หากผู้คนในสังคมยอมรับได้ ก็ไม่ถือว่าเป็นปัญหา อีกแนวคิดหนึ่งมองปัญหาสังคมในลักษณะสัมบูรณ์ (Absolute) การมองปัญหาในเชิงสัมบูรณ์นั้นให้ความสำคัญแก่ปรากฏการณ์มากกว่าความรู้สึกของผู้คน ดังนั้น หากมีปรากฏการณ์ของปัญหาเกิดขึ้น แม้ผู้คนในสังคมเองจะยังไม่ตระหนักก็ถือว่าเป็นปัญหาที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการแก้ไข

¹ อ่างใน, พิศวง ธรรมพันทา, สังคมวิทยาเบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2523), หน้า 324.

² สุภัตตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2523), หน้า 9.

³ อัมพร สุคันธวิช, ปัญหาสังคม, อ่างในมนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544), หน้า 270.

จุมพล หนีมพานิช และคณะ¹ สรุปความหมายของปัญหาทางสังคมไว้ว่า “ปัญหาที่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่และคนเหล่านั้นไม่พึงปรารถนาโดยมีความรู้สึกว่าการให้มีการแก้ไข”

ฉัจฉลดา พิษิตบัญชาการ² ได้กล่าวถึงความหมายปัญหาสังคมว่า

ภาวะ หรือสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนหนึ่งและเป็นจำนวนมากพอที่จะคิดว่าไม่อาจทนอยู่ในสภาพเช่นนั้นได้ตลอดไป ต้องมีการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น ในกรณีที่สังคมนั้นมีแต่การข่มขืนแล้วฆ่าปล้น จี้ชิงทรัพย์ อยู่เสมอ ๆ คนส่วนใหญ่ก็ไม่อาจที่จะทนอยู่ในสภาพเช่นนั้นได้ตลอดไป ต้องมีการแก้ไขปัญหานั้นให้ลุล่วงไป และมองหาแนวทางที่จะไม่ให้ปัญหานั้น ๆ เกิดขึ้นอีก

อุทัย หิรัญโต³ ให้ความหมายของปัญหาสังคมไว้ว่า “ภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมและสถานการณ์นั้นก่อให้เกิดความเดือดร้อนไม่เป็นที่พึงปรารถนาของคนหมู่มาก และคนเหล่านั้นไม่ต้องการให้มีสถานการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้น แต่ถ้าหากมีสถานการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นแล้วก็คิดกันว่าจะมีวิธีการแก้ไขได้ด้วยการกระทำร่วมทางสังคม”

ณรงค์ เส็งประชา⁴ ให้ความหมายของปัญหาสังคมไว้ว่า “ปัญหาสังคมเป็นสภาวะการณ์ที่ผู้คนจำนวนมากในสังคมกำหนดให้เป็นปัญหา เพราะเห็นว่าไม่สอดคล้องกับแบบฉบับที่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม และเห็นว่าจะต้องมีการแก้ไขสภาวะการณ์นั้นให้หมดไปหรือบรรเทาลงไม่ปล่อยทิ้งไว้เฉย ๆ”

ขบวน พลตรี⁵ ได้สรุปความหมายปัญหาสังคมไว้ว่า “เป็นสภาวะการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อคนจำนวนมากพอสมควร บุคคลเหล่านั้นไม่พึงประสงค์และเห็นว่าควรจะมีการกระทำร่วมกันบางประการเพื่อแก้ไขสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้น”

¹ จุมพล หนีมพานิช และคณะ, ปัญหาสังคม 1, อ่างในมนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 21, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2537), หน้า 1175.

² ฉัจฉลดา พิษิตบัญชาการ, ปัญหาสังคม, อ่างในสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533), หน้า 255.

³ อุทัย หิรัญโต, หลักสังคมวิทยา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522), หน้า 165.

⁴ ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2541), หน้า 222.

⁵ ขบวน พลตรี, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2537), หน้า 107.

สรุปความหมายของปัญหาสังคมคือ สภาวะการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับแบบฉบับที่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม มีผลกระทบต่อบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งมากพอสมควร เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือกลุ่มคนในสังคม ซึ่งมีจุดสนใจแตกต่างกันอย่างชัดเจน สภาวะการณ์ดังกล่าวไม่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม คนในสังคมรู้สึกว่าจะแก้ไขในรูปแบบของการกระทำร่วมกัน เพื่อให้ปัญหาบรรเทาเบาบางลง และหมดสิ้นไป

2.1.2.2 ลักษณะปัญหาสังคม ตามแนวคิดของ Horton and Leslie¹ มี 4 ประการ คือ “1) สภาวะการณ์นั้นจะต้องกระทบกระเทือนบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งมากพอสมควร 2) สภาวะการณ์นั้นไม่เป็นที่พึงปรารถนาของคนหมู่มาก 3) บุคคลจำนวนหนึ่งมีความเห็นร่วมกันว่าควรมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง 4) จะต้องมีการกระทำร่วมกันจากหลายฝ่ายเพื่อแก้ไขสถานการณ์”

อุทัย หิรัญโต² ได้กล่าวถึงลักษณะปัญหาสังคมจำแนกได้ 4 ประการ ดังนี้ 1) เป็นสถานการณ์ซึ่งมีผลเลวร้ายแก่คนหมู่มาก และไม่เป็นที่พึงปรารถนาของคนส่วนใหญ่ 2) สถานการณ์ที่เกิดขึ้นคนส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น 3) สถานการณ์ที่เกิดขึ้น หรือมีอยู่นั้นคิดกันว่าพอจะแก้ไขได้ และ 4) การแก้ไขสถานการณ์ต้องกระทำร่วมกันทางสังคม

ณรงค์ เส็งประชา³ กล่าวถึงลักษณะของปัญหาสังคมไว้ 7 ประการดังนี้ 1) ปัญหาสังคมเป็นสภาวะการณ์ที่สมาชิกของสังคมไม่พึงปรารถนา หรือเห็นว่าจะจะเป็นอันตรายต่อสมาชิก ถ้าปล่อยทิ้งไว้เช่นนั้น 2) เป็นสภาวะการณ์ที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนมาก หรือเป็นสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในขนาดมากพอที่จะกระตุ้นคนจำนวนมากเดือดร้อน 3) เป็นสภาวะการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมของคนจำนวนมาก จนเป็นเหตุให้เขาตกลงใจที่จะกระทำการแก้ไขสถานการณ์นั้น 4) เป็นสภาวะการณ์ที่สังคมเห็นว่าสามารถจะปรับปรุงแก้ไขให้หมดไปหรือให้บรรเทาได้ 5) เป็นสภาวะการณ์ซึ่งคนจำนวนมากพอสมควรเห็นว่า เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคมบางประการที่พวกเขาเชื่อมั่น 6) เป็นสภาวะการณ์ที่คนจำนวนมากเห็นว่าจะต้องมีการกระทำการบางสิ่งบางอย่างเพื่อแก้ไข จะปล่อยทิ้งไว้ไม่ได้ และ 7) เป็นสภาวะการณ์ที่ซับซ้อน และการแก้ไขนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายในสังคม ถ้าเป็นเพียงผู้ใดผู้หนึ่ง เช่น พ่อค้าขายของส่งเสียรบกวนชาวบ้าน เพียงตำรวจจับกุมพ่อค้าไปลงโทษตามกฎหมายก็หมดปัญหา ลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นปัญหาสังคม

¹ อ่างแก้ว, พิศวง ธรรมพันทา, สังคมวิทยาเบื้องต้น, หน้า 325.

² อ่างแก้ว, อุทัย หิรัญโต, หลักสังคมวิทยา, หน้า 166.

³ อ่างแก้ว, ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, หน้า 222.

สรุปลักษณะปัญหาสังคม คือ เป็นสภาวะการณ์ที่กระทบบุคคลจำนวนมากหนึ่งสภาวะการณ์นั้นไม่เป็นที่ปรารถนาของคนหมู่มาก เป็นสภาวะการณ์ซึ่งคนจำนวนมากพอสมควรเห็นว่าเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคมบางประการที่พวกเขายึดถือ เป็นสถานการณ์ที่ไม่สอดคล้องกับค่านิยมของคนจำนวนมากจนเป็นเหตุให้เขาตกใจที่จะทำการแก้ไข เป็นสภาวะการณ์ที่สังคมเห็นว่าสามารถจะปรับปรุงแก้ไขให้หมดไปหรือให้บรรเทาเบาบางลงได้ เป็นสถานการณ์ที่ซับซ้อนและการแก้ปัญหานั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่ายในสังคม

2.1.2.3 ระดับของปัญหาสังคม พิจารณาตามโครงสร้างของสังคมจัดแบ่งได้เป็น 3 ระดับคือ 1) ระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาคนชรา เป็นต้น 2) ระดับกลุ่มหรือสังคมที่เล็กกว่าระดับชาติ เช่น ปัญหาสลัม ปัญหาโสเภณี ปัญหาคนว่างงาน ซึ่งเป็นปัญหาสังคมเมือง และปัญหาเกี่ยวกับทุนในการเกษตรกรรม ปัญหาความปลอดภัยและสวัสดิภาพ ปัญหาความล่าช้าทางวิชาการและเทคนิค อันเป็นปัญหาชนบท เป็นต้น 3) ระดับชาติและระดับโลกได้แก่ ปัญหามลพิษ ปัญหาความยากจน ปัญหาการศึกษา ปัญหาสงคราม เป็นต้น¹

อัมพร สุคันธวิชช์ กล่าวถึงหลักการศึกษาปัญหาสังคมว่า ไม่ว่าจะใช้แนวคิดในการพิจารณาปัญหาสังคมแบบใดก็ตาม หลักการสำคัญที่จะต้องมีความเข้าใจร่วมกันก็คือ 1) ปัญหาสังคมไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์สามารถเข้าไปทำการแก้ไขได้และควรจะต้องเข้าไปดำเนินการแก้ไข 2) ปัญหาสังคมไม่ใช่เรื่องการฝ่าฝืนระเบียบทางสังคมเท่านั้น คนส่วนใหญ่มองปัญหาสังคมว่าเกิดขึ้นเมื่อมีคนบางคนบางกลุ่มฝ่าฝืนระเบียบของสังคม ความเห็นนี้ถูกต้องสำหรับปัญหาบางประการเท่านั้น แต่ปัญหาสังคมจำนวนมากไม่น้อยที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างถูกต้อง เช่น ปัญหาประชากร ปัญหาพิษภัยจากอุตสาหกรรม และภาวะตงงาน เป็นต้น 3) ปัญหาสังคมมิได้เกิดจากคนกระทำความชั่ว คนเห็นแก่ตัว เอาเปรียบคน มั่งง่าย หรือเกียจคร้าน เสมอไป ปัญหาสังคมจำนวนมากเกิดจากความพยายามและเจตนาดี เช่น ความพยายามที่จะอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ให้ได้ ทำให้ต้องอพยพผู้คนออกมาจนเป็นเหตุให้เกิดปัญหาเรื่องที่ทำกินและกรณีพิพาทต่าง ๆ ในขณะเดียวกันประชาชนมีเจตนาเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดระบบสังคมที่เป็นธรรมก็อาจจะพยายามสร้างพลังกดดันรัฐด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ใช่เพราะเขาเป็นพวกพฤติกรรมเบี่ยงเบนชอบก่อกวนให้สังคมระส่ำระสาย ดังนั้นหลักการศึกษาปัญหาสังคมไม่ควรมีการตัดสินว่าฝ่ายใดดีฝ่ายใดเลว เพราะจะทำให้เกิดอคติในการพิจารณาข้อเท็จจริง

¹ อ่างแก้ว, พิศวง ธรรมพันทา, สังคมวิทยาเบื้องต้น, หน้า 324.

² อ่างแก้ว, อัมพร สุคันธวิชช์, ปัญหาสังคม, อ่างในมนุษย์กับสังคม, หน้า 258.

สรุประดับปัญหาสังคม คือ พิจารณาตามโครงสร้างของสังคมได้เป็น 3 ระดับคือ ระดับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระดับกลุ่มหรือสังคมที่เล็กกว่าระดับชาติ และระดับชาติหรือระดับโลก ไม่ว่าจะใช้แนวคิดในการพิจารณาปัญหาสังคมแบบใดก็ตาม หลักการสำคัญที่ต้องมีความเข้าใจร่วมกันคือ 1) ปัญหาสังคมไม่ได้เป็นกฎเกณฑ์ธรรมดา ดังนั้นมนุษย์สามารถเข้าไปทำการแก้ไขได้และจะต้องดำเนินการแก้ไข 2) ปัญหาสังคมไม่ใช่เรื่องการฝ่าฝืนระเบียบทางสังคมเท่านั้น แต่ปัญหาสังคมบางอย่างเกิดจากการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม 3) ปัญหาสังคมมิได้เกิดจากการกระทำความชั่วเสมอไป ปัญหาสังคมบางอย่างเกิดจากการกระทำโดยเจตนาดี ดังนั้นหลักการศึกษาปัญหาสังคมไม่ควรตัดสินฝ่ายใดดีฝ่ายใดชั่ว เพราะอาจทำให้เกิดอคติในการพิจารณาข้อเท็จจริง

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหามีประเด็นศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา 2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา

2.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา

สาเหตุของปัญหา ตรงกับคำว่า ทุกขสมุทัย (สมุทัย) คือ “ความอยากที่ยึดถือเอาตัวตนเป็นที่ตั้ง โดยอาการที่มีเราซึ่งเสพเสวย ที่จะได้จะเป็น จะไม่เป็นเช่นนั้นอย่างนี้ ทำให้ชีวิตถูกบีบคั้นด้วยความเร่าร้อน รำรอน กระทบกระวาย ความหวงแหน เกลียดชัง หวั่นกลัว หวาดระแวง ความเบื่อบ่นหาย หรือความคับข้องติดขัดในรูปใดรูปหนึ่งอยู่ตลอดเวลา ไม่อาจปลดปล่อยโปร่งโล่งเบาเป็นอิสระ สดชื่น เบิกบานได้อย่างบริสุทธิ์สิ้นเชิง” กระบวนการที่ก่อให้เกิดปัญหาภายในตัวมนุษย์ตามหลักพุทธมาจาก อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นต้น

สรุปสาเหตุของปัญหา คือ ตัณหา 3 ได้แก่ 1) กามตัณหา ความทะยานอยากในกามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการทางประสาททั้งห้า 2) ภวตัณหา ความทะยานอยากในภพ ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป ความใคร่อยากที่จะประกอบด้วยภวทฤษฎีหรือสัสตทฤษฎี 3) วิภวตัณหา ความทะยานอยากในวิภพ ความอยากในความพรากพ้นไปแห่งตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ ความอยากที่จะประกอบด้วยวิภวทฤษฎี หรืออุทเทททฤษฎี

2.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา

สาเหตุของปัญหาตามหลักสังคมวิทยา ได้แก่

2.2.2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture Change) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม (Industrialization) และ การขยายตัวเป็นนครและสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ (City and Modern Industrial Society)

2.2.2.2 ความไม่เป็นระเบียบของสังคม (Social Disorganization) ได้แก่ ความล้มเหลวของกลุ่มจารีตประเพณี (Break Down of Traditional Group) และ ความขัดแย้งระหว่างกฎเกณฑ์กับความมุ่งหวัง (Conflict of Rules and Aspiration)

2.2.2.3 บุคลิกภาพ (Personality) คือ พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม¹

สุภัตตรา สุภาพ² กล่าวว่า

สาเหตุปัญหาสังคมมีปัจจัย (Factors) หลายอย่างที่มีส่วนสัมพันธ์กัน แต่บางครั้งก็ไม่สามารถเห็นชัดหรือทราบได้แน่นอน ดังนั้นการจะเข้าใจถึงปัญหาสังคมจะสนใจเฉพาะสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งไม่ได้ ต้องตรวจสอบสาเหตุในหลาย ๆ ด้าน เพราะอาจมีหลายอย่างเกี่ยวโยงกันจนทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ การพิจารณาสาเหตุปัญหาสังคมอาจพิจารณาได้ 3 ทางด้วยกันคือ 1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) 2) ความไม่เป็นระเบียบในสังคม (Social disorganization) 3) บุคลิกภาพ (Personality) หรือพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

อัมพร สุคันธวิช³ ให้ทัศนะเกี่ยวกับสาเหตุปัญหาสังคมว่า

ปัญหาสังคมนั้นแตกต่างกัน บางแนวคิดมุ่งอธิบายปัญหาสังคมที่ระดับปรากฏการณ์ ซึ่งมักจะมองเห็นได้จากพฤติกรรมของบุคคลต่าง ๆ ในระดับปัจเจกชน ส่วนบางแนวคิดก็มุ่งอธิบายถึงรากเหง้าของปัญหาโดยอธิบายว่าปรากฏการณ์ของปัญหาสังคมที่มองเห็นด้วยตาเปล่านั้น เป็นเพียงผลลัพธ์ของความผิดปกติในระดับโครงสร้างซึ่งเป็นนามธรรม สรุป แนวคิดทฤษฎีสาเหตุปัญหาของสังคมนั้นมีทั้งที่มองกันว่า ความผิดปกติเริ่มจากตัวปัจเจกชนแล้วก่อให้เกิดปัญหาสังคมส่วนรวม การแก้ไขจึงเน้นแก้ตัวบุคคล ส่วนทฤษฎีที่

¹ อ่างแล้ว, พิศวง ธรรมพันทา, สังคมวิทยาเบื้องต้น, หน้า 331-333.

² อ่างแล้ว, สุภัตตรา สุภาพ, ปัญหาสังคม, หน้า 17.

³ อ่างแล้ว, อัมพร สุคันธวิช, ปัญหาสังคม, อ่างในมนุษย์กับสังคม, หน้า 258.

มองเห็นว่าความผิดปกตินั้นเกิดจากสังคมรอบ ๆ ตัวและโครงสร้างสังคมที่กระทำต่อบุคคลทำให้บุคคลมีปัญหาในพฤติกรรมไม่สามารถดำเนินชีวิตเยี่ยงบุคคลอื่นได้ การแก้ไขปัญหาก็ควรมุ่งแก้ไขสังคมและปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคม¹

ฉัตรลดา พิชิตบัญญัติ² ให้ทัศนะเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาสังคมไว้ว่า ปัญหาสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะการที่คนไทยเราไม่มีความหนักแน่นอดทนพร้อมที่จะเผชิญปัญหาต่าง ๆ และยังไม่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ที่ตนประกอบเช่น นักบริหารไม่รู้จักหลักการบริหารที่ดี นายจ้างเอาเปรียบลูกจ้าง ชาวนายังไม่ทราบถึงวิธีการเพาะปลูกที่เพิ่มผลผลิต ไม่รู้จักการเป็นชาวนาที่ดี สาเหตุที่ยังไม่เชี่ยวชาญหรือรู้ไม่พอเพราะคนไทยเราไม่เคยมีความทุกข์มาก ๆ มาก่อน วัฒนธรรมไทยเรายกย่องความสุขสบายเวลาที่พบกับความบีบบังคับด้านเศรษฐกิจ รายได้ไม่พอกับรายจ่ายทำให้คนเราวิตกกังวลกลัวความยากจนมากขึ้น การจะบรรเทาเบาบางหรือลดปัญหาต่าง ๆ ลงคนเราจะต้องตัดไฟความปรารถนา ตัณหา ความโลภ และพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่

อุทัย หิรัญโต³ ได้สรุปมูลเหตุแห่งการเกิดปัญหาสังคมไว้ 3 ประการใหญ่ ๆ ดังนี้

- 1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สังคมมนุษย์นั้นตามธรรมดาแล้วย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงนี้ โดยปรกติแล้วจะทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นด้วยเสมอ เพราะการเปลี่ยนแปลง ทำให้ภาวะความเป็นอยู่ของคนเปลี่ยนแปลงไป เช่น การคมนาคมที่สะดวก หรือมีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นในเมืองใดเมืองหนึ่ง จะชักจูงให้คนอพยพหลั่งไหลเข้ามาหางานทำในโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ๆ ทำให้เมืองอันเป็นที่ตั้งโรงงานจะประกอบด้วยผู้คนหลายประเภท ซึ่งมีประเพณีพื้นเพและความเป็นมาแต่หนหลังแตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและอาชญากรรมต่าง ๆ จึงเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นมูลเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสังคม
- 2) สังคมพิการ (Social Disorganization) หมายถึงการสูญเสียความเป็น

¹ อ่างแล้ว, อัมพร สุคันธวิช, ปัญหาสังคม, อ้างในมนุษย์กับสังคม, หน้า 270.

² อ่างแล้ว, ฉัตรลดา พิชิตบัญญัติ, ปัญหาสังคม, อ้างในสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น, หน้า 255-256.

³ อ่างแล้ว, อุทัย หิรัญโต, หลักสังคมวิทยา, หน้า 167-168.

ระเบียบเรียบร้อยของสังคมที่เกิดขึ้น เพราะความสัมพันธ์ทางสังคม และ พฤติกรรมของคนผิดไปจากกฎเกณฑ์ หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคม นั้นยึดถือปฏิบัติอยู่เป็นปกติ เมื่อใดมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทำให้ระเบียบ สังคมเสียไป เกิดความไม่สอดคล้องต้องกันในสังคมต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิมกับ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใหม่ก็จะทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบของสังคม หรือที่ เรียกว่าสังคมพิการและเป็นมูลเหตุให้เกิดปัญหาสังคมต่อไป 3) ภาวะทาง สังคมอื่น ๆ ภาวะทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในสังคมมีอิทธิพลก่อให้เกิด ปัญหาสังคมได้เป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดี

ณรงค์ เส็งประชา¹ ได้กล่าวถึงสาเหตุปัญหาของสังคมว่า

ปัญหาสังคมอาจเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมใน ลักษณะที่ผู้คนในสังคมยอมรับไม่ได้ อาจเกิดจากความบกพร่องทางร่างกาย และจิตใจของมนุษย์ หรืออาจเกิดจากปัจจัยทางสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ไม่เหมาะสม เป็นต้นว่า ความแห้งแล้ง ภัยธรรมชาติ จากการที่ได้ศึกษา สาเหตุของปัญหาสังคม จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นและ จากทฤษฎีแนวคิดของนักสังคมวิทยาและนักวิชาการต่าง ๆ สรุปได้ว่าสาเหตุ ที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมมีดังนี้ 1) เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม 2) เนื่องจากการเสียระเบียบทางสังคม (Social Disorganization) 3) เนื่องจาก พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม (The Deviation of Behavior)

ขบวน พลตรี² ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคมนั้นมี 3 ปัจจัยใหญ่คือ

1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมา จากสาเหตุหลายประการ เช่น การเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี อิทธิพลของวัฒนธรรมอื่นและการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต 2) ความไม่เป็น ระเบียบทางสังคม (Social Disorganization) สังคมที่ไม่เป็นระเบียบคือสังคมที่ไม่สามารถจะ ควบคุมให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานที่สังคมกำหนดไว้ได้ อันเป็นผลให้สังคม เกิดความสับสนวุ่นวาย ความไม่เป็นระเบียบของสังคมมีสาเหตุที่สำคัญคือ ความล้มเหลวของ สถาบันทางสังคม และความไม่สอดคล้องระหว่างความมุ่งหวังของบุคคลกับบรรทัดฐานทาง

¹ อ่างแล้ว, ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, หน้า 224.

² อ่างแล้ว, ขบวน พลตรี, มนุษย์กับสังคม, หน้า 107-111.

สังคม 3) บุคลิกภาพ (Personality) คุณสมบัติทั้งหลายที่บุคคลได้รับประสบการณ์ตั้งแต่เยาว์วัย จนเป็นผู้ใหญ่จะมีการเรียนรู้และสะสมอย่างช้า ๆ จนเป็นคุณสมบัติประจำตัวบุคคลจะมี บุคลิกภาพอย่างไรนั้นดูได้จากพฤติกรรมที่บุคคลนั้นแสดงออก เช่น ความเป็นตัวของตัวเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มุ่งความสำเร็จ เป็นต้น พฤติกรรมที่แสดงออกนั้น มีทั้งที่พึงปรารถนาและไม่พึงปรารถนาของสังคม พฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาของสังคมนั้นถือว่าเป็น ปัญหาสังคม เช่น การติดยาเสพติด และอาชญากรรม เป็นต้น

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาทางสังคมตามหลักสังคมวิทยาได้ 3 ประการคือ

- 1) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2) ความไม่เป็นระเบียบของสังคม
- 3) บุคลิกภาพ/พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคมกับปัญหาสังคม

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหา คือ การแสวงหาวิธีการขจัดปัญหา ซึ่งตรงกับหลักการทางพุทธศาสนาในเรื่อง “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (มรรค) ได้แก่ ขึ้นกำหนดดวงหรือรับทราบวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดทั้งหลายในการแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหานั้น ซึ่งจะต้องลงมือปฏิบัติ หรือลงมือดำเนินการต่อไป”¹ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา มีประเด็นที่นำมาศึกษามี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา 2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา

2.3.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางพุทธศาสนา ประเด็นที่นำมาศึกษามี 3 ประเด็น ได้แก่ 1) วิธีแก้ไขปัญหาตามหลักอริยสัจสี่ 2) วิธีแก้ไขปัญหาตามทัศนะนักวิชาการ และ 3) บทบาทของพระสงฆ์กับการแก้ไขปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน การนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาใดก็เช่นกัน ใช้สูตรสำเร็จโดยตีความตามหลักฐานเดิมไม่เพียงพอ จะต้องประยุกต์หลักให้เข้ากับสถานการณ์ โดยยืนอยู่บนพื้นฐานแนวคิดแบบพุทธ

2.3.1.1 วิธีแก้ปัญหตามหลักอริสัจ 4 เป็นหลักการแก้ไขปัญหายังมีลำดับขั้นตอนในการปฏิบัติ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นวิธีการแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ดังนี้ 1) ทุกข์ หมายถึง ฐิติภาวะที่เป็นทุกข์ ซึ่งจะต้องกำหนดรู้ตามสภาพที่แท้จริงของมัน (คือไม่ใช่รู้ตามที่เรายากให้มัน เป็นหรือตามที่เรากลียดชังมัน เป็นต้น) ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ขั้นแกลงหรือสำรวจปัญหาที่จะต้องทำ

¹ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า 902.

ความเข้าใจและรู้ขอบเขต 2) *สมุทัย* หมายถึง รู้สิ่งที่เป็นสาเหตุแห่งทุกข์ ซึ่งจะต้องกำจัดเสีย ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นสืบค้น วิเคราะห์ และวินิจฉัยมูลเหตุของปัญหา ซึ่งจะต้องแก้ไขกำจัดให้หมดสิ้นไป 3) *นิโรธ* หมายถึง รู้ภาวะดับทุกข์ ซึ่งจะต้องกระทำให้ประจักษ์แจ้ง ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นเล็งรู้ภาวะหมดปัญหาที่เอาเป็นจุดหมาย ให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหานั้นเป็นสิ่งเป็นไปได้ อย่างไรก็ตาม 4) *มรรค* หมายถึง รู้มรรคคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งจะต้องฝึกฝนปฏิบัติ ถ้าจัดเป็นขั้น ได้แก่ ขั้นกำหนดวางหรือรับทราบวิธีการ ขั้นตอน และรายละเอียดทั้งหลายในการแก้ไขกำจัดสาเหตุของปัญหานั้น ซึ่งจะต้องลงมือปฏิบัติหรือดำเนินการต่อไป

สรุปวิธีแก้ไขตามหลักอริยสัจ 4 ได้ว่า ทุกข์คือตัวปัญหาที่สังคมเผชิญอยู่ ปัญหาคือตัวทุกข์นี้ เป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้ให้ชัดเจน พร้อมกับหาสาเหตุของการเกิดปัญหาให้ได้ แล้วกำหนดเป้าหมายคือ ภาวะของการปลดปล่อยปัญหาหลังจากที่ได้กำจัดสาเหตุของปัญหาหมดสิ้นแล้ว ต่อจากนั้นจึงหาวิธีการดำเนินไปสู่เป้าหมายคือการปลดปล่อยจากปัญหานั้น

2.3.1.2 วิธีแก้ปัญหามาตามทัศนะนักวิชาการ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)¹ ให้ทัศนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังนี้

โดยหลักการแก้ปัญหานั้นเหตุปัจจัย ได้แก่ ก. ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ปัญหาด้านเทคนิค/วิธีการ ข. ปัจจัยภายใน ได้แก่ จิตใจและปัญญา ทัศนะเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหานั้นแบบพุทธมีความเข้าใจพื้นฐานว่า 1) *แก้ปัญหามาของมนุษย์โดยฝีมือของมนุษย์* มนุษย์เป็นผู้สร้างปัญหาและแก้ปัญหามา ไม่ใช่มองไปที่บนฟ้า โชคชะตา ให้แก้ไขด้วยการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่หวังพึ่งอ้อนวอน 2) *โดยแง่ที่เน้นของคำสอน* : ศาสนาพุทธให้แก้ปัญหามาทั้งด้านนอกและด้านใน คำสอนชั้น “ศีล” เป็นด้านนอก และชั้น “จิตและปัญญา” เป็นด้านใน 3) *โดยความคงตัวแห่งธรรมชาติของมนุษย์* : ปัญหาเกี่ยวกับชีวิตด้านใน (โลก/โกรธ/หลง/รักสุขเกลียดทุกข์) ปัญหาด้านนอก (ปัจจัยต่างๆ ทางกายภาพตามกาละ/เทศะ) พระพุทธเจ้าเน้นการแก้ปัญหามาภายในทางจิต ปัญญาเป็นหลัก ส่วนปัญหามาภายนอกเสนอวิธีแก้ตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างที่ว่าระบบแก้ปัญหามาของมนุษย์ในด้านภายนอก (สังคม) คือ สังคมสงฆ์ ผู้เข้าใจสาระสำคัญของหลักการนี้แล้ว ย่อมจัดวางระบบบริหารจัดการกับปัญหาและเรื่องราวในยุคสมัยของตนได้เอง² 4) *โดยความเป็นเอกหรือ*

¹ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, หน้า 917.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 918.

ความชำนาญพิเศษ : การจัดการกับปัญหาภายนอกหรือด้านสังคมนั้น นอกจากขึ้นกับสภาพแวดล้อมที่ต่างกันของท้องถิ่นและยุคสมัยแล้ว ยังมีศิลปวิทยาการและระบบอื่น ๆ เป็นเจ้าของเรื่องกันอยู่อีก แต่ปัญหาเกี่ยวกับชีวิตด้านในทางจิตปัญญาของมนุษย์กลับได้รับความเอาใจใส่จากศิลปวิทยาการน้อย และเป็นแดนที่ศิลปวิทยาการเข้าไม่ค่อยถึง 5) *โดยความลึกซึ้ง ยาก และเป็นแก่นแท้ของชีวิต* : ปัญหาทางจิตปัญญาเข้าใจยากกว่าปัญหาภายนอกทั้งหลาย เป็นอันมาก พระพุทธเจ้าถือว่า ประโยชน์ทางจิตปัญญาเป็นแก่นสารเนื้อแท้ของชีวิตมนุษย์ 6) *โดยความเนื่องถึงกันแห่งทุกด้านของชีวิต* : ปัญหาของมนุษย์ไม่ว่านอกหรือใน กระทบถึงกันหมด มีความเกี่ยวพันกัน ปัญหาภายในมีอิทธิพลต่อการแก้ไขปัญหภายนอกอย่างมาก พุทธศาสนานับการแก้ปัญหานั้นพื้นฐานคือจิตปัญญา 7) *โดยความต่างแห่งระดับชีวิต* : ชีวิตสังคมมีความหลากหลายซับซ้อน การเน้นของการจัดการปัญหาย่อมต่างกัน ถ้าใครจะคู่มือสอนสำหรับภิกษุแล้ว เอาเป็นมาตรฐานวัดว่าให้คนทั่วไปใช้ชีวิตแก้ปัญหานั้นย่อมไม่ถูก พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ปัญหาย่อมมนุษย์เอง ที่ตรงตัวเหตุปัจจัย ไม่จำเพาะว่าแก้แต่ข้างในหรือแก้แต่ข้างนอก แล้วแต่เหตุปัจจัย ศิลปะวิทยาการทั้งหลายปัจจุบันต่างหากที่มุ่งแต่จะแก้ปัญหานั้นข้างนอกอย่างเดียวด้านเดียว มองข้ามปัญหาด้านภายในไปแทบสิ้นเชิง อันนับว่าเป็นการแก้ปัญหานั้นไม่สมบูรณ์ อาจพูดได้อย่างหนึ่งว่า การแก้ปัญหานั้นตามหลักพุทธศาสนานั้น ให้แก้ปัญหาดังแต่ข้างในออกมา หมายความว่าไม่แก้แต่ข้างนอกอย่างเดียวต้องแก้ข้างในด้วย คือแก้ให้หมดแก้ที่เหตุปัจจัยไม่ว่าข้างนอกหรือข้างใน¹

สมภาร พรหมทา² ให้ทัศนะเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหานี้ว่า “การแก้ไขปัญหานั้นโดยใช้ตามหลักฐานคัมภีร์ทางศาสนาดังที่เคยทำมาในอดีตไม่เพียงพอ จำเป็นต้องอธิบายแบบใหม่บนพื้นฐานแนวคิดทางศาสนา” แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหารัจธรรมสังคมอินเดียโบราณ แต่จริยธรรมพุทธศาสนายังสามารถใช้อธิบายและชี้้นำการตัดสินใจแก้ปัญหานั้นที่เกิดขึ้นในสังคมใหม่ได้³ ทุกศาสนาสอนใกล้เคียงกันในการแก้ไขปัญหาด้านจริยธรรมคือ ยับยั้งชั่งใจ เสียสละ รัก เมตตาผู้อื่น เป็นต้น 1) ระบบจริยธรรมเชิงสังคม (Social Morality) ในศาสนาพุทธมีสองส่วน คือ ศิลปะ

¹ อ่างแล้ว, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม*, หน้า 920.

² อ่างแล้ว, สมภาร พรหมทา, *วารสารพุทธศาสนศึกษา*, หน้า 55.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

ป้องกันพฤติกรรมที่สร้างความเดือดร้อนแก่คนอื่น เช่น ศิลข้อ 1-4 และศิลปะป้องกันพฤติกรรมที่ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่คนอื่น แต่ทำให้ตนเองตกต่ำ เช่น ศิลข้อ 5 2) หลักธรรมในศาสนาพุทธมุ่งจริยธรรมส่วนบุคคล (Individual morality) เพื่อให้ปัจเจกชนแต่ละคน “ดับทุกข์” ได้ ในระยะต่อมาจึงขยายขอบเขตไปสู่จริยธรรมเชิงสังคม

ปัญหาทางสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น สังคมเกษตรกรรม (Agrarian Society) สังคมอุตสาหกรรม (Industrial Society) สังคมยุคสารสนเทศ (Information of Technology Society) วิธีแก้ไขปัญหาทางสังคมแต่ละยุคย่อมไม่เหมือนกัน ในอดีตศาสนามีบทบาทอย่างมากต่อการแก้ไขปัญหาทางสังคม แต่ในโลกปัจจุบันบทบาทของศาสนาอ่อนตัวลง ปัญหาที่ทำนายคือความรู้ด้านศาสนายังเพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาสังคมมนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้ได้หรือไม่ ทำอย่างไรเนื้อหาของศาสนาจะสามารถนำมาใช้อธิบายวินิจฉัยปรากฏการณ์ (ปัญหา) ที่เป็นความขัดแย้งทางศีลธรรม (Moral dilemma) ได้อย่างมีเหตุผล ทำอย่างไรจึงจะชี้ให้เห็นได้ว่าความผิดทางศีลธรรมบางอย่างแม้จะดูเป็นเรื่องส่วนตัวและไม่กระทบถึงผู้อื่นแต่สมควรที่จะได้รับการแก้ไขหรือสามารถชี้ให้เห็นว่าการประพฤติเช่นนั้นเป็นโทษต่อชีวิตอย่างไร¹

สรุปวิธีแก้ไขปัญหาคือตามทัศนะนักวิชาการได้ว่าโดยหลักการแก้ปัญหาคือต้องแก้ที่เหตุปัจจัย แก่ด้วยตัวมนุษย์เอง แก้ให้ครบวงจรคือทั้งปัญหาทั้งด้านในและด้านนอก

2.3.1.3 บทบาทของพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาสังคมไทยในปัจจุบัน ลักษณะของพระสงฆ์ในเมืองไทยมี 2 ลักษณะใหญ่ สำนักวิปัสสนาธุระ (วัดป่า) สำนักคันถธุระ (วัดบ้าน) ในอดีต วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและศูนย์กลางกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม โดยมีพระเป็นผู้นำชุมชน สรุปได้ดังนี้ 1) วัดเป็นสถานฝึกฝนอบรมศีลธรรมและศึกษาเล่าเรียนของกุลบุตร พระสงฆ์เป็นครูเป็นนักวิชาการ 2) วัดเป็นสถานที่สวดธรรมของคฤหัสถ์ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณยกระดับจิตวิญญาณของชนในชาติ 3) วัดเป็นโรงพยาบาล พระสงฆ์เป็นนายแพทย์ที่รักษาทั้งร่างกายและจิตใจ 4) วัดเป็นสถานสงเคราะห์ พระสงฆ์เป็นนักสังคมสงเคราะห์คอยช่วยเหลือคนยากไร้เป็นคนเสียสละ เป็นผู้ให้แก่งานมิใช่ผู้รับจากสังคม 5) วัดเป็นที่พักอาศัย พระสงฆ์ผู้รักษาและเชื่อมสัมพันธ์ภาพระหว่างชุมชนและปัจเจกชน เป็นผู้ที่ประชาชนไว้วางใจได้มากที่สุด ไม่เป็นพิษภัยสำหรับใคร 6) วัดเป็นที่พบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ พระสงฆ์นำชุมชนสร้างสรรค์และรักษาสีลที่เป็นสาธารณะประโยชน์ 7) วัดเป็นโรงมหรสพ และสถานรื่นเริงช่วงเทศกาล 8) วัดเป็นบ่อเกิดและศูนย์กลางศิลปกรรม พระสงฆ์เป็นครูสอนด้านการอาชีพต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านอักษรศาสตร์ หรือศิลปศาสตร์ต่าง ๆ 9) วัดเป็นศาล พระสงฆ์เป็นหัวหน้าศาลผูกความเป็นธรรม

¹ อ่างแก้ว, สมภาร พรหมทา, วารสารพุทธศาสนศึกษา, หน้า 58 .

ความยุติธรรมให้กับชุมชน ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทต่าง ๆ 10) วัดเป็นสถานบุญที่บำเพ็ญกุศล พระสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ เป็นเนืองนาบุญของชุมชน 11) วัดเป็นคลังพัสดุ พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลและรักษาสมบัติกลางให้กับชุมชน 12) วัดเป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครองระดับท้องถิ่น พระสงฆ์คือภูมิปัญญาของชุมชนทุกระดับ เป็นที่ปรึกษาแก่ชนชั้นผู้ปกครองตั้งแต่ระดับรากหญ้าจนถึงระดับประเทศ

ในปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทต่อสังคมหลายด้านตามภารกิจของวัดได้แก่ 1) ด้านการปกครองสงฆ์ 2) ด้านการศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม 4) ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ 5) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และ 6) ด้านการสาธารณูปการ¹

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต)² ให้ทัศนะว่า

พระสงฆ์กับประชาชนเคยมีความสัมพันธ์กันในระบบของพุทธบริษัทอย่างไร เราแบ่งพุทธบริษัท 4 เป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายบรรพชิตกับฝ่ายคฤหัสถ์ หรือพระสงฆ์กับชาวบ้าน ระบบความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมตามหลักการของเรา เราเรียกว่า **ระบบบุญกุศล** เมื่อเอาเมืองไทยเป็นหลัก ตามประเพณีของเรา ในระบบบุญกุศล จะมีลักษณะความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ หลักอะไรที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้ให้ เป็นความสัมพันธ์ที่ดึงมาถูกต้องระหว่าง พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ หลักนั้นก็คือหลักอามิสทานและธรรมทาน ท่านว่าพระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องให้ธรรมแก่ประชาชน เรียกว่าธรรมทาน ส่วนชาวบ้านก็มีหน้าที่ช่วยเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ด้วยอามิสทาน เป็นการถวายกำลังเพื่อให้ท่านทำหน้าที่ได้ อามิสทานและธรรมทานนี้ ถ้ายังเป็นไปอย่างถูกต้องก็เข้าหลักที่ว่า อุโภ อญ โญญญนิสสิตา แปลว่าทั้งสองฝ่ายคือชาวบ้านและพระสงฆ์นี้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจะถึงความเกษมจากทุกข์ได้ แต่ถ้าคลาดจากหลักนี้เมื่อไรก็เป็นอันว่าวิปลาดคลาดเคลื่อน เวลานี้ระบบความสัมพันธ์แบบบุญกุศลนั้น ถ้าพิจารณาไปจะมองเห็นว่า มันกำลังจะเปลี่ยนมาสู่ความสัมพันธ์ในระบบผลประโยชน์ ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์กับชาวบ้านกำลังโน้มไปสู่ความสัมพันธ์แบบผลประโยชน์มากขึ้นทุกวัน ระบบผลประโยชน์กับระบบบุญกุศลเป็นอย่างไรและจะเกิดผลต่างกันอย่างไร ระบบบุญกุศลก็คือชาวบ้านไปวัดด้วยความหวังดีต่อพระศาสนา มุ่งหวังกุศลผลบุญที่จะเจริญเพิ่มพูนสืบไปในภายหน้าใฝ่ใจสะสม

¹ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505, (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535.

² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสไฮยาศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2543), หน้า 31-36.

สร้างสรรค์ความคิดต่าง ๆ เห็นวัดวาอารามก็อยากให้วัดดีงาม เห็นพระสงฆ์ก็อยากให้ท่านประพฤติปฏิบัติตามธรรมวินัยเป็นที่น่าเคารพศรัทธา การที่เขามุ่งหวังบุญกุศลนี้ทำให้เขามองกว้างออกไปในพระศาสนา เขาจึงสนใจคอยช่วยกันสนับสนุนกิจการงานของวัดวาอารามและสนใจความประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ สนใจคำสอนของพระสงฆ์ พระสงฆ์จะสอนอะไรก็ตั้งใจสดับฟัง จากการศึกษาในเรื่องนี้ก็ทำให้มีความรู้ความเข้าใจชาวบ้าน จะรู้ว่าพระสงฆ์ต้องตั้งอยู่ในธรรมวินัย ธรรมวินัยเป็นอย่างไรเท่าที่ชาวบ้านควรจะรู้ เขาก็เข้าใจ เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติถูกต้องตามหลัก ธรรมวินัย ชาวบ้านก็มีศรัทธา และมีความเคารพเลื่อมใสแล้วก็อุปถัมภ์บำรุง แต่ในทางตรงข้าม ถ้าพระสงฆ์รูปใดไม่ปฏิบัติตามธรรมวินัยเขาก็ไม่ศรัทธา ไม่เคารพ ไม่อุปถัมภ์บำรุง พระสงฆ์รูปนั้นก็อยู่ไม่ได้ กลายเป็นระบบควบคุมทางสังคมขึ้นมา ในทางกลับกันเมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติถูกต้องตามธรรมวินัย ชาวบ้านก็นับถือเป็นครู อาจารย์ เคารพเชื่อฟัง เมื่อเคารพเชื่อฟังพระสงฆ์ก็คุมความประพฤติของชาวบ้านได้ เพราะฉะนั้นจึงกลายเป็นว่า ทั้งชาวบ้านก็คุมพระ พระก็คุมชาวบ้าน จึงทำให้พระพุทธศาสนาอยู่ได้ นี่ก็ระบบบุญกุศล ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ต่อกันแบบอามิสทานและธรรมทาน แล้วก็กลายเป็นระบบการควบคุม ทางสังคมที่มีผลดี ทำให้เราดำรงพระศาสนาไว้ได้สืบมา ส่วน **ระบบผลประโยชน์** คือ ชาวบ้านเวลานี้บางส่วนไปวัดโดยมุ่งหวังโชคลาภให้แก่ตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัว เช่น ไปเพื่อหวังวัดถมงคล เป็นต้น ความสนใจและความสัมพันธ์กับวัดและพระสงฆ์ตลอดจนพระศาสนาทั้งหมดของเขามีแค่นั้น เขาจะไม่สนใจว่าธรรมวินัยเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าสอนอะไร หลักธรรมเป็นอย่างไร แม้แต่ว่าพระองค์นั้นประพฤติอย่างไรเขาก็ไม่สนใจ ส่วนพระเมื่อได้ปัจจัยจากชาวบ้านแล้วก็นำไปสร้างสาธารณะประโยชน์ เช่น สร้างวัดวาอาราม โรงเรียน เป็นต้น แต่ก็ก็เป็นความดีส่วนตัวหาใช่เป็นผลดีแก่พระศาสนาโดยรวมไม่ เพราะในวงกว้าง และระยะยาวมันเป็นการทำลายหลักการทำระบบความสัมพันธ์ ให้วิปริตและสร้างนิสัยเสียให้แก่ชาวพุทธ ทำให้เสื่อมลงจากธรรม เป็นต้นว่า ไม่ได้บริจาควัฒนด้วยศรัทธา หักไม่ได้รับผลตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะไม่บริจาควัฒนถึงตอนนีระบบบริจาควัฒนเพื่อพัฒนาตนเอง เพื่อเจริญในบุญกุศลก็หมดไป กลายเป็นระบบผลประโยชน์ แม้จะเอาไปใช้ทำดีก็ไม่คุ้ม แม้จะเป็นพระดี เอาไปใช้

สร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ระบบมันเสียหมด พุดง่าย ๆ ว่าชาวพุทธเสีย
นิสัย ต่อไปไม่ได้อะไรตอบแทนก็ไม่บริจาคน ทำอย่างไรเราจะให้บริจาคนด้วย
เห็นแก่บุญกุศล เห็นแก่ความดี เห็นแก่ความเจริญพัฒนาความรุ่งเรืองของ
พระศาสนา เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคม และช่วยให้พระสงฆ์ปฏิบัติ
ปฏิบัติชอบ

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ)¹ ได้กล่าวถึงเครือข่ายพระกับการพัฒนาชุมชนว่า
เนื่องจากพระเกี่ยวข้องกับชุมชนโดยตรง ฉะนั้นเมื่อประชาชนเดือดร้อน
พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง ขณะนี้ได้มีเครือข่ายพระสงฆ์ขึ้น คำว่า
เครือข่ายคือคนที่มีความสนใจรวมก็จะมาทำงานร่วมกัน เครือข่ายแรกได้เกิดขึ้น
ที่จังหวัดนครราชสีมา เรียกว่า กลุ่มพระสังฆพัฒนา ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นที่
โด่งดังคือโครงการโคราชพัฒนา ต่อมาก็มีเครือข่ายของพระสงฆ์เกิดขึ้นอีก
หลายกลุ่มได้แก่ กลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา กลุ่มแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง
กลุ่มเสขิยธรรม กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ กลุ่มสมุนไพรรักษา กลุ่มศึกษาและพัฒนา
และกลุ่มกระบองก้อม ทั้งหมดนี้เป็นเครือข่ายโดยอาศัย 3 ประสานกลางคือ
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทุกรูปมีความเคารพพระรัตนตรัย ได้เอาพระ
รัตนตรัยเป็นฐานในการที่จะดีความ นำมาเป็นแกนในการประพฤติปฏิบัติ
แนวคิดที่ใช้อยู่คือพระทุกรูปมีอุดมการณ์ว่า เทียวจาริกไปเพื่อประโยชน์สุข
ของพหูชน นี้คือพุทธพจน์ คำว่าประโยชน์สุขคือ ประโยชน์ทั้ง 3 ได้แก่
1) ประโยชน์ในปัจจุบันคือให้เขาร่ำรวยมีความอยู่ดีกินดี 2) ประโยชน์อนาคต
คือมีศีลธรรม 3) ประโยชน์อย่างยิ่งคือไม่เห็นแก่ตัว อีกจุดหนึ่งที่จะเน้นกัน
ในปัจจุบันนี้คือ การพัฒนานั้นต้องไปพร้อมกันทั้ง 4 ด้านตามหลักการทาง
พุทธศาสนาที่เรียกว่า ภาวนา 4 ได้แก่ 1) ภาวิตกาย 2) ภาวิตศีล 3) ภาวิตจิต
4) ภาวิตปัญญา

พระไพศาล วิสาโล² ให้ทัศนะว่า

ความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับฆราวาสหรือกับสังคมที่ผ่านมาห่างเหินกัน
มากเพราะว่ารัฐเข้ามาบีบคั้นหรือเข้ามาควบคุมดูแลวัดหรือคณะสงฆ์ ซึ่ง

¹ พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ, 2541), หน้า 278-284.

² พระไพศาล วิสาโล, อนาคตของพุทธศาสนา : รุ่งเรืองหรือร่วงโรย, อ้างในพุทธศาสนาสยาม
ฤทธิฤทธิจะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, 2543), หน้า 15.

อีกนัยหนึ่งก็เป็นการปรากฏคณะสงฆ์ออกจากชุมชน ออกจากสังคม ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นความสัมพันธ์ที่อันตราย ต้องพยายามทำให้คณะสงฆ์หรือวัดนี้กลับมาเป็นของสังคมให้ได้ คราวนี้วัดหรือพระสงฆ์จะกลับสู่สังคมอย่างไร ก็คงจะเอาแบบเดิมไม่ได้ แบบเดิมคือว่า วัดถูกล้อมรอบอยู่ด้วยชุมชน ชุมชนรอบวัดก็ดูแลเอาใจใส่พระ แค่นั้นไม่พอ อาจต้องมืองค์กรในระดับต่าง ๆ เช่น องค์กรในชุมชน หรือองค์กรของฆราวาสในระดับอำเภอ จังหวัด หรือระดับประเทศ ได้เข้ามาดูแลการพระศาสนาด้วย

ทิศทางหนึ่งที่จะทำให้พุทธศาสนาเป็นประโยชน์ต่อโลกสมัยใหม่ ก็คือการให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมมากขึ้น พระวินัยนั้นเหมาะกับการนำมาใช้กับพฤติกรรม ส่วนบุคคล พระสงฆ์ทั้งหลายจึงปฏิบัติตามระเบียบวินัย แต่กลับไม่ใส่ใจนำมาปรับใช้กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม หลักการที่จะนำมาใช้กับการพัฒนาสังคมนั้นมีอยู่น้อยมาก ทำอย่างไรจึงจะใช้ในการจัดสรรกิจการของชุมชนเหล่านี้ การมีความรู้ เพียงเล็กน้อยเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาสังคมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาล้มล้าง หน้าที่พื้นฐานของพระวินัยก็คือ การสร้างเหตุปัจจัยแวดล้อมและวิถีชีวิตที่เอื้อต่อการเจริญภาวนา¹

พระมหาเจิม สุวโจ² ให้ทัศนะว่า

หลักการทางพุทธ เป็นหลักการเกี่ยวข้องกับเรื่องของปัญหาหรือความทุกข์ของคนในสังคม ฉะนั้น トラบใดที่ยังมีความทุกข์ トラบใดที่ยังมีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น แสดงว่า ความต้องการของคนที่จะแก้ปัญหามาของปรากฏการณ์นั้นก็ยังมิได้อยู่ เพราะฉะนั้น ศาสนาก็ยังมีความจำเป็นในระหว่างความทุกข์กับการดับทุกข์ ชาวพุทธเองต้องมีความร่วมมือร่วมใจกัน การที่จะร่วมรับรู้ปัญหาในการที่จะเรียนรู้ปัญหาและนำไปสู่การแสวงหาทางออกที่เป็นรูปธรรม กับปรากฏการณ์ อันนั้นเพื่อที่จะให้ศาสนาแสดงบทบาทอย่างเต็มที่ ในการที่จะช่วยเหลือสังคม ช่วยดับทุกข์ของสังคมด้วย ถ้าเป็นองค์กรของสัตบุรุษหรือกลุ่มชาวพุทธที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสนา และเข้าใจในทางสังคมด้วย เป็นผู้สัมมาปฏิบัติด้วย ถ้ามีองค์กรใดองค์กรหนึ่งซึ่งเป็นอิสระ ย้ำว่าต้องเป็น

¹ พระไพศาล วิสาโล, ภูมิใจในชีวิตสมณะถ่อมตน, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤทธิฤทธิจะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 241.

² พระมหาเจิม สุวโจ, อนาคตของพุทธศาสนา : รุ่งเรืองหรือร่วงโรย, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤทธิฤทธิจะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 35-37.

อิสระ เพราะว่าองค์กรที่มีอยู่โดยทั่วไปขององค์กรสงฆ์ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา
 ตอนนี เรามองไม่เห็นว่ามันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างไร เพราะว่า
 ธรรมชาติขององค์กรที่เกิดขึ้น โดยกลไกของรัฐเป็นผู้กำหนดให้ตั้งแต่เรื่อง
 พ.ร.บ. รวมไปถึงองค์กรคณะสงฆ์ บทบาทของพระต่าง ๆ เป็นการเกิดขึ้น
 โดยความต้องการฝ่ายบ้านเมือง ที่ต้องการให้พระไปเป็นเครื่องมือเครื่องมือ
 ในการขยายบทบาทของรัฐมากขึ้นโดยขาดมิติ ขาดการให้ความสำคัญในเชิง
 ของหลักธรรมวินัย หลักของพระศาสนา ทำให้องค์กรที่เป็นอยู่ไม่เป็นอิสระ
 มีแต่การจัดลำดับชั้นให้เป็นระดับๆ แล้วก็พ่วงกันไป เพราะฉะนั้นถ้าเราอาศัย
 องค์กรที่ไม่เป็นอิสระในการแก้ไขปัญหพระศาสนาไม่ได้ จำเป็นจะต้องมี
 องค์กรที่เป็นอิสระจะตั้งเป็นกลุ่มของชาวพุทธหรืออะไรก็ได้แล้วแต่ เช่น กลุ่ม
 สัตบุรุษ หรือกลุ่มประชามชาวพุทธ หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ขึ้นมาเป็นองค์กร
 อิสระ โดยเป็นการรวมตัวกันของกลุ่มที่มองเห็นปัญหา เข้าใจศาสนา
 มองเห็นปัญหาของสังคม มองประโยชน์ของสังคมเป็นส่วนรวม

นางเยาว์ ชาญณรงค์ ให้ทัศนะว่า

ในอดีตที่ผ่านมาของสังคมไทย พุทธศาสนาเคียงคู่กับสถาบันชาติและกษัตริย์
 ตลอดมา และมีบทบาทอย่างมากในการปกครองการเมือง การอยู่รอดของ
 ประเทศชาติในยามคับขัน พระสงฆ์ก็เข้าช่วยเหลือตามสถานะที่จะทำได้ เช่น
 ในการออกศึกป้องกันประเทศ พระสงฆ์ก็ประพรมน้ำมนต์ให้กำลังใจ ให้เกิด
 ความมั่นใจแก่นักรบ ยามบ้านเมืองสงบจากศึกสงคราม ก็สั่งสอนประชาชน
 และผู้ปกครองให้ตั้งอยู่ในธรรม พุทธศาสนาเป็นศูนย์กลางของสังคมไทยใน
 อดีต เป็นที่พึ่งที่อาศัยให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนทั่วไป วัดเป็นทั้งโรงเรียน
 ที่ฝึกวิชาทหาร การศึกษา ฝึกสอนการใช้อาวุธศิลปะป้องกันตัว เป็นศาลตัดสิน
 คดีความของท้องถิ่น เป็นโรงพยาบาลรักษาโรคทุกชนิด ทั้งโรคทางกายและ
 ทางจิตใจ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จัดงานรื่นเริงการละเล่น งานฉลองเป็นต้น
 เป็นที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย รวมความว่า ศาสนาพุทธ วัด
 พระสงฆ์ ให้บริการช่วยเหลือสังคมไทยทุกอย่าง สุดแต่ประชาชนจะต้องการ
 และพระสงฆ์อยู่ในฐานะที่จะอนุเคราะห์ให้ได้

¹นางเยาว์ ชาญณรงค์, ศาสนากับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
 รามคำแหง, 2542), หน้า 94.

ทินพันธ์ นาคะตะ¹ ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสำคัญของวัดต่อสังคมว่า

ในประเทศไทยมีชุมชนส่วนใหญ่ที่มีหมู่บ้านเป็นหน่วยหลัก และมักจะมีวัดตั้งอยู่ใจกลาง ราษฎรในหมู่บ้านจึงมีวัดเป็นทั้งแหล่งกลางสำหรับการคมนาคม หรือการดำเนินชีวิตทางสังคมและเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมชีวิตในชนบทจะดำเนินอยู่รอบ ๆ วัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง วัดจึงเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่อยู่เหนือจิตใจของชาวบ้านไทยอยู่มาก และนับได้ว่าเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านที่รองไปจากครอบครัวเลยทีเดียว ความนับถือของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้ จะเห็นได้จากการที่คนไทยได้อุทิศตนให้แก่ทางวัดทั้งในด้านจิตใจ เวลา แรงงาน สิ่งของ และทรัพย์สิน สำหรับหน้าที่และความสำคัญของวัดนั้น นอกจากจะเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาแล้ว วัดยังทำหน้าที่ดังต่อไปนี้คือ 1) เป็นแหล่งหรือศูนย์กลางของชุมชน 2) เป็นโรงเรียน 3) เป็นสถานที่ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และการปลอบใจ 4) เป็นสถานพยาบาลและสถานจำขยา 5) เป็นสถานสงเคราะห์และพักพิงสำหรับคนยากจน คนชราและเด็กกำพร้า 6) เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นศูนย์กลางการเล่นกีฬา 7) เป็นที่ทำการธุรกิจ 8) เป็นแหล่งจ่ายน้ำดื่ม น้ำใช้ให้แก่ประชาชน 9) เป็นแหล่งข่าวหรือศูนย์รวมข่าว 10) เป็นฌาปนสถานและเป็นที่เก็บศพ วัดในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งเบาภาระในการให้บริการของรัฐไปได้มาก ทั้งยังก่อให้เกิดรากฐานอันมั่นคง และเสริมสร้างต่อบริการในด้านสวัสดิการของรัฐอีกด้วย นอกจากนั้น วัดยังเป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรม และเป็นสื่อกลางชักนำให้ประชาชนทั้งหลายเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บทบาทและความสำคัญของพระภิกษุสงฆ์ เนื่องจากพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือมากที่สุดชาวบ้านจึงมักจะมาปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์สำคัญ ๆ พระภิกษุสงฆ์ นับเป็นบุคคลแรกที่จะเป็นผู้ให้คำปรึกษาหารือ และปลอบใจ พระภิกษุสงฆ์จึงมีอิทธิพลต่อการกระตุ้น หรือแนะนำให้เกิดกิจกรรมในทางสังคมและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้มาก สำหรับหน้าที่หลักของพระภิกษุสงฆ์

¹ทินพันธ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพฯ: สหบดีสื่อและการพิมพ์, 2543),

ก็คือการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนหน้าที่ที่มีต่อสังคมก็นับว่ามีอยู่หลายประการกล่าวคือ นอกจากจะมีหน้าที่ดำเนินกิจกรรมบางอย่างของวัดแล้ว ยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนให้แก่ประชาชน ยิ่งกว่านั้นพระภิกษุสงฆ์ยังมีหน้าที่เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย

สุวัณณ สุวัณณ¹ ให้ทัศนะว่า

จะต้องกลับมาตีประเด็นเรื่องสัมมาทิฐิ มรรคมงคล 8 หลักอริยสัจสี่ ให้ถูกต้องทั้งหมด เพราะความทุกข์ในสังคมไม่ใช่ทุกข์ของแต่ละคนไม่ใช่ทุกข์ของพุทธศาสนิกเท่านั้นแต่คือทุกข์ทั้งหมดของสังคม และทุกข์อันนี้โยงไปหาตัวสมุทัยซึ่งไปผูกอยู่กับโลก โกรธ หลง และในโลกปัจจุบันนั้น การเสนอทางออกทำให้คนโลกมากขึ้น ระบบการศึกษาทั้งหมดก็สอนให้คนจบไปได้รวดเร็วเท่าไรยิ่งดีเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นมิจฉาอาชีวะหรือสัมมาอาชีวะ โลก โกรธ หลง ไปผูกกันจนกระทั่งเป็นโครงสร้างทางสังคมอยู่ดีเพราะฉะนั้นการแก้วิกฤตพุทธศาสนาอีกนัยหนึ่งก็ใช้หลักของนิโรธ ทำอย่างไรจึงจะโยงอิทัปปัจจยตา ร่วมกับผู้อื่นสร้างระบบกัลยาณมิตรขึ้นมา กัลยาณมิตรช่วยกันให้เกิดโยนิโสมนสิการ ช่วยในการตัดเตือนตัวเองอย่าให้หลงทาง และการไม่หลงทางนั้นจะต้องคำนึงตลอดเวลาว่า โลกปัจจุบันนี้ไม่เหมือนแต่ก่อน พระพุทธศาสนาแต่ก่อนนี้แก้ปัญหาในระดับชนบทในระดับกสิกรที่เรียบง่าย เดี่ยวนี้มันมีระบบเมือง ระบบอุตสาหกรรม มีการโยงโยไปในวิถีทางการค้า นานาประเทศ ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่โยงไปหาธนาคารโลก โยงไปหากองทุนระหว่างประเทศ โยงไปหาองค์การการค้าโลก และบรรษัทข้ามชาติ การแก้ปัญหาถ้าตีประเด็นเหล่านี้ไม่แตก ให้เห็น อิทัปปัจจยตาที่มันโยงกัน การแก้ปัญหาถ้าไปจับแต่ละจุดและก็แก้ไม่ได้ พุทธบริษัท 4 ต้องเข้ามาร่วมไม่จำเป็นต้องสั่งชะบริษัทอย่างเดียว และควรจะร่วมกับกัลยาณมิตร ศาสนิกอื่น แต่เข้ามาเห็นเนื้อหารสของการมีชีวิตอยู่ในโลกปัจจุบัน อีกนัยหนึ่งจิตสิกขาให้หัวสมองหัวใจสัมพันธ์กัน เกิดศีลสิกขา ไม่เอาเรดเอาเปรียบกันในสังคม ไม่เอาเปรียบตัวเองและผู้อื่น และจะเกิดปัญญาสิกขา จะเห็นสิ่ง

¹ สุวัณณ สุวัณณ, บางแง่มุม...การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในทัศนะ ส.สุวัณณ, อ้างในพุทธศาสนาสยาม ฤทธิวิถุจะเป็นโอกาส, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543), หน้า 181-186.

ทั้งหลายทั้งปวงเป็นความจริง เป็นองค์รวม มองเห็นตัวทุกขสัจจ์ หาเหตุแห่ง
ทุกข์ ดับทุกข์ โดยเห็นทางออกอันนี้เป็นทางแก้ปัญหา

สรุปบทบาทของพระสงฆ์กับการแก้ปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันได้ว่า ความสัมพันธ์
กันระหว่าง พระสงฆ์กับชาวบ้านให้ใช้หลักระบบบุญกุศลมาเป็นฐาน การแก้ปัญหาให้ตั้งอยู่บน
พื้นฐานของหลักภาวา 4 ประการ มองเห็นปัญหา สาเหตุของปัญหา ภาวะสิ้นไปแห่งปัญหาและ
วิธีการจัดการแก้ไขปัญหาให้ถูกต้องก่อนจึงจะแก้ปัญหาต่างๆ ได้ถูกต้อง

2.3.2 แนวคิดทฤษฎีการแก้ไขปัญหาตามหลักการทางสังคมวิทยา

การแก้ปัญหาสังคม และการป้องกันเพื่อมิให้เกิดปัญหาสังคมในแนวทางปฏิบัติจริง
แยกออกเป็น 2 วิธี คือ 1) การแก้ปัญหาแบบย่อย (Piecemeal Approach) เป็นการแก้ปัญหาแบบ
ผิวเผินหรือแก้ตามอาการที่แสดงออกข้างนอก เพื่อให้สถานการณ์ดีขึ้นในระยะสั้น เป็นการ
ดำเนินการแบบให้ได้ผลทันใจ ผลที่ปรากฏออกมารวดเร็ว เช่น เกิดปัญหาการขาดแคลนอาหารใน
หมู่บ้านหนึ่งก็ใช้งบประมาณซื้ออาหารไปแจก ครูไม่พอก็เร่งเปิดวิทยาลัยครูเพิ่มขึ้น การแก้ปัญหา
เด็กนักเรียนตีกันก็แก้ด้วยการตั้งศูนย์ประสานงานเรื่องนักเรียนตีกัน เป็นต้น ซึ่งเป็นเพียงวิธี
แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น อันไม่อาจแก้ปัญหาให้สำเร็จได้อย่างแท้จริง 2) การแก้ปัญหาแบบ
ถ้วนทั่ว (Wholesale) เป็นการแก้ปัญหาแบบมองปัญหาอย่างกว้างขวางที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับหลาย
สิ่งมากมาย ทศณะนี้ถือว่าอะไรก็ตามมิได้มีเหตุจากเพียงปัจจัยเดียวแต่เกี่ยวข้องกันหลาย ๆ จุดหรือ
หลายปัจจัย ดังนั้นการแก้ปัญหาก็ต้องใช้วิธีการมองปัญหาในทัศนะที่กว้างและถ้วนทั่ว การแก้ไข
แบบถ้วนทั่วมักใช้ระบบที่เรียกว่าวิศวกรรมทางสังคม (Social Engineering) คือใช้วิทยาการนา
แขนง (บูรณาการ) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น เช่น การแก้ไขปัญหาความ
ยากจนไม่ใช่ด้วยการเอาของไปแจก แต่ด้วยการสอนให้เขามีความรู้ในการประกอบอาชีพสามารถ
เลี้ยงตัวเองได้ เป็นต้น¹

วิธีป้องกันเพื่อมิให้เกิดปัญหาสังคม การป้องกัน หมายถึง การหาวิธีการที่จะยับยั้ง
ไม่ให้ปัญหาสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้ได้โดยการศึกษาสาเหตุของปัญหานั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้ง
แล้วพยายามนำเอาเครื่องมือหรือวิธีการที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาสร้างภูมิคุ้มกัน เมื่อพิจารณาในวงกว้าง
พอจะกล่าวได้ดังนี้ การกำหนดบรรทัดฐานของสังคมนั้น การขัดเกลาทางสังคม การลงโทษที่
รุนแรง การใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษา ศาสนา หน่วยงานแนะแนวและให้คำปรึกษา
หน่วยงานที่สร้างขึ้นเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ครอบครัวยุคใหม่

¹ อ่างแล้ว, สังคมวิทยาเบื้องต้น, หน้า 343.

ฉัจฉลดา พิชิตบัญชาการ¹ ให้แนวทางแก้ไขปัญหาลังคมไว้ว่า อาจแบ่งออกเป็นหลักใหญ่ ๆ ได้ 2 ประการคือ 1) การแก้ไขแบบย่อย (Piece Meal) หรือระยะสั้น หรือการแก้ไขเฉพาะหน้า การแก้ไขปัญหแบบนี้มุ่งแต่จะให้เสร็จสิ้นไปไม่มีการวางแผนมาก่อน 2) การแก้ไขปัญหแบบรวมนั่น (Wholesale) เป็นการแก้ไขปัญหแบบมีการวางแผนมาก่อน และปัญหานั้น ๆ จะไม่เกิดขึ้นอีก

อุทัย หิรัญโต² ให้แนวทางแก้ปัญหาลังคมไว้ว่า ก่อนจะดำเนินการแก้ไขปัญหาลังคมใด ๆ ก็ตาม ขั้นแรกจะต้องทำความเข้าใจ หรือให้คำนิยามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้แน่ชัดเสียก่อน ดังที่เรียกว่า (Definition of Situation) ถ้าเราหาสาเหตุอันแน่ชัดไม่ได้ ก็ไม่อาจหาทางแก้ไขได้ถูกต้อง การแก้ปัญหาลังคมจึงต้องพิจารณา 2 ประการคือ 1) สาเหตุของปัญหานั้นคืออะไร และ 2) เราจะจัดการกับปัญหานั้นอย่างไร

ณรงค์ เส็งประชา³ ได้กล่าวถึงการแก้ไขปัญหาลังคมและวิธีป้องกันปัญหาลังคมว่า การจัดการกับปัญหาลังคม เมื่อเกิดปัญหาลังคมขึ้นแล้ว แนวความคิดในการแก้ไขปัญหาลังคมดังกล่าวอาจกระทำได้ดังนี้ 1) การล้มล้างระบบสังคมเดิมและนำระบบใหม่เข้าใช้แทน เช่น การเปลี่ยนระบบการปกครองจากเผด็จการไปเป็นประชาธิปไตย การเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากเสรีนิยมเป็นสังคมนิยม 2) การขัดเกลาทางสังคม เพื่อให้รู้ดีรู้ชั่ว รู้ว่าสิ่งใดควรทำสิ่งใดไม่ควรทำ จะได้ไม่กระทำผิด 3) การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เมื่อคนเรามีการกินดีอยู่ดี มีการจัดระเบียบสังคมดี ก็อาจช่วยให้แก้ปัญหาลังคมได้ 4) การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหา เช่น เมื่อเกิดปัญหาความยากจนก็ให้การสงเคราะห์ในรูปแบบของโครงการเงินกู้เพื่อนำเอาไปลงทุนประกอบอาชีพ การสร้างงานในชนบทเพื่อให้ชาวชนบทมีงานและมีรายได้ในช่วงที่ว่างงาน การจัดฝึกอบรมวิชาชีพให้กับหญิงโสเภณี การจัดบ้านพักให้กับผู้ที่ไร้ที่อยู่อาศัย เป็นต้น และ 5) การพัฒนาคนให้มีโลกทัศน์ที่กว้างรู้ถึงเหตุและผลแห่งปัญหา มีความรู้ความสามารถในการทำมาหาเลี้ยงชีพ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม เป็นต้น วิธีการแก้ไขปัญหาลังคมดังกล่าวเป็นเพียงแนวทางกว้าง ๆ ที่อาจนำไปใช้ในการแก้ปัญหาลังคม แต่เนื่องจากปัญหาลังคมแต่ละปัญหามีสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นในการแก้ปัญหาลังคมเราต้องคำนึงถึงสาเหตุและแก้ที่สาเหตุซึ่งทำให้เกิดปัญหานั้น ๆ

¹ อ่างแก้ว, *ปัญหาลังคม, อ้างในสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น*, หน้า 255.

² อ่างแก้ว, *หลักสังคมวิทยา*, หน้า 170-171.

³ อ่างแก้ว, *มนุษย์กับสังคม*, หน้า 231.

การป้องกันปัญหาหมายถึงการหาวิธีการที่จะยับยั้งไม่ให้ปัญหาสังคมต่าง ๆ เกิดขึ้นซึ่งจะทำได้โดยการศึกษาสาเหตุของปัญหานั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้งแล้วพยายามนำเอาเครื่องมือหรือวิธีการที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาใช้กับคนและสังคมเพื่อไม่ให้ก่อสาเหตุอันจะเป็นผลให้เกิดปัญหานั้น ๆ ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสังคมมีดังนี้ 1) การกำหนดบรรทัดฐานของสังคม (Norms) 2) การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) 3) การลงโทษที่รุนแรง (Severe Punishment) 4) การใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (Better Law enforcement) 5) การศึกษา (Education) 6) ศาสนา (Religion) 7) หน่วยงานแนะแนวและให้คำปรึกษา (Guidance and Counselling Programs) 8) หน่วยงานที่ตั้งขึ้นเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม (Social Group Work) 9) การปรับปรุงสภาพแวดล้อม (Area Rehabilitation) 10) พัฒนาด้านเศรษฐกิจ ส่งเสริมให้มีการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมตามความเหมาะสม¹

สรุปการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหาสังคมได้ว่าการแก้ปัญหาสังคมให้แก้ที่สาเหตุของปัญหา การแก้ปัญหาทำได้ทั้งระยะสั้นคือ แก้แบบแบ่งส่วนและระยะยาวคือการแก้ปัญหาแบบถาวร การป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสังคมทำได้โดยการนำกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมาใช้เป็นเครื่องมือป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสังคม

2.4 สภาพทั่วไปของพื้นที่เขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

การศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ในเขตพื้นที่ติดต่อกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาครอบคลุมพื้นที่ 5 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอบัวเชด อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และกิ่งอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อำเภอบ้านกรวด อำเภอละหานทราย และกิ่งอำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ ในการลงพื้นที่สำรวจครั้งแรกสภาพชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2543 โดยการเข้าร่วมโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย-กัมพูชา สภาพชุมชนในช่วงนั้นได้พบปัญหาของชุมชน เช่น การติดอบายมุข บางวัดไม่มีพระสงฆ์อาศัยอยู่ การคมนาคม การติดต่อสื่อสารไม่สะดวก การประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานของทางราชการกับชุมชนยังขาดความไว้วางใจต่อกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยภาคสนาม คณะผู้วิจัยได้เข้าไปฝังตัวอยู่ในชุมชนครั้งแรกช่วงเดือนมีนาคม เมษายน พฤษภาคม เริ่มเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่อำเภอบัวเชด ได้แก่ ตำบลจรัส ตำบลอาโพน เขตพื้นที่อำเภอสังขะ ได้แก่ ตำบลคม ตำบลเทพรักษา ตำบลตาตุ่ม ในเขตพื้นที่อำเภอกาบเชิง ได้แก่ ตำบลด่าน ตำบลตะเคียน ตำบลโคกตะเคียน ตำบลเนงมุด เขตพื้นที่

¹ อ่างแล้ว, มนุษย์กับสังคม, หน้า 227-231.

กิ่งอำเภอพนมดงรัก ได้แก่ ตำบลบักโค ตำบลตาเมียงของจังหวัดสุรินทร์ ในเขตพื้นที่อำเภอ บ้านกรวด ได้แก่ ตำบลสายตะกู ตำบลจันทบเพชร ตำบลปราสาท ตำบลบึงเจริญ ตำบลหนองไม้งาม ในเขตพื้นที่อำเภอละหานทราย ได้แก่ ตำบลหนองแวง ตำบลลำโรงใหม่ ในเขตพื้นที่กิ่งอำเภอ โนนดินแดง ได้แก่ตำบลลำนางรอง ของจังหวัดบุรีรัมย์ ในพื้นที่ที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลนี้เป็นได้ พบแหล่งอารยธรรมโบราณของขอม เช่น ปราสาทขอม เทวสถาน เตาเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏว่าคนไทยที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีความเชื่อถือในศาสนา พราหมณ์-ฮินดู แต่อย่างไร ยังมีความศรัทธาเชื่อถือในศาสนาพุทธอย่างมั่นคง นอกจากนี้เขตพื้นที่ดังกล่าวมีช่องทาง ติดต่อกับประเทศกัมพูชา เรียกว่า ช่องจอม-โสมมีด ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งคาสีโน คนไทยบางส่วน เดินทางเข้าไปเล่นการพนันติดต่อซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคในตลาดโสมมีด

2.4.1 สภาพทั่วไปด้านชุมชน

ภาพที่ 2.1 ภาพจำลองแสดงสภาพทั่วไปของชุมชน

คนในชุมชนส่วนใหญ่มีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองและหลากหลายเพราะเป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วยคน 4 เผ่า ได้แก่ ลาว เขมร กวย และไทย-โคราช มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เข้าถึง สภาพการคมนาคมสะดวก มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาให้บริการแก่ชุมชน สภาพทั่วไปของชุมชนในเขตพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล สามารถแบ่งศึกษาได้ 6 ด้านได้แก่ 1) ด้านลักษณะชุมชน

- 2) ด้านเศรษฐกิจ 3) ด้านทัศนคติ/ค่านิยมทางศาสนา 4) ด้านอาชีพ 5) ด้านหน่วยงานของรัฐ
6) ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

2.4.1.1 ด้านลักษณะชุมชน โครงสร้างของชุมชนแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะได้แก่

1) ชุมชนชนบทเป็นชุมชนที่ห่างไกลชุมชนเมือง อยู่กันเป็นหมู่บ้าน ในแต่ละหมู่บ้านมีการจัดผังชุมชนอย่างเป็นระเบียบ การคมนาคมระหว่างชุมชนมีความสะดวก มีถนนเชื่อมต่อถึงกันทุกหมู่บ้าน วิถีชีวิตอยู่กันแบบครัวเรือนนับถือกันแบบเครือญาติ มีส่วนงานของรัฐ เช่น โรงเรียน ที่ทำการกำนันผู้ใหญ่บ้านและมีวัดประจำในแต่ละหมู่บ้าน ทุกหมู่บ้านมีร้านขายของชำ

2) ชุมชนกึ่งชุมชนเมือง มีลักษณะการจัดผังชุมชนด้านอื่น ๆ คล้ายกับชุมชนชนบทแต่จะมีลักษณะเป็นชุมชนที่ใหญ่ การจัดผังชุมชนมีความเป็นระเบียบ มีร้านขายอาหารสถานที่บันเทิง มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เหมือนกับชุมชนเมือง แต่ความหนาแน่นของประชากรมีน้อยกว่า การสัญจรของคนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์ จักรยานใช้เท่านั้นมีเพียงส่วนน้อย คนในชุมชนทั้งสองลักษณะ ดิชอบายมุขประเภทดื่มสุราและของมีเมา ส่วนอบายมุขด้านอื่น เช่น การพนัน สิ่งเสพติดให้โทษ ในอดีตมีมาก แต่ปัจจุบันหลังจากรัฐบาลมีนโยบายปราบปรามอย่างจริงจังทำให้อบายมุขลดลง

2.4.1.2 ด้านเศรษฐกิจ วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนในพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

ด้านการผลิต การผลิตเพื่อการค้าส่วนใหญ่เป็นผลิตผลทางการเกษตร ได้แก่ ขางพารา ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย แตงโม ต้นยูคาลิปตัส ไม้ดอก และการผลิตเพื่อการยังชีพ ได้แก่ ข้าว พืชผักสวนครัว นอกจากนี้ก็มีการพึ่งพิงอาหารจากป่าและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ แต่ก็มีเพียงส่วนน้อย ด้านการบริโภค ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำไร่ ทำนา ทำสวน รับจ้าง ส่วนรายได้จากการค้าขาย รับราชการมีเพียงส่วนน้อย คนส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีหนี้สิน ครอบงำแบบเศรษฐกิจชุมชนกึ่งเศรษฐกิจเมือง คือ มีทั้งปลูกพืชกินเองและซื้อจากร้านค้า

2.4.1.3 ด้านความเชื่อทางศาสนา คนในชุมชนยังมีความศรัทธาเชื่อถือในหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างมั่นคง แต่ชุมชนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา ที่ถูกต้องจึงพบว่าบางแห่งปฏิบัติกันอย่างผิด ๆ สภาพการณ์ของโลกที่เปลี่ยนไป ทำให้คนมองไม่เห็นคุณค่าของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อวิถีชีวิต เข้าไม่ถึงธรรม มองไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ระดับลึกได้

2.4.1.4 ด้านอาชีพ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์นอกจากนี้ ประกอบอาชีพรับจ้างในท้องถิ่น เช่น รับจ้างก่อสร้าง รับจ้างกรีดยางพารา รับจ้างเก็บเกี่ยวพืชไร่ เป็นต้น และเดินทางไปรับจ้างขายแรงงานในเขตเมืองที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรม โรงงาน แรงงานในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว ตลอดถึงวัยกลางคน

คนที่เดินทางไปรับจ้างขายแรงงานกลุ่มนี้ชาวบ้านเรียกว่า “คนของบริษัท” ซึ่งอาจบอกได้ว่าไม่ใช่คนของชุมชนหรือคนของพ่อแม่ สภาพการณ์เช่นนี้ในเขตพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจึงเหลืออยู่แต่เด็กที่กำลังอยู่ในวัยการศึกษาภาคบังคับลงมา กับคนวัยชรา ทำให้ชุมชนขาดพลังในการสร้างสรรค์ชุมชน ส่วนอาชีพค้าขาย มีการเปิดร้านค้าขายของชำโดยมารับซื้อสินค้าจากตัวเมืองไปขาย บางแห่งก็ทำร้านค้าเปิดขายอาหารตามสั่ง อาหารสำเร็จรูป บางแห่งที่เป็นลักษณะชุมชนกึ่งชุมชนเมืองเปิดร้านอาหารที่ให้บริการสถานบันเทิงด้วย บางแห่งที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเช่นอ่างเก็บน้ำจะมีการขายบริการร้านอาหาร และเรือปั่นด้วยเท้า สำหรับอาชีพรับราชการก็มีบ้างแต่เป็นเพียงส่วนน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นครูอยู่ในชุมชน เป็นตำรวจ เป็นเจ้าหน้าที่ตามสถานีอนามัย เป็นข้าราชการในองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

2.4.1.5 ด้านหน่วยงานของรัฐ ในแต่ละชุมชนอยู่กันเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล ในแต่ละตำบลมีหน่วยงานของรัฐ ได้แก่ที่ทำการกำนันผู้ใหญ่บ้าน ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล โรงเรียน สถานีอนามัย และ วัด ให้บริการต่อชุมชน ส่วนใหญ่ในบางหมู่บ้านมีเพียงวัดเดียว แต่ในบางแห่งหมู่บ้านเดียวมีหลายวัด

ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะมีที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่ด้านปกครอง ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่าง ๆ และให้บริการด้านอื่น ๆ ต่อชุมชน มีโรงเรียนสำหรับสอนเด็กในชุมชนเป็นศูนย์กลางของชุมชน ครูในโรงเรียนมีบทบาทในการเป็นผู้นำทางภูมิปัญญาของชุมชน ให้คำปรึกษา ชี้นำชุมชน บางชุมชนมีศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์นี้บางแห่งตั้งอยู่ในวัดบางแห่งอยู่นอกวัด มีวัดเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมชุมชน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การทำบุญ สาธารณสงเคราะห์ หากพระสงฆ์ในวัดมีประสิทธิภาพก็จะทำหน้าที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ไม่จำกัดอยู่เพียงด้านพิธีกรรมเท่านั้น เช่น เป็นผู้นำทางจิตปัญญา ชี้นำชุมชน ให้คำปรึกษา ปลอดภัยให้กำลังใจ พัฒนาชุมชน ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท สร้างความสามัคคี ให้การศึกษาฝึกฝนอบรม เป็นต้น

ชุมชนระดับตำบล มีโครงสร้างของชุมชนมีส่วนงานของรัฐเหมือนกับชุมชนระดับหมู่บ้าน แต่มีองค์ประกอบเพิ่มขึ้นมาได้แก่ ที่ทำการกำนันประจำตำบลทำหน้าที่คล้ายกับผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัยทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาลเบื้องต้น ให้ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานแก่ชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลทำหน้าที่กำหนดนโยบาย จัดทำแผนงาน และโครงการพัฒนาชุมชนระดับตำบล

2.4.1.6 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ส่วนใหญ่คนในชุมชนเข้าทำบุญในวัดสม่ำเสมอ การเข้าวัดขึ้นอยู่กับจำนวนพระสงฆ์ถ้าพระมากคนก็เข้าวัดมาก หากพระสงฆ์มีจำนวนน้อยคนเข้าวัดก็ลดลง แต่ก็มีบางชุมชนให้การอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ไม่เพียงพอ พระสงฆ์อยู่อย่างอัตคัดขัดสนซึ่งเป็นปัญหาที่จะทำให้พระสงฆ์อยู่ไม่ได้ พระสงฆ์ในเขตพื้นที่ส่วนใหญ่

แสดงบทบาทตอบสนองความจำเป็นของชุมชนได้ในวงแคบ จำกัดเพียงด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เท่านั้น ไม่สามารถแสดงบทบาทด้านอื่น ๆ เช่น บทบาทในฐานะผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม บทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ให้บริการสังคม บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาแก่องค์กรและชุมชน เป็นต้นได้ อย่างไรก็ตาม วัดส่วนใหญ่ยังเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนาให้กับชุมชนได้ ประเด็นความเกี่ยวข้องระหว่างวัดกับชุมชนจัดได้ 2 ลักษณะคือ 1) ลักษณะของกลุ่มคนที่มาสัมพันธ์กับพระสงฆ์ 2) ลักษณะของความสัมพันธ์

1) ลักษณะของกลุ่มคนที่มาสัมพันธ์กับพระสงฆ์ แบ่งได้ 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ข้าราชการครู องค์กรบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย ข้าราชการและนักการเมืองท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัย ความสัมพันธ์ในระดับนี้เป็นไปในลักษณะกึ่งทางการคือ เมื่อทางวัดมีกิจกรรมหรือความจำเป็นผู้นำชุมชนจะเข้าร่วมปรึกษาหารือกำหนดแนวทางจัดกิจกรรมหรือพัฒนาวัด หากพระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถแสดงบทบาทให้เป็นที่ยอมรับสร้างความเชื่อถือแก่ผู้นำชุมชนในท้องถิ่นได้ ความสัมพันธ์ส่วนใหญ่เป็นไปอย่างราบรื่นมีปัญหาขัดแย้งน้อย แต่ก็มีบ้างเป็นบางพื้นที่ที่พระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีปัญหาการขัดแย้งกันกับผู้นำชุมชนแต่มีเพียงส่วนน้อย แต่หากพระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถน้อยไม่สามารถแสดงบทบาทให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้นำชุมชนได้ ความสัมพันธ์ก็จะไม่ราบรื่นมักมีปัญหาความขัดแย้งเกิดขึ้น แต่โดยภาพรวมเมื่อทางวัดมีกิจกรรมภายในวัดทุกคนจะให้ความร่วมมือกับทางวัดเป็นอย่างดี (2) กลุ่มชาวบ้าน ได้แก่กลุ่มอุบาสกอุบาสิกาทุกเพศทุกวัย มีความสัมพันธ์แบบเกื้อกูลกัน ระหว่างวัดกับชาวบ้าน พระอยู่ในฐานะที่เป็นปูชนียบุคคลที่เป็นที่เคารพเชื่อถือของชาวบ้าน ชาวบ้านเข้าไปอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เป็นไปโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชน

2) ลักษณะของความสัมพันธ์แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะได้แก่ (1) ความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ ได้แก่การร่วมคิด กำหนดนโยบาย วางแผน วางมาตรการ ร่วมดำเนินการ พัฒนาในลักษณะที่เกื้อกูล เอื้ออาทรต่อกัน บนพื้นฐานของความเข้าใจ ไว้วางใจ เคารพเชื่อถือ (2) ความสัมพันธ์เชิงขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชน บางแห่งชาวบ้านเจ็บปวดกับการถูกพระสงฆ์หลอกลวง การประพฤติตัวไม่ดี ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ไม่เหมาะสม นำของวัดไปขายทำให้ชาวบ้านไม่ไว้วางใจพระ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชน หากมีพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบมาอยู่ในวัด ชุมชนก็พร้อมที่จะให้การสนับสนุน พระสงฆ์ส่วนหนึ่งมองว่าผู้นำชุมชนมักอ้างว่ามีงานมาก ไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลวัด ในขณะที่ผู้นำชุมชนมองว่า พระสงฆ์ที่เข้ามาอยู่มุ่งเน้นการสร้างศาสนวัตถุมากเกินไป พระสงฆ์น่าจะแสดงบทบาทในการเป็นผู้สอนมากกว่าเป็นผู้สร้าง ในขณะที่ ฐานะของชาวบ้านยากจน ทางวัดมีการเรียโรบอบบุญบ่อยจนเป็นการเบียดเบียนชาวบ้าน ในจุดนี้ต้องเข้าใจว่าชีวิต

ชาวบ้านต้องรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจ เรื่องเงินเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัดหรือผู้นำชุมชน ต่างก็อ้างความจำเป็นในการใช้เงินไปคนละด้าน พระสงฆ์มองว่ากรรมการไม่ค่อยเข้าวัด เมื่อมีงานในวัดก็เข้ามาจัดการเรื่องเงินจนเงินหมด เมื่อทางวัดมีความจำเป็นต้องใช้ก็ไม่มีเงินที่จะนำมาใช้จ่าย ส่วนคณะกรรมการวัดหรือผู้นำชุมชนมองว่า พระสงฆ์ไม่น่าไว้วางใจจึงไม่ให้ดูแลเรื่องการเงินทั้งหมด แต่บางแห่งกรรมการวัดหรือผู้นำชุมชนมีความไว้วางใจพระสงฆ์ เชื่อในความบริสุทธิ์ใจของท่านและมีลักษณะการจัดการที่โปร่งใส ทางผู้นำชุมชนหรือกรรมการวัดก็จะให้ท่านดำเนินการโดยอิสระ รองลงมาคือพระห้ามปรามจากอบายมุขชาวบ้านไม่พอใจ ก็เป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

2.4.2 สภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์

ศึกษา 2 ด้าน คือ 1) ด้านลักษณะของวัด โดยแบ่งวัดเป็น 3 ลักษณะได้แก่วัดในชุมชน วัดนอกชุมชน และวัดตามภูเขา 2) ด้านพระสงฆ์ โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน คือด้านความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ ด้านปริมาณของพระสงฆ์ และด้านคุณภาพของพระสงฆ์

สภาพวัดและพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลมีสภาพที่สอดคล้องกับชุมชน 2 ลักษณะที่กล่าวมา แล้วคือชุมชนชนบท กับชุมชนกึ่งชุมชนเมือง วัดและพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนชนบทจะมีความเป็นอยู่ด้านปัจจัย 4 ไม่ขาดแคลน ชาวบ้านให้ความอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ให้เป็นอยู่ได้ตามอัตภาพ เช่นเดียวกับวัดและพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนกึ่งชุมชนเมือง เพียงแต่วัดและพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนชนบทจะมีสิ่งอำนวยความสะดวก และกิจกรรมดี น้อยกว่าวัดและพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนกึ่งชุมชนเมือง ความปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระกับคนในชุมชนก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน คนในชุมชนกึ่งชุมชนเมืองมีลักษณะที่เป็นระบบระเบียบมากกว่าคนในชุมชนชนบท สังเกตได้จากการแต่งกายเข้าไปภายในวัด การสนทนาพูดคุยกับพระสงฆ์ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ลักษณะวัดที่อยู่นอกชุมชน เช่น อยู่ตามทุ่งนา ตามป่า ป่าช้า และภูเขา ส่วนใหญ่จะมีพระสงฆ์อาศัยอยู่จำนวนน้อย และมีความปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนน้อย สภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์ในเขตพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล สามารถแบ่งศึกษาได้ 3 ด้านได้แก่ 1) ด้านลักษณะของวัด 2) ด้านสภาพของพระสงฆ์ และ 3) ด้านการบริหารของคณะสงฆ์

ภาพที่ 2.2 แสดงชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์และสามเณรวัดบ้าน

2.4.2.1 ด้านลักษณะของวัด ลักษณะของวัดในพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลกำหนดได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) วัดในชุมชน 2) วัดนอกชุมชน 3) วัดตามภูเขา

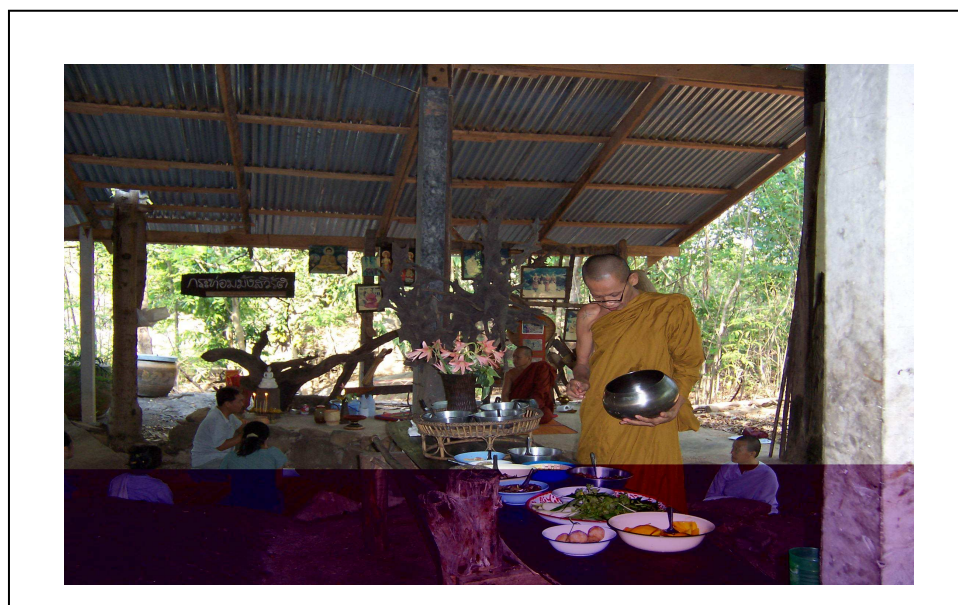
1) วัดในชุมชน วัดที่ทำการสำรวจส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชุมชนหรือไม่ห่างจากชุมชนมากนัก เป็นวัดที่มั่นคง มีสิ่งปลูกสร้าง ศาสนวัตถุ อยู่ในสภาพดี สะดวกต่อการเดินทางไปปฏิบัติสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์กับคนในชุมชน มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน เป็นศูนย์กลางในการสนองตอบชุมชน เช่น มีศูนย์อบรมเด็ก ศูนย์กีฬา เป็นต้น เป็นที่สังเกตว่าวัดที่สร้างมานาน 20 ปีขึ้นไป มักจะมีกุฏิหลังใหญ่เป็นศูนย์กลางภายในวัด ประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์ เช่น เป็นที่จำวัด เป็นหอฉัน เป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะ มีอุโบสถ มีศาลาการเปรียญ คูแล้วเป็นที่สร้างความอุ่นใจต่อผู้ที่พักอาศัย ส่วนวัดที่สร้างใหม่อายุไม่ถึง 20 ปี ส่วนใหญ่สิ่งปลูกสร้างยังไม่มั่นคงถาวร กุฏิอยู่กระจัดกระจายทั่วพื้นที่วัด เป็นที่พักจำวัดของพระสงฆ์แต่ละรูปไม่เป็นกุฏิเอนกประสงค์ คูแล้วไม่สร้างความอุ่นใจต่อผู้พักอาศัย แต่มักจะมีศาลาสำหรับประกอบพิธีทำบุญของชุมชน

สภาพแวดล้อมของวัดส่วนใหญ่หากเป็นวัดที่สร้างมานานจะมีลักษณะร่มรื่น มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา อากาศบริสุทธิ์ เย็นสบาย ไม่แห้งแล้ง การจัดสภาพความเป็นอยู่ภายในวัดขึ้นอยู่กับความสามารถของพระสงฆ์ภายในวัดที่จะจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้น่าอยู่ คูเรียบง่าย มีระเบียบเป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย ส่วนวัดที่สร้างยังไม่มานานส่วนใหญ่มีสภาพอากาศร้อน แห้งแล้งขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัดสภาพแวดล้อมในวัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย บางวัดกำลังปลูกต้นไม้เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดให้น่าอยู่

2) วัดนอกชุมชน ที่ตั้งวัดอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 1 กิโลเมตรขึ้นไป บางวัดอยู่กลางทุ่ง บางวัดอยู่ในป่าช้า วัดในที่ตั้งลักษณะเช่นนี้สิ่งปลูกสร้างไม่มั่นคงส่วนใหญ่มีสภาพอากาศร้อน แห้งแล้ง ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัดสภาพแวดล้อมในวัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย บางวัดกำลังปลูกต้นไม้เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดให้น่าอยู่ ส่วนวัดในป่าช้ามีร่มรื่น เย็นสบายมีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา อากาศบริสุทธิ์ ไม่แห้งแล้ง การจัดสภาพความเป็นอยู่ภายในวัด ขึ้นอยู่กับความสามารถของพระสงฆ์ภายในวัดที่จะจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้น่าอยู่ ระเบียบง่าย มีระเบียบ เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย

3) วัดในภูเขา วัดที่ตั้งบนภูเขา และอยู่เนินเขาห่างไกลจากชุมชนมาก ส่วนใหญ่ไม่เน้นสิ่งก่อสร้างมีความเป็นอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีสิ่งปลูกสร้างน้อย มีบางวัดเน้นสิ่งปลูกสร้างแต่ขาดการวางผังให้เกิดความเป็นระเบียบ สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่บรรยากาศร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่อบรมสัมมนาทั่วไป การปฏิสัมพันธ์กับชุมชนขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ภายในวัด

2.4.2.2 ด้านสภาพของพระสงฆ์ สภาพของพระสงฆ์ในพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลกำหนดได้ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ 2) ด้านปริมาณของพระสงฆ์ และ 3) ด้านคุณภาพของพระสงฆ์

ภาพที่ 2.3 ภาพชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์วัดป่า

1) ด้านความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ พระสงฆ์อยู่ในพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ตามสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน ได้รับการอุปถัมภ์ด้านปัจจัย 4 ไม่ขาดแคลน ส่วนใหญ่มีเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น เป็นต้น บางวัดมีแต่พระหลวงตาอยู่เฝ้าวัด

บางวัดมีพระหลวงตา พระหนุ่มและสามเณรอยู่ด้วยกัน ในชุมชนใหญ่ ๆ วัดที่สร้างมานานจะมีพระสงฆ์ที่มีวิวุฒิและพรรษามากอยู่เป็นเจ้าอาวาส พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดส่วนใหญ่มาจากถิ่นอื่น โดยคนในชุมชนนิมนต์มา โดยการชักนำของพระสงฆ์ที่อยู่ก่อน หรือถูกส่งมาอยู่โดยเจ้าคณะตำบล คนในท้องถิ่นบวชอยู่ประจำจะมีเพียงส่วนน้อย ความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ส่วนใหญ่อยู่ประจำต่อเนื่อง รองลงมาอยู่เป็นครั้งคราว พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมต่ำกว่านักธรรมชั้นโท การศึกษาด้านสามัญศึกษาส่วนใหญ่ต่ำกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

2) ด้านปริมาณของพระสงฆ์ ในพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีลักษณะของความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่ ในช่วงเข้าพรรษาจะมีปริมาณของพระสงฆ์มากกว่าช่วงนอกพรรษา เนื่องจากในช่วงพรรษาพระอยู่ประจำที่ และในแต่ละชุมชนจะมีลูกหลานบวชจำพรรษาตามประเพณี พระที่เกี่ยวสัจจรไปยังที่ต่าง ๆ ก็จะเข้าอยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งตามหลักพระวินัยของพระสงฆ์ไม่ให้จาริกในช่วงฤดูฝน หลังการออกพรรษาพระสงฆ์ก็จะเที่ยวจาริกไปในที่อื่น ๆ เพื่อปลีกวิเวก เติบรุรงค์ แสวงหาที่ฝึกปฏิบัติขัดเกลา สถานศึกษาร่ำเรียน ลักษณะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มี 2 ลักษณะคือ กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำไม่เคลื่อนย้ายไปที่อื่น พระสงฆ์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ทางการบริหารคณะสงฆ์ เช่น ประธานสำนักสงฆ์ รักษาการเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ในกลุ่มนี้ยังมีพระหลวงตาที่มีตำแหน่งทางการบริหารและที่บวชอาศัยวัดยามชรา อีกกลุ่มหนึ่งเป็นพระที่อาศัยอยู่เป็นครั้งคราวได้แก่ กลุ่มที่เดินรุรงค์ พระที่คุ้นเคยกันแวะเวียนมาเยี่ยมเยียน กลุ่มพระสงฆ์สามเณรที่เดินทางไปศึกษาในต่างถิ่นเมื่อสถาบันทางการศึกษาปิดภาคเรียนก็เดินทางกลับมายังถิ่นเดิมของตนเอง แต่ลักษณะนี้ค่อนข้างจะมีเฉพาะกลุ่มวัดที่เป็นแบบอย่างในการสร้างศาสนทายาท การเคลื่อนไหวในลักษณะเช่นนี้จึงกำหนดจำนวนพระสงฆ์ที่มีอยู่จริงภายในวัดให้แน่นอนไม่ได้

เมื่อลักษณะการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ไม่มีความคงที่ดังที่กล่าวมา การวัดความมีอยู่จริงของพระสงฆ์ที่มีความหมุนวนน้อยที่สุดก็เป็นช่วงเข้าพรรษา และสอดคล้องกับการสำรวจจำนวนพระสงฆ์ของคณะสงฆ์ซึ่งจะสำรวจในช่วงเข้าพรรษานี้เช่นเดียวกันของแต่ละปี ในการศึกษาครั้งนี้จึงใช้ปริมาณการมีอยู่ของพระสงฆ์ในแต่ละวัดในช่วงเข้าพรรษาของปี พ.ศ. 2545-2546 แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้ทำในช่วงก่อนเข้าพรรษาของปี พ.ศ. 2547 จึงนับเอาปริมาณการสำรวจช่วงสุดท้ายก่อนที่จะเข้าพรรษาของปี พ.ศ. 2547 มาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ด้วย โดยรายงานการเก็บรวบรวมข้อมูลพระสงฆ์ด้านปริมาณดังนี้

ตารางที่ 2.1

แสดงลักษณะความมีอยู่ของพระสงฆ์ด้านปริมาณ

พื้นที่	จำนวนวัดทั้งหมดที่ เก็บข้อมูล	สภาพปัญหา		หมายเหตุ
		ขาดแคลน	ไม่ขาดแคลน	
อ.บัวเขต จ. สุรินทร์				
- ต. จรัส	7	3	4	
- ต. อาโพน	5	1	4	
รวม	12	4	8	
อ.สังขะ จ.สุรินทร์				
- ต. เทพรัถยา	4	1	3	
- ต. ดม	6	1	5	
- ต. ตาดุม	8	3	5	
รวม	18	5	13	
อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์				
- ต. ดำน	8	5	3	
- ต. ตะเคียน	2	-	2	
- ต. โลกตะเคียน	5	2	3	
- ต. แฉงมุด	6	2	4	
รวม	21	9	12	
กิ่งอ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์				
- ต. บักได	8	3	5	
- ต.ตาเมียง	7	1	6	
รวม	15	4	11	
อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์				
- ต. สายตะกู	5	5	-	
- ต. จันทบเพชร	5	3	2	
- ต. ปราสาท	4	2	2	
- ต. บึงเจริญ	2	-	2	
- ต.หนองไม้งาม	3	-	3	
รวม	19	10	9	
อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์				
- ต. หนองแวง	4	2	2	
- ต. สำโรงใหม่	1	-	1	
รวม	5	2	3	
กิ่งอ. โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์				
- ต. ลำนางรอง	2	1	1	
รวม	2	1	1	

จากตารางที่ 2.1 วัดที่ทำการสำรวจทั้งหมดจำนวน 91 วัด จาก 2 จังหวัด 5 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 19 ตำบล พบว่ามีวัดที่ขาดแคลนพระสงฆ์จำนวน 35 วัด คิดเป็นร้อยละ 38.46

3) ด้านคุณภาพของพระสงฆ์ ในพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลพระสงฆ์ด้านคุณภาพ เกณฑ์ที่นำมาพิจารณาวัดควมมีคุณภาพของพระสงฆ์ 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านวุฒิทางการศึกษา 2) ด้านการแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนของพระสงฆ์ ดังนี้

(1) ด้านวุฒิทางการศึกษา จากการเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่าพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์มีวุฒิทางการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ 2.2

แสดงวุฒิทางการศึกษาของพระสงฆ์

พื้นที่	จำนวนพระสงฆ์ที่สัมภาษณ์	สภาพปัญหา				หมายเหตุ
		วุฒิแผนกธรรม		วุฒิสถาบันศึกษา		
		ต่ำกว่า น.ธ.โท	น.ธ.โทขึ้นไป	ต่ำกว่า ม.3	ม.3 ขึ้นไป	
อ.บัวเขต จ.สุรินทร์						
- ด.จรัส	7	5	2	7	-	
- ด.อาโพน	5	3	2	4	1	
รวม	12	8	4	11	1	
อ.สังขะ จ.สุรินทร์						
- ด.เทพรักษา	3	2	1	2	1	
- ด.คม	6	2	4	3	3	พธ.บ. 2
- ด.ตาตุม	8	6	2	5	3	พธ.บ.1
รวม	17	10	7	10	7	
อ.กาบเชิง จ.สุรินทร์						
- ด.ค่าน	8	5	3	7	1	
- ด.ตะเคียน	2	1	1	2	-	
- ด.โคกตะเคียน	5	3	2	5	-	
- ด.นางมุด	6	4	2	5	1	พธ.บ. 1
รวม	21	13	8	19	2	
กิ่งอ.พนมดงรัก จ.สุรินทร์						
- ด.บักได	8	5	3	6	2	พธ.บ.1
- ด.ตาเมียง	7	4	3	6	1	
รวม	15	9	6	12	3	

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

พื้นที่	จำนวน พระสงฆ์ที่ สัมภาษณ์	สภาพปัญหา				หมายเหตุ
		วุฒิแผนกธรรม		วุฒิสามัญศึกษา		
		ต่ำกว่า น.ธ.โท	น.ธ.โทขึ้นไป	ต่ำกว่า ม.3	ม.3 ขึ้นไป	
อ.บ้านกรวด จ.บุรีรัมย์						
- ต. สายตะกู	5	4	1	5	-	
- ต. จันทบเพชร	5	3	2	5	-	
- ต. ปราสาท	4	1	3	2	2	
- ต. บึงเจริญ	2	1	1	2	-	
- ต.หนองไม้งาม	3	1	2	2	1	
รวม	19	10	9	16	3	
อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์						
- ต. หนองแวง	4	3	1	4	-	
- ต. ตำโรงใหม่	1	-	1	1	-	
รวม	5	3	2	5	-	
กิ่งอ. โนนดินแดง จ.บุรีรัมย์						
- ต. ลำนางรอง	2	1	1	2	-	
รวม	2	1	1	2	-	

จากตารางที่ 2.2 โดยการสัมภาษณ์พระสงฆ์ทั้งหมดจำนวน 91 รูป จาก 2 จังหวัด 5 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 19 ตำบล พบว่ามีพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมต่ำกว่านักธรรมชั้นโท 54 รูป คิดเป็นร้อยละ 59.34 เป็นผู้มืวุฒิการศึกษาตั้งแต่ักธรรมชั้นโทขึ้นไปจำนวน 37 รูป คิดเป็นร้อยละ 40.66 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 75 รูป คิดเป็นร้อยละ 82.42 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าขึ้นไปจำนวน 16 รูป คิดเป็นร้อยละ 17.58

(2) ด้านการแสดงบทบาทสนองตอบชุมชน การแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนของพระสงฆ์ในปัจจุบันพระมหาสุภา อุตโธ¹ ได้รวบไว้ 7 ประการได้แก่ บทบาทการพัฒนาจิตใจของประชาชน บทบาทการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนและเยาวชน บทบาทการช่วยพัฒนาชุมชน ให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง บทบาทการเป็นผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในหมู่บ้าน บทบาทการเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน บทบาทการเป็นผู้นำที่ไม่เป็นทางการของ

¹ พระมหาสุภา อุตโธ, พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า พ.ศ. 2541-2560, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2542), หน้า 57-57.

หมู่บ้าน และ บทบาทการสงเคราะห์ชุมชน ทวีศักดิ์ ทองทิพย์¹ ได้รวบรวมบทบาทของพระสงฆ์ไว้ 7 ประการได้แก่ บทบาทในฐานะผู้ศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม บทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ประสานงานให้เกิดการรวมกลุ่ม บทบาทในฐานะผู้ให้บริการสังคม บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาแก่องค์กรและชุมชน และบทบาทในฐานะผู้จัดหาทุนสนับสนุนกิจกรรม

จากการลงสำรวจข้อมูลในพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ พบว่า การแสดงบทบาทของพระสงฆ์จัดได้ตามลักษณะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์คือ กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่ กลุ่มพระสงฆ์ที่ไม่อยู่ประจำที่และกลุ่มพระสงฆ์ที่บวชอยู่ชั่วคราว

กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่ ได้แก่ 1) กลุ่มพระหลวงตาที่บวชตอนแก่อายุพรรษาน้อย ไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม ไม่สามารถแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำทางจิตปัญญาแก่ชุมชน เช่น เทศน์ไม่เป็น ไม่มีความสามารถเป็นครูสอนนักเรียน ให้อิโฆวาทแก่ผู้บวชเข้ามาใหม่ อบรมเยาวชน คนหนุ่มสาว อบรมครูนักเรียนในวันสำคัญทางศาสนา มีบทบาทตอบสนองต่อชุมชนด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพียงด้านเดียวเท่านั้น 2) กลุ่มพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ มีลักษณะวัยวุฒิต่างกันมีตั้งแต่วัยหนุ่ม วัยกลางคนและวัยชรา สามารถแสดงบทบาทตอบสนองความจำเป็นด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และตอบสนองชุมชนด้านอื่น ๆ ได้ตามความรู้ความสามารถของแต่ละรูป เป็นที่สังเกตได้ว่า พระสังฆาธิการที่เป็นวัยหนุ่มและวัยกลางคนจะสามารถแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนได้ในวงกว้าง ส่วนพระสังฆาธิการที่ล่วงเข้าสู่วัยชราบางรูปแสดงบทบาทได้กว้างขวาง แต่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประยุกต์วิธีทำงานให้เข้ากับยุคสมัยได้ค่อนข้างช้า บางรูปในวัยเดียวกันนี้ส่วนใหญ่ตอบสนองได้เฉพาะพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระหลวงตาที่ว่ามา

กลุ่มพระสงฆ์ที่ไม่อยู่ประจำที่ มี 3 ลักษณะคือ 1) กลุ่มที่ออกเดินธุดงค์แสวงหาความสงบ ปฏิบัติขัดเกลาไปเรื่อย ๆ พระกลุ่มนี้ มีการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระมาพอสมควร เมื่อเข้ามาอาศัยในวัดในชุมชนไม่สร้างปัญหาให้กับวัดและสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับชุมชน สามารถสอนธรรมให้กับชุมชนได้แม้วุฒิทางการศึกษาไม่มี 2) กลุ่มที่เดินทางไปฝึกศึกษาด้านคันถธุระคือระบบการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม อภิธรรม สามัญศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย เมื่อมีโอกาสหรือช่วงปิดภาคการศึกษาจะเดินทางกลับภูมิลำเนา มาช่วยปฏิบัติศาสนกิจตอบสนองให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นครั้งคราว เช่น การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน บวชชีพราหมณ์

¹ทวีศักดิ์ ทองทิพย์และประสงค์ ทองประ, ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชาในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัยเขตสุรินทร์, 2543), บทคัดย่อ.

จัดปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน เป็นต้น 3) กลุ่มเร่ร่อนสัญจรไปเรื่อย ๆ การแสดงบทบาทต่อชุมชนมีลักษณะฉาบฉวยไม่ต่อเนื่อง กระทำการอย่างแอบแฝงหวังผลตอบแทนด้วยลาภสักการะ การประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาบางอย่างผิดเพี้ยนจากหลักธรรมวินัยทางพุทธศาสนา เช่น การเซ่นบวงสรวงด้วยไก่ที่มีชีวิตโดยพระลงมือเชือดไก่ด้วยตัวเอง การปิดกั้นถนนเรียไรแสวงหาทุนทรัพย์ในการก่อสร้างวัด การรักษาคณปว้ยไปเรื่อย ๆ เป็นต้น ในกลุ่มนี้มักสร้างความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นในชุมชน และความไม่ไว้วางใจระหว่างวัดกับชุมชน ลักษณะเช่นนี้น่าจะเป็นอันตรายต่อพุทธศาสนา

กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราว คนในชุมชนเรียกพระสงฆ์ที่ลางานมาบวชในกลุ่มนี้ว่าเป็นพระบริษัท เป็นผู้บวชระยะสั้น ๆ 5 วัน 7 วัน หรือ 15 วันแล้วก็ลาสิกขาไป การบวชดังกล่าวนี้เป็นการบวชตามประเพณี มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณตามทัศนคติความเชื่อถือของคนไทย พระกลุ่มนี้ไม่สามารถแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนได้เลย

2.4.3.3 ด้านการบริหารของคณะสงฆ์ การบริหารจัดการของคณะสงฆ์ในเขตพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งประเด็นพิจารณาได้ 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการจากผู้บังคับบัญชา 2) ด้านการสนับสนุนการสร้างขวัญและกำลังใจจากผู้บังคับบัญชา ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.1 แผนผังแสดงการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน¹

1) ด้านการบริหารจัดการจากผู้บังคับบัญชา ด้านการบริหารจัดการมีความเชื่อมโยงและการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น เชื่อมโยงถึงกัน ตั้งแต่ระดับนโยบายถึงวิธีปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้บริหารระดับ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ที่จะมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพได้เพียงใด บางพื้นที่ผู้บริหารระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภออ่อนแอในการบริหารขาดการเอาใจใส่ดูแลกิจการคณะสงฆ์ภายในพื้นที่ของตนเองทำให้เกิดสภาพปัญหาการขาดแคลน หรือเพิ่มปัญหาการขาดแคลนให้รุนแรงยิ่งขึ้น เช่น พบว่าในบางตำบลขาดเจ้าคณะตำบลมาบริหาร การบริหารขาดความเที่ยงธรรมในการใช้อำนาจ เคยมีการร้องเรียนจากพระในเขตปกครองแต่ไม่ได้รับความเป็นธรรม ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้บริหารคณะสงฆ์เข้มแข็งมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ ก็จะสามารถบรรเทาสภาพปัญหาหรือแก้ไขสภาพปัญหาได้

¹ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 49.

2) ด้านการสนับสนุนการสร้างขวัญและกำลังใจจากผู้บังคับบัญชา พระสงฆ์ผู้บังคับบัญชาเข้าไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในพื้นที่ ที่เก็บรวบรวมข้อมูลมีน้อยปฏิบัติได้เพียงบางพื้นที่เท่านั้น พบว่า การเข้าไปปฏิสัมพันธ์เป็นเรื่องของกิจกรรมมากกว่าการเข้าไปปฏิบัติหน้าที่กิจการของคณะสงฆ์ หรือการเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ การจัดอบรมสัมมนาศึกษาดูงานมีน้อย การจัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุนมีน้อย

2.5 รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชำเรื่อง วุฒิจันทร์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ ได้สรุปปัญหาสภาพกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาไว้ดังนี้

- 1) ประชาชนทราบ เข้าใจ และปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาน้อยลง และผิดเพี้ยนจากหลักธรรมและข้อปฏิบัติที่บริสุทธิ์ถูกต้องมากขึ้น 2) ผู้บรรพชาอุปสมบท เป็นสามเณรและพระภิกษุจำนวนหนึ่งไม่สนใจศึกษา และปฏิบัติตามพระธรรมวินัย มีผู้แสดงตนเป็นพระสงฆ์ดำเนินกิจการหาผลประโยชน์ใส่ตนและพวกตน และมีผู้ทำหน็ดเตียน บ่อนทำลายสถาบันคณะสงฆ์มากขึ้น
- 3) ทางราชการและส่วนราชการที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา และอุปถัมภ์พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ไม่ทราบ ไม่เข้าใจ และไม่สามารถทำนุบำรุงส่งเสริมและอุปถัมภ์พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ให้สามารถดำเนินกิจการคณะสงฆ์ และการพระศาสนาตามพระธรรมวินัย กฎหมาย และระเบียบประเพณีไทย ให้เกิดประโยชน์ทางด้านความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา และสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ 4) การปกครองคณะสงฆ์และการรักษาความเรียบร้อยดีงามในวงการคณะสงฆ์ ไม่เข้มแข็งเด็ดขาด และไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างทั่วถึง เพราะขาดการสนับสนุนทางด้านกฎหมาย และการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักร ขาดการวิจัยและพัฒนาวิธีดำเนินการในด้านต่าง ๆ และขาดการประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับพระภิกษุสามเณร ทั้งสังฆมณฑลและประชาชนทั่วประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ 5) การแยกการศึกษาของพระภิกษุสามเณรกับการศึกษาของเด็กและประชาชนออกจากกันอย่างเด็ดขาด ทำให้การศาสนศึกษาขาดเครื่อง

¹ชำเรื่อง วุฒิจันทร์, การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ: การศาสนา, 2526), บทคัดย่อ.

จงใจไม่ก้าวหน้า และการศึกษาของเด็กและประชาชน บกพร่องในส่วน
จริยศึกษา ซึ่งเป็นผลให้สังคมเสื่อมทรามลงจากศีลธรรมอันดีงามมาก
6) พระสงฆ์และคณะสงฆ์มีความมุ่งมั่นในการสังคมนาสงเคราะห์ประชาชน
และสังคมทางด้านจิตใจโดยการช่วยสงเคราะห์ให้ได้ศึกษาเล่าเรียน เผยแผ่
พระพุทธศาสนา อบรมสั่งสอนให้ละเว้นความชั่วหมั่นทำความดี ทำจิตใจให้
บริสุทธิ์ผ่องใส ประชาชนและสังคมมีความสนใจการสงเคราะห์ด้านนี้จาก
พระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์น้อยลง แต่ประสงค์จะรับการสงเคราะห์ทางด้าน
วัตถุ ทั้งโดยการกระทำและวัสดุสิ่งของตลอดจนที่วัดที่ธรณีสงฆ์กันมากขึ้น

ลำเดือน นามเทพ และ วิฑูรย์ วังตาล¹ ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจ
ของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ได้สะท้อนให้
เห็นว่า

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดจากความเจริญแบบตะวันตกเข้ามาสู่ประเทศ
ไทยโดยเริ่มจากเมืองหลวง และขยายสู่สังคมชนบท ส่งผลให้บทบาทของวัด
และบทบาทของพระสงฆ์สูญสลายไป ด้วยสาเหตุดังต่อไปนี้ 1) ความเจริญ
แบบตะวันตก นำสถาบันต่าง ๆ แบบใหม่มาทำหน้าที่แทนบทบาทเดิมของวัด
2) การไม่เข้าไปพิจารณาตอบรับความเจริญอย่างใหม่ร่วมกันกล่าวคือ เมื่อ
ความเจริญแบบใหม่เข้ามา พระสงฆ์กับประชาชนมาผละออกจากกัน พระสงฆ์
ไม่ยอมรับรู้และเกี่ยวข้องกับผู้มาใหม่ ปล่อยให้ประชาชนออกไปสัมพันธ์กับ
ผู้มาใหม่โดยลำพัง ขาดการเหนี่ยวรั้งจากพระสงฆ์ ซึ่งเคยเป็นผู้แนะนำทางแต่
เดิม 3) การสูญเสียภาวะผู้นำทางปัญญาของพระสงฆ์ สิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งซึ่ง
ความเจริญแบบใหม่เข้ามา คือวิชาการสาขาต่าง ๆ สังคมคลุกคลีตั้งแต่ต้นที่จะ
รับเข้าศึกษาวิชาการเหล่านี้ ส่วนสังคม ของพระสงฆ์นั้นตรงกันข้าม มิได้มองดู
วิชาการเหล่านั้น ในฐานะ ความรู้ต่าง ๆ ที่สร้างเสริมเติมสติปัญญาของมนุษย์
ให้รู้จักสิ่งที่อยู่แวดล้อมตน มิได้มองเห็นวิชาการเหล่านั้น ในฐานะสิ่งที่จะ
นำเอามารองรับเสริมส่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การที่พระสงฆ์ไม่ยอมรับ
รู้ และเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญแบบใหม่นั้น ทำให้เกิดการ
ฝืนแบบที่อื้อ ๆ ต่อสภาพการเปลี่ยนแปลง ต่าง ๆ ทำให้ไม่มีการปรับปรุงระบบ

¹ ลำเดือน นามเทพ และ วิฑูรย์ วังตาล, ความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณี
วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545), หน้า 25-26.

การศึกษาหรือแม้แต่ว่าส่วนประกอบภายในระบบการศึกษาของตน และมองไม่เห็นภาพของตนเองภายในวงล้อมของสังคมว่าเป็นอย่างไร

วินัย สมมิตร และคณะ¹ ได้ศึกษาเรื่องความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระพุทธรูปน้ำพุ ผลการศึกษาพบว่า

วัดพระพุทธรูปน้ำพุปฏิบัติภารกิจครบถ้วนสมบูรณ์ทั้ง 6 ด้าน แต่ที่โดดเด่นเป็นพิเศษคืองานสาธารณะสงเคราะห์ และงานศึกษาสงเคราะห์ โดยจัดทำโครงการธรรมรักษานิเวศน์ขึ้น เพื่อสงเคราะห์ผู้ติดเชื้อเอชไอวีระยะสุดท้าย และตั้งชุมชนบำบัดผู้ติดเชื้อเอชไอวี ญาติ และเด็กกำพร้าเอชไอวีมีรูปแบบ งานศึกษาสงเคราะห์ในวัดเป็นภารกิจที่ติดตามมาจากเด็กกำพร้าเอชไอวีที่วัดจะต้องให้การดูแลเลี้ยงดู ตลอด จนให้การศึกษอบรม งานบริการการศึกษาที่โดดเด่นของวัดคือ การให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์แก่สังคมและชุมชนรอบวัด เจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีความสามารถในการเทศนาธรรม และบรรยายให้ความรู้ตลอดจนวัดได้จัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้โรคเอดส์ และเรียนรู้หลักธรรมได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงมีผู้เดินทางมาศึกษาคุณงามที่วัดแห่งนี้เป็นจำนวนมาก เจ้าอาวาสได้ทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาธรรมไปพร้อม ๆ กับให้ความรู้โรคเอดส์แก่สังคมอย่างกว้างขวาง ด้วยสื่อหลายประเภท รวมถึงสื่อสมัยใหม่ด้วย

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และประสงค์ ทองประ² ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า

1) บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม พระสงฆ์เข้าร่วมโครงการได้แสดงบทบาทในการพัฒนาสังคมในระดับมาก เรียงลำดับจากน้อยไปหามาก ดังนี้ บทบาทในฐานะผู้ศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม บทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ประสานงานให้เกิดการรวมกลุ่ม บทบาทในฐานะผู้ให้บริการสังคม บทบาท

¹ วินัย สมมิตรและคณะ, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระพุทธรูปน้ำพุ, อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, 2545), บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.

² ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และประสงค์ ทองประ, ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2543), บทคัดย่อ.

ในฐานะเป็นที่ปรึกษาแก่องค์กรและชุมชน และบทบาทในฐานะผู้จัดหาทุนสนับสนุนกิจกรรม ส่วนประชาชนทั่วไปในพื้นที่โครงการ มีความพึงพอใจในบทบาทของพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการอยู่ในระดับมากเช่นกัน เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ บทบาทในฐานะผู้ศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ให้บริการสังคม บทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนา บทบาท ในฐานะผู้ประสานงานให้เกิดการรวมกลุ่ม บทบาทในฐานะผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาแก่องค์กรและชุมชน และบทบาทในฐานะผู้จัดหาทุนสนับสนุนกิจกรรม 2) *เกี่ยวกับปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม* พบว่าพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่าปัจจัย 9 ปัจจัยมีส่วนช่วยส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมอยู่ในระดับมากเรียงลำดับจากน้อยไปหามาก ดังนี้ การมีประสบการณ์ในการทำงาน ความเป็นผู้เคร่งคัดในพระธรรมวินัย การร่วมมือและสนับสนุนจากชุมชน ความมั่นใจในการทำงานของพระสงฆ์ วุฒิทางการศึกษา การร่วมมือและสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน การฝึกอบรมหรือสัมมนา การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ และความสามารถในการระดมทุนและทรัพยากรจากภายนอก ส่วนประชาชนทั่วไปในพื้นที่โครงการก็เห็นว่าปัจจัย 9 ปัจจัยมีส่วนส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ ในการพัฒนาสังคมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกันเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ ความเป็นผู้เคร่งคัดในพระธรรมวินัย ความมั่นใจในการทำงานของพระสงฆ์ วุฒิทางการศึกษา การมีประสบการณ์ในการทำงาน การร่วมมือและสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน การร่วมมือและสนับสนุนจากชุมชน การฝึกอบรมหรือสัมมนา ความสามารถในการระดมทุนและทรัพยากรจากภายนอก และ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ 3) *เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการดำเนินงาน* พบว่า พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่า การดำเนินงานได้ประสบปัญหาและอุปสรรคอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับปัญหาจากมากไปหาน้อยดังนี้ ปัญหาเกี่ยวกับหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ปัญหาเกี่ยวกับชุมชน ปัญหาเกี่ยวกับการคมนาคม ปัญหาเกี่ยวกับตัวพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการ และ ปัญหาเกี่ยวกับที่พักอาศัย ส่วนประชาชนทั่วไปในพื้นที่โครงการ ก็พบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานโครงการอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน เรียงลำดับปัญหาจากมากไปหาน้อยดังนี้ ปัญหา

เกี่ยวกับหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ ปัญหาเกี่ยวกับตัวพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการ ปัญหาเกี่ยวกับการคมนาคม ปัญหาเกี่ยวกับชุมชน และ ปัญหาเกี่ยวกับที่พักอาศัย 4) *เกี่ยวกับรูปแบบหรือแนวทางอันเหมาะสมในการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม* พบว่ามีแนวทางส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ดังนี้ รัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนโครงการให้มากขึ้น และต่อเนื่องทุกปี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ควรจัดอบรมสัมมนาและนิเทศพระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง จัดสนับสนุนให้พระสงฆ์ทำงานเป็นทีมในการพัฒนาสังคม จัดให้มีค่าตอบแทนแก่พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างเหมาะสม ประชาสัมพันธ์กิจกรรมโครงการให้แพร่หลายพร้อมกับชักชวนพระสงฆ์ในท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ ให้ร่วมสนับสนุนโครงการด้วย เจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการควรออกตรวจเยี่ยมสร้างขวัญกำลังใจแก่พระสงฆ์ผู้เข้าร่วมโครงการอย่างสม่ำเสมอ

ทวิศักดิ์ ทองทิพย์¹ ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์สุรินทร์ผลการวิจัยพบว่า

กลุ่มสตรีออมทรัพย์ที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม จนทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและมั่นคงสามารถพึ่งตนเองได้เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลส่งผลให้ กลุ่มประสบผลสำเร็จในการดำเนินงาน ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลสำเร็จดังกล่าว เรียงตามลำดับความสำคัญ ดังนี้ 1) ความศรัทธาต่อการดำเนินงานร่วมกับกลุ่ม 2) คุณลักษณะของคณะกรรมการบริหารและสมาชิกกลุ่ม 3) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก 4) ความสามารถในการจัดการของคณะกรรมการบริหารกลุ่ม 5) การสนับสนุนจากบุคคลในครอบครัว 6) ปริมาณเงินกองทุนของกลุ่ม และ 7) ระยะเวลาของการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ส่วนผลสัมฤทธิ์ พบว่า มีตัวชี้วัดตามเกณฑ์ที่ปรากฏในวัตถุประสงค์ของโครงการจัดตั้งกลุ่มแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านคุณธรรมจริยธรรม ทุกด้านอยู่ในระดับมากโดยเรียงอันดับของผลสัมฤทธิ์จากมากไปหาน้อยได้แก่ ด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

¹ ทวิศักดิ์ ทองทิพย์และคณะ, *ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์*, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2544),บทคัดย่อ.

ทวิศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ¹ ศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวคิดการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ในพระวินัยและในบริบทของพระวินัย พบว่า มีแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจนคือ สังคมสงฆ์ ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากขนบธรรมเนียมของนักบวชที่มีอยู่ในสมัยพุทธกาล และมีโอวาทปาติโมกข์ เป็นกรอบในการจัดระเบียบสังคม พระพุทธเจ้าจึงจัดระเบียบสังคมสงฆ์ โดยใช้วินัยเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคมเรียกว่า อเนกอารยวินัย ส่วนสังคมทั่วไปที่อยู่รอบนอกสังคมสงฆ์ หากจะจัดว่าเป็นสังคมพุทธอย่างน้อยต้องมีศีล 5 เป็นแกนหลักในการปฏิบัติ ซึ่งแนวคิดการจัดระเบียบสังคมไม่ชัดเจนเหมือนสังคมสงฆ์ ส่วนในพระสูตรและบริบทของพระสูตรพบแนวคิดการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจนในพระสูตรต่าง ๆ ดังนี้ ในอัครัญญสูตร พบแนวคิดการจัดระเบียบสังคม โดยกล่าวถึงสังคมแบบวรรณะที่มีโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่จะปฏิบัติต่อกัน สังคมวรรณะเป็นสังคมที่ปรากฏอยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเพียงแต่อธิบายให้เห็นว่าสังคมเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร แนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ ถือว่ามนุษย์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม และใช้คุณธรรมเรื่องกุศลกรรมบถ 10 ประการเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ในจักกวัตติสูตรพบแนวคิดการจัดระเบียบสังคม โดยกล่าวถึงสังคมแบบเศรษฐกิจเชิงจริยธรรมเน้น โครงสร้างทางการปกครองและกลุ่มผู้ปกครองว่าการปกครองนั้นถือธรรมะเป็นใหญ่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ในสิงคาลกสูตร พบแนวคิดการจัดระเบียบสังคม โดยกล่าวถึงสังคมแบบโครงสร้างหน้าที่การจัดระเบียบสังคม เน้นการปฏิบัติหน้าที่ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ตามหลักทศ 6 และการจัดระเบียบภายในตัวบุคคลได้แก่การเว้นจากบาปกรรม 14 ประการ 2) รูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ในพระวินัยและบริบทของพระวินัยพบว่า มีรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์สำเร็จรูปไว้เรียบร้อยแล้ว โดยมีวินัยเป็นโครงสร้าง การจัดระเบียบภายนอกด้านกายภาพและมีโอวาทปาติโมกข์ซึ่งมีสาระว่า เว้นการทำชั่วทั้งปวง ทำ

¹ ทวิศักดิ์ ทองทิพย์และคณะ, การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์, (สุรินทร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2546), บทคัดย่อ.

ความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ เป็นโครงสร้างการจัดระเบียบภายในตัวปัจเจกบุคคล ในพระสูตรและบริบทของพระสูตรพบว่า มีหลักคำสอนในพุทธศาสนาเสนอแนะให้มีการจัดระเบียบสังคม โดยกำหนดบทบาทของผู้นำ หน้าที่ของบุคคลตามสถานภาพ หลักของศีล 5 และกุศลกรรมบถ 10 เป็นรูปแบบในการจัดระเบียบสังคม

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลและธรรม ศีลเป็นการจัดระเบียบโครงสร้างสังคมด้านกายภาพ ส่วนธรรมเป็นการจัดระเบียบภายในปัจเจกบุคคล ทั้งสองส่วนนี้ต้องจัดควบคู่กันไป วิธีจัดระเบียบสังคมดังกล่าวนี้เป็นระบบวิถีชีวิตแบบพุทธ เน้นให้บุคคลในสังคมมีปัญญา มีความเห็นถูก มีความคิดเป็นระบบ ถูกต้อง มีระเบียบวินัย พุทธถูก ทำถูก เลี้ยงชีวิตถูก มีความเพียรพยายามถูก มีสติไม่ประมาทมัวเมา มีจิตเป็นสมาธิสงบเยือกเย็น รูปแบบการจัดระเบียบสังคมดังกล่าวนี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา ดังนั้นรูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์จึงควรจัดระเบียบสังคมแบบมัชฌิมาปฏิปทา

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์¹ ได้ทำการศึกษาเรื่องการวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาวัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ค้นพบประเด็นการที่น่าสนใจคือ

กลุ่มผู้จัดดำเนินโครงการมีประสบการณ์ในการดำเนินงาน ทำงานอย่างเป็นระบบ วิทยากรที่มาให้การอบรมเป็นผู้มีประสบการณ์และมีความสามารถในการนำเสนอ ครูที่เข้ารับการอบรมมีความสนใจ ตั้งใจที่จะศึกษาเรียนรู้อย่างจริงจัง หลักสูตรที่นำมาใช้ในการอบรมเป็นสิ่งใหม่และสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเครือข่ายของจังหวัดสุรินทร์ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี มองภาพรวมในการดำเนินการตามโครงการทั้ง 3 โครงการถือว่าประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

จากที่ได้เข้าศึกษาวิจัยและส่งเสริมการพัฒนาการศึกษา ละเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ จุดเด่นของวัดคือเป็นสถานศึกษาที่อยู่ท่ามกลางชุมชนเมือง มีระบบการจัดการศึกษาที่ได้รับความเชื่อถือ มีความพร้อมทางด้านอาคารสถานที่ ความมีประสิทธิภาพของบุคลากร การคมนาคมสื่อสารสะดวก วัดมีภารกิจด้านการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมในการวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะด้านการจัดการศึกษาของวัด ผลจากการศึกษาพบข้อเสนอแนะแนว

¹ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณีศึกษาวัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2546, บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.

ทางการจัดการศึกษาของวัด คือ ควรสนับสนุนให้มีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนทุกแผนก ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สนับสนุนให้มีแหล่งการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและด้านอื่น ๆ ขึ้นในวัด สนับสนุนให้มีศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีพสันทนาการมาตรฐานภายในวัด จัดทำโครงการผลิตบุคลากรขึ้นมาสนองภารกิจของวัดได้อย่างเพียงพอ และทำโครงการพัฒนาบุคลากรของวัดที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง

สมคิด พรหมจ้อยและคณะ¹ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ พบว่า กลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่เป็นชนกลุ่มชาติพันธุ์กวย สืบเชื้อสายมาแต่ขอม เรียกว่าพวกข่า, ส่วย, กวย, และตามด้วยเขมรและลาว ปัจจุบันอีสานใต้ เป็นที่อยู่ของคน 4 กลุ่มคือ กลุ่มชาติพันธุ์กวย ลาว เขมร และไทย-โคราช การผลิตแต่เดิมชุมชนอีสานใต้มีการผลิตเพื่อเลี้ยงชีพเท่านั้น ต่อมามีการผลิตเพื่อการค้าควบคุมไปด้วย สินค้าที่ผลิตเป็นสินค้าคือข้าว รองลงมาคือการทำไร่ นอกจากนี้เมื่อหมดฤดูการทำนา บางหมู่บ้านยังทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ทอผ้า เป็นต้น บางหมู่บ้านหลังฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะไปขายแรงงานในกรุงเทพและเมืองใหญ่ วิธีการดำรงชีวิตของประชากรในหมู่บ้านอีสานใต้ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปจากวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตร ที่เรียบง่ายและสงบร่มเย็น ดังเช่นในอดีต ต้องดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดหารายได้มาจุนเจือครอบครัว บางครอบครัวหมดหวังกับอาชีพเกษตรกรรม จึงต้องจัดสรรแรงงานในครัวเรือนไปหารายได้จากภาคนอกเกษตร ซึ่งสร้างรายได้แน่นอนกว่า ส่วนแรงงานในฟาร์มของครัวเรือนก็จะเป็นพวกคนแก่ เด็กหรือคนที่ยังไม่สามารถหาคำแหน่งงานในภาคนอกเกษตร รวมทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างเมืองกับชนบทมีความรวดเร็วขึ้น เพราะความสะดวกในด้านการคมนาคมและการสื่อสาร มีตัวอย่างหลายหมู่บ้านที่แสดงให้เห็นว่า คนแก่และเด็กอยู่เฝ้าบ้านขณะที่วัยแรงงาน คนหนุ่มสาวเข้ามารับจ้างขายแรงงานในเมืองใหญ่ กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล

บุญยัง หมั่นดี² ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า

¹สมคิด พรหมจ้อย และคณะ, รายงานการวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้, ทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทกำหนดเรื่อง ประจำปี 2540-2541 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2541, บทคัดย่อ.

²บุญยัง หมั่นดี, การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์, 2532-2533, บทคัดย่อ.

ในประเด็นเรื่อง คุณค่าของวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมชนบททั้งสองหมู่บ้าน หมู่บ้านชนบทที่ได้รับกระแสวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองมากให้ ความสนใจด้าน คุณธรรมน้อยกว่า หมู่บ้านชนบทที่ได้รับกระแสวัฒนธรรม ใหม่ น้อย ดังนั้นพฤติกรรมการแสดงออกเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการด้าน บริโภคอุปโภคของผู้ที่ได้รับกระแสวัฒนธรรมใหม่ จะคำนึงถึงด้านคุณธรรม น้อยกว่าผู้ที่ยังไม่ได้รับกระแสวัฒนธรรมใหม่ ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมหมู่บ้านชนบทยังคงมีวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมอยู่ โดยเฉพาะการทำนา เพื่อบริโภค และได้รับกระแสวัฒนธรรมใหม่ในเรื่องเห็นคุณค่าของเงิน แต่ อย่างไรก็ตามสังคมหมู่บ้านชนบทที่ได้รับกระแสวัฒนธรรมใหม่มาก จะมี ความต้องการด้านอุปโภคสูงและมีคุณธรรมต่ำกว่าสังคมหมู่บ้านชนบทที่ได้รับ กระแสวัฒนธรรมใหม่ น้อย และจากผลการ ศึกษาพอที่จะกล่าวได้ว่า ถ้า ต้องการพัฒนาหมู่บ้านชนบทให้มีความสงบสุขควรหาวิธีการให้สังคมชนบท มีศักยภาพภายนอกให้พร้อม โดยเฉพาะเรื่องที่ดินและน้ำเพื่อทำการเกษตร ของราษฎร อีกทั้งส่งเสริมด้านคุณธรรมให้สำหรับสังคมที่กำลังได้รับกระแส วัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมือง ซึ่งอาจโดยวิธีนำอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทองมาใช้ คงช่วยให้สังคมหมู่บ้านชนบทมีความสุข ได้รับการ พัฒนาอย่างแท้จริง

มณีวรรณ ผิวนี้ม¹ ได้ทำการศึกษาเรื่องลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและ ความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชนศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชน ตำบลบ้านดิ่งชัน อำเภอบ้านด่าน ลานหอย และตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า

ชาวบ้านกับพระสงฆ์ยังมีการติดต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน โดย ชาวบ้าน ยังต้องการให้มีวัดและพระสำหรับการทำบุญ และประกอบพิธีกรรม ทางศาสนาตามประเพณีที่ปฏิบัติกันมาอยู่ พระและวัดยังต้องพึ่งพาการ สนับสนุนทางด้านวัตถุและปัจจัยจากชาวบ้านอยู่เช่นกัน แต่ลักษณะการพึ่งพา อาศัยในสองชุมชนนี้แตกต่างกันในรายละเอียดอันเป็นผลมาจากโครงสร้างทาง สังคมที่ต่างกัน ในสังคม กิ่งเมืองกิ่งชนบทของชุมชนเมืองเก่า เป็นชุมชน ขนาดใหญ่อยู่ใกล้ตัวเมืองมีคน ต่างถิ่นอพยพมาอยู่มากประกอบอาชีพหลาย

¹มณีวรรณ ผิวนี้ม, ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชน ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชน ตำบลบ้านดิ่งชัน อำเภอบ้านด่านลานหอย และตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย, สาขาสังคมวิทยา (กลุ่มมานุษยวิทยา), มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524, บทคัดย่อ.

อาชีพ ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเริ่มห่างเหิน ในชุมชนเช่นนี้จะมีวัดมากกว่า 1 วัด มีขนาดค่อนข้างใหญ่มีพระอยู่มากเพราะจำนวนคนในชุมชนมาก แต่ละวัดจะมีการแข่งขันกันอยู่ในที่ ในเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของพระ การก่อสร้างและบูรณะวัด พระมีบทบาท และสถานภาพสูงเพราะมีการศึกษาพอสมควร และยังสามารถสร้างขอบข่ายความสัมพันธ์ครอบคลุมไปถึงชุมชนอื่น ๆ ด้วย ความสัมพันธ์ของวัดกับชาวบ้านมีลักษณะเป็นทางการ ด้านแบบแผนการดำรงชีวิตและโลกทัศน์แบบชาวไทยภาคเหนือ นับถือผีบรรพบุรุษ ผีประจำหมู่บ้านและอื่น ๆ วัดประจำหมู่บ้านมีเพียงแห่งเดียว ชาวบ้านมีความรู้สึกผูกพันกับวัดมาก มีปัญหาเรื่องความนิยมในการบวชพระลดน้อยลง หาพระมาประจำที่วัดได้ยาก บทบาทและสถานภาพของพระจึงไม่สูงนัก ผู้นำชุมชนเข้าไปควบคุมกิจการของวัดแทน

พระมหาวินัย ผลเจริญ¹ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516-ปัจจุบัน) พบว่า

ขบวนการประชาสังคมชาวพุทธในสังคมไทยนั้นหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ชาวพุทธทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มเป็นเครือข่ายในรูปแบบต่าง ๆ โดยได้จำแนกบทบาทออกเป็น 8 ด้านคือ 1) การรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่าย 2) การส่งเสริมการพัฒนาจิตใจ 3) การส่งเสริมการพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยกัน 4) การเสริมสร้างจิตสำนึกประชาสังคม : มองในแง่การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 5) การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง 6) การพัฒนาสตรี 7) การแก้ไขปัญหาสังคม และ 8) การเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปพุทธศาสนา เมื่อมองโดยภาพรวมพบว่ากลุ่มประชาสังคมชาวพุทธที่ได้ศึกษานั้น ได้พยายามนำเอาหลักพุทธศาสนาไปใช้อย่างถูกต้องตามหลักการ และวิธีการในพระไตรปิฎก พร้อมทั้งมีการผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและจัดกิจกรรมในรูปแบบใหม่ ๆ ด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย และสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในท่ามกลางยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยได้เสนอให้มองสิ่งต่าง ๆ แบบบูรณาการ คือบูรณาการระหว่างพุทธศาสตร์กับศาสตร์

¹พระมหาวินัย ผลเจริญ, การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516-ปัจจุบัน), วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544, บทคัดย่อ.

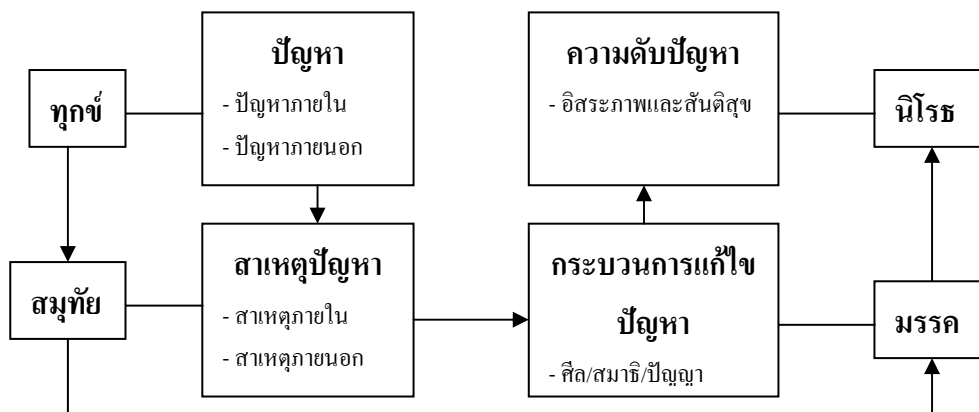
อื่น ๆ บูรณาการระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ บูรณาการระหว่างบุคคลกับสังคม บูรณาการระหว่างวัตถุกับจิตใจ และ บูรณาการระหว่างมิติต่าง ๆ ภายในตนและสังคม

กริสุดา เทียรทอง¹ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดที่มีต่อบ้านในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

ลักษณะทางกายภาพของวัดส่วนใหญ่ยังคงรูปแบบเดิม แต่มีการปรับปรุงปฏิสังขรณ์ให้ดูดีตลอด แสดงถึงการที่เจ้าอาวาสและคนในชุมชนต่างให้การสนับสนุนในการดำรงรักษาสภาพวัดให้ดูดี เพื่อเป็นหน้าตาของคนในท้องถิ่น รูปแบบบุคลิกของเจ้าอาวาสรุ่นเก่ากับรุ่นปัจจุบันยังคงเหมือนเดิม คือสนใจไฝ่ธรรม มาตั้งแต่วัยเด็ก สนใจศึกษาฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ มีการสังคมสงเคราะห์ประชาชนสม่ำเสมอ ส่วนการเปรียบเทียบเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ มีพระภิกษุที่บวชในพรรษาลดลงเล็กน้อย วัดที่เป็นสำนักเรียนลดลงจากเดิม แต่ครูผู้สอนมีวุฒิสูงขึ้นกว่าเดิม ส่วนบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ที่มีต่อชุมชนยังคงไม่เปลี่ยนแปลง ยังรักษาบทบาทเหล่านี้ได้อย่างเหนียวแน่น ส่วนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดกับบ้านนั้นเป็นไปได้ด้วยดี วัดช่วยเหลือดูแลประชาชนในด้านให้คำแนะนำในการทำมาหากิน และด้านจิตใจ ประชาชนก็มาทำบุญที่วัด ต่างก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดมา

¹กริสุดา เทียรทอง, การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดที่มีต่อบ้านในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ภาควิชาปรัชญาและศาสนา สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2538, บทคัดย่อ.

จากการที่ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงกรอบแนวคิดของการแก้ไขปัญหตามหลักอริยสัจ 4

จากแผนภูมิ แสดงให้เห็น ปัญหาสังคมเทียบได้กับทุกซ์ในอริยสัจ ซึ่งสรุปได้เป็น 2 ลักษณะคือ 1) ปัญหาภายในได้แก่ปัญหาภายในตัวบุคคล เช่น การติดอบายมุข การประพฤติดุจริต เป็นต้น และ 2) ปัญหาภายนอกได้แก่ ปัญหาเชิงโครงสร้างทางกายภาพ เช่น ปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาการบริหารจัดการและปัญหาชุมชน เป็นต้น สาเหตุแห่งปัญหาสังคมเทียบได้กับสมุทัยในอริยสัจ ซึ่งสรุปได้ 2 ลักษณะเช่นเดียวกัน คือ 1) สาเหตุจากภายในตัวบุคคลได้แก่ ตัณหา โลภะ โทสะ และโมหะ 2) สาเหตุภายนอก ได้แก่สาเหตุทางด้านกายภาพ เช่น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ระบบบริหารจัดการ เป็นต้น กระบวนการแก้ไขปัญหสังคมเทียบได้กับมรรคได้แก่ ศิลอันเป็นกระบวนการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างด้านกายภาพ ส่วนจิต (สมาธิ) ปัญญาเป็นกระบวนการ แก้ไขปัญหาภายในตัวบุคคล เพื่อนำไปสู่เป้าหมายตามหลักการของพุทธศาสนา คือ ความมีอิสรภาพและสันติสุขเทียบได้กับนิโรธในอริยสัจ

บทที่ 4

วิเคราะห์สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

การศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ การวิเคราะห์ข้อมูลได้นำเอาแนวคิดทฤษฎีอริยสัจ 4 ตามหลักพุทธศาสนากับหลักทฤษฎีทางสังคมวิทยามาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ปัญหา ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ได้จากการเก็บรวบรวมภาคสนามในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา ประเด็นที่นำมาวิเคราะห์มี 3 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

4.1 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

การศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ในเขตพื้นที่ติดต่อกัน ระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาครอบคลุมพื้นที่ 5 อำเภอ กับ 2 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอบัวเชด อำเภอสังขะ อำเภอกาบเชิง และกิ่งอำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อำเภอบ้านกรวด อำเภอละหานทราย และกิ่งอำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ จัดสภาพปัญหาเป็น 2 ด้าน ได้แก่ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ และสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ

4.1.1 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ

จากการสำรวจพบว่าพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีลักษณะของความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่ ในช่วงเข้าพรรษาจะมีปริมาณของพระสงฆ์มากกว่าช่วงนอกพรรษา เนื่องจากในช่วงพรรษาพระอยู่ประจำที่และในแต่ละชุมชนจะมีลูกหลานบวชจำพรรษาตามประเพณี พระที่เกี่ยววัฏจรไปยังที่ต่าง ๆ ก็จะเข้าอยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่งตามหลักพระวินัยของพระสงฆ์ไม่ให้จาริกในช่วงฤดูฝน หลังการออกพรรษาพระสงฆ์ก็จะเกี่ยวจาริกไปในที่อื่น ๆ เพื่อปลีภิภิเวก เณรชุดงค์ แสวงหาที่ฝึกปฏิบัติขัดเกลา สถานศึกษาร่ำเรียน ลักษณะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มี 3 ลักษณะคือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำไม่เคยเคลื่อนย้ายไป

ที่อื่นพระสงฆ์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเป็นพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ทางการบริหารคณะสงฆ์ เช่น ประธานสำนักสงฆ์ รักษาการเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ในกลุ่มนี้ยังมีพระหลวงตาที่มีตำแหน่งทางการบริหารและที่บวชอาศัยวัดยามชรา 2) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ไม่ประจำที่ได้แก่ กลุ่มที่เดินธุดงค์พระที่คุ้นเคยแวะเวียนมาเยี่ยมเยียน กลุ่มที่เดินทางไปศึกษาในต่างถิ่นเมื่อสถาบันทางการศึกษาปิดภาคเรียนก็เดินทางกลับมายังถิ่นเดิมของตนเอง แต่ลักษณะนี้ค่อนข้างจะมีเฉพาะกลุ่มวัดที่เป็นแบบอย่างในการสร้างศาสนทายาท 3) กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราว ได้แก่ผู้บวชระยะสั้น ๆ 5 วัน 7 วัน 15 วัน หรือช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน แล้วก็ลาสิกขา การเคลื่อนไหวใน 3 ลักษณะดังกล่าวนี้จึงสร้างความมั่นใจในจำนวนของพระสงฆ์ที่มีอยู่แท้จริงภายในวัดไม่ได้เต็มที่

เมื่อลักษณะการเป็นอยู่ของพระสงฆ์ไม่มีความคงที่ดังที่กล่าวมา การวัดความมีอยู่จริงของพระสงฆ์ที่มีความหมุนวนน้อยที่สุดก็เป็นช่วงเข้าพรรษา และสอดคล้องกับการสำรวจจำนวนพระสงฆ์ของคณะสงฆ์ซึ่งจะสำรวจในช่วงเข้าพรรษานี้เช่นเดียวกันของแต่ละปี วัดที่ทำการสำรวจทั้งหมดจำนวน 91 วัด จาก 2 จังหวัด 5 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 19 ตำบล พบว่ามีวัดที่ขาดแคลนพระสงฆ์จำนวน 35 วัด คิดเป็นร้อยละ 38.46

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาเป็นปัญหาด้านปริมาณ จำแนกลักษณะของปัญหาได้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสังฆกรรม ตามหลักพระวินัยกำหนดให้มีพระสงฆ์อย่างต่ำจำนวน 4 รูปจึงจะทำสังฆกรรมต่าง ๆ ได้ เช่น การประชุมสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน การอุปสมบทของกุลบุตรในชุมชน เป็นต้น 2) ด้านพิธีกรรม เพราะพระสงฆ์มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการประกอบพิธีกรรมขึ้นพื้นฐาน เช่น พิธีกรรมงานมงคลทั่วไปต้องมีพระจำนวน 5 รูป 7 รูป หรือ 9 รูป งานอวมงคลต้องมีพระจำนวน 4 รูปขึ้นไป 3) ด้านการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ต่อชุมชน เมื่อพระสงฆ์มีจำนวนน้อยก็ไม่เพียงพอต่อการอบรมศีลธรรมจริยธรรม ทั้งตามสถานศึกษาและภายในวัด 4) ด้านบริหารคณะสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มีจำนวนน้อยไม่มีผู้ช่วยสนองงานของเจ้าคณะ เมื่อมีกิจกรรมที่ทางคณะสงฆ์ดำเนินการ เช่น การบวชอุปสมบทสามเณรภาคฤดูร้อน การปฏิบัติธรรม บวชชีพราหมณ์ ไม่มีพระสงฆ์ช่วยประสานงาน และรับดำเนินการด้านธุรการต่าง ๆ เจ้าคณะที่คิดงานเก่ง ๆ เพื่อตอบสนองชุมชนจึงมีภาระงานล้นมือนอกจากนี้ยังพบว่า บางตำบลไม่มีเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบลและเลขานุการ 5) ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ เช่น บางตำบลเจ้าคณะตำบลพยายามจัดให้มีการศึกษานักธรรมในตำบลในช่วงเข้าพรรษา แต่พระบวชอยู่ในตำบลมีจำนวนน้อยไม่สามารถจัดให้มีการเรียนการสอนได้

4.1.2 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ

การรายงานการสำรวจสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ ศึกษาจาก ปัญหา 2 ด้าน ได้แก่ 1) ปัญหาด้านวุฒิทางการศึกษา 2) ปัญหาด้านบทบาทสนองตอบชุมชน

4.1.2.1 สภาพปัญหาด้านวุฒิทางการศึกษา จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ทั้งหมด จำนวน 91 รูป จาก 2 จังหวัด 5 อำเภอ 2 กิ่งอำเภอ 19 ตำบล พบว่ามีพระสงฆ์ที่มีวุฒิการศึกษาด้าน พระปริยัติธรรมต่ำกว่านักธรรมชั้นโท 54 รูป คิดเป็น ร้อยละ 59.34 เป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษาตั้งแต่ นักธรรมชั้นโทขึ้นไปจำนวน 37 รูป คิดเป็น ร้อยละ 40.66 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาต่ำกว่าระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 75 รูป คิดเป็น ร้อยละ 82.42 เป็นผู้สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้น มัธยมศึกษาตอนต้นหรือเทียบเท่าขึ้นไป จำนวน 16 รูป คิดเป็น ร้อยละ 17.58 ของจำนวนผู้ให้ สัมภาษณ์

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมา เป็นปัญหาการขาดแคลนด้านคุณภาพของพระสงฆ์ จำแนก ปัญหาได้ 3 ด้านคือ 1) ด้านตัวพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิทางการศึกษาต่ำจะก่อให้เกิดปัญหาต่อ ตัวพระสงฆ์เอง เช่น (1) ด้านความน่าเชื่อถือ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่ำย่อมได้รับความเชื่อถือ จากบุคคลอื่นต่ำ (2) ด้านความรู้ พระสงฆ์ที่มีวุฒิทางการศึกษาต่ำ ย่อมขาดความรู้ความเข้าใจใน วิชาการสมัยใหม่ ไม่สามารถประยุกต์หลักการทั้งทางธรรมและทางโลกให้เกิดคุณค่าแก่ผู้ตลอดชีวิต ได้ การแสดงบทบาทในด้านอื่น ๆ ก็มีขอบเขตจำกัด ขาดความเชื่อมั่นในหมู่ของพระสงฆ์เองและ ของคนในชุมชน แต่ก็มีพระสงฆ์บางรูปที่วุฒิทางการศึกษาต่ำแต่ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ สูง มีการใฝ่ศึกษาเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ เช่น เจ้าคณะตำบลอาโพน อำเภอบัวเขต เจ้าคณะตำบล ตาตุ่ม อำเภอสังขะ เป็นต้น (3) ด้านความคิด เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิทางการศึกษาต่ำขาดความรู้ ความ เข้าใจไม่อาจวิเคราะห์ชุมชนได้ถูกต้อง มองไม่เห็นคุณค่าของการบวช อยู่เฝ้าวัดไปโดยไม่มี จุดหมาย นานเข้าเกิดความเบื่อหน่ายแล้วก็ลาสิกขา (4) ความประพฤติปฏิบัติ เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิ การศึกษาต่ำ เป็นผู้ขาดความรู้ความสามารถ ไม่เข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา การประพฤติ ปฏิบัติตนและนำชุมชนประกอบพิธีกรรมก็ผิดจากหลักพระธรรมวินัย เกิดมิจฉาทิฎฐิ เช่น ในบาง พื้นที่มีการฝึกปฏิบัติสมาธิแล้วสร้างสัญลักษณ์สื่อถึงการบรรลุธรรมขั้นต่าง ๆ พระสงฆ์ลงมือ ประกอบพิธีเชื่อดอกไม้เช่น ไหว้วงสรวง ด้วยตัวเอง เป็นต้น 2) ด้านความสามารถ เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิ การศึกษาต่ำจะก่อให้เกิดปัญหาด้านความสามารถในการปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เช่น (1) ด้านการ ปกครองสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิทางการศึกษาต่ำ จึงขาดคุณสมบัติที่จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์ เช่น ผู้บริหารระดับเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล พระอุปัชฌาย์ เป็นต้น เมื่อขาดความรู้ก็ไม่มีความสามารถควบคุมดูแลพระภิกษุสงฆ์สามเณรตลอดถึงเด็กวัดให้อยู่ในโอวาท ได้ ทำให้วัดขาดความเป็นระเบียบ พระสงฆ์ประพฤติผิดพระธรรมวินัย (2) ด้านการศึกษา เมื่อพระสงฆ์

มีวุฒิทางการศึกษาต่ำ ขาดคุณสมบัติที่จะเป็นครูสอน คือไม่สามารถขอใบตราตั้งเป็นครูสอน พระปริยัติธรรมได้ ไม่สามารถเป็นครูสั่งสอนฝึกฝนอบรมคนอื่นได้ ให้คำแนะนำ หรือเข้าร่วม ดำเนินการทางการศึกษา ตลอดถึงการเป็นผู้นำทางจิตปัญญาได้ ไม่มีวุฒิการศึกษาที่จะนำไปเพื่อเข้า ศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ด้านศึกษาสงเคราะห์ ไม่สามารถดำเนินการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น ให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนได้ (3) ด้านการเผยแพร่ เมื่อ พระสงฆ์มีวุฒิทางการศึกษาต่ำ ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและความรู้ด้านอื่นก็ไม่สามารถ ที่จะเทศนาหรือจัดอบรมสั่งสอน เป็นวิทยากร เผยแพร่พุทธศาสนาตลอดถึงการสร้างสื่อสำหรับ เผยแพร่ธรรมได้ (4) ด้านสาธารณูปการ เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิทางการศึกษาต่ำ ขาดความรู้ก็ไม่สามารถ จัดผังวัด สิ่งปลูกสร้าง ให้มีระเบียบแบบแผน จัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณวัด ให้สะอาดร่มรื่น น่าอยู่ การพัฒนาวัด จัดรูปแบบวัด การสร้างพุทธศิลปะ การสร้างอุโบสถ ศาลาการเปรียญ เมรุ เป็นต้น ก็ไม่สามารถทำได้หรือถ้าทำได้ก็ทำให้ผิดเพี้ยนจากหลักที่ควรจะเป็น ด้านสาธารณะ สงเคราะห์ ไม่สามารถที่จะเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนาสาธารณะประโยชน์ต่างๆ ให้กับชุมชน เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ ที่พักคนเดินทาง เป็นต้นได้ 3) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิทางการศึกษาต่ำการเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับชุมชนก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น (1) ความน่าเชื่อถือ ปัจจุบันการศึกษาภาคบังคับขั้นต่ำระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในขณะที่ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลมีวุฒิทางการศึกษาต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับ และขาด ความรู้ ก็จะได้รับ การยอมรับความเชื่อจากชุมชนน้อย (2) การเป็นผู้นำ เมื่อพระสงฆ์มีวุฒิทาง การศึกษาต่ำ ขาดความรู้ ไม่สามารถเป็นผู้นำทางความคิด และแนะนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกที่ควรแก่ ชุมชนได้ (3) การแสดงบทบาทต่อชุมชน เมื่อเข้าไปปฏิสัมพันธ์กับชุมชนแล้วทำให้เกิดปัญหาขึ้น ดังเช่นการจัดการเรื่องทรัพย์สินสมบัติวัด การแสวงหารายได้ให้กับวัด การระดมทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จัดผ้าป่า จัดกฐิน จัดงานประจำปีเพื่อหารายได้เข้าวัด เป็นต้น ซึ่งพระสงฆ์ส่วนใหญ่ทำได้และ ก่อนข้างจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมดังกล่าวนี้ แต่ว่าประเด็นนี้มีความซับซ้อนของปัญหาคือการที่ พระสงฆ์เข้าไปเป็นผู้ดำเนินการเอง เกี่ยวข้องกับเรื่องเงินทองมากไป ทำให้เกิดความขัดแย้งกับ ชุมชน เกิดความหมางใจ ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกันระหว่างพระสงฆ์กับผู้นำชุมชน แล้วขยายวงกว้าง ออกเป็นความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน ทำให้ภาพลักษณ์ของความเป็นผู้บริสุทธิ์ของ พระสงฆ์มีหมองลง และพบว่าประเด็นดังกล่าวนี้เป็นปัญหาหลักที่ทำให้พระสงฆ์กับผู้นำชุมชน ขัดแย้งกันมากที่สุด

4.1.2.2 สภาพปัญหา ด้านบทบาทการสนองตอบชุมชนของพระสงฆ์ ในเขต พื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า การแสดงบทบาทของพระสงฆ์ทำได้ตามลักษณะความเป็นอยู่ของ

พระสงฆ์คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่ 2) กลุ่มพระสงฆ์ที่ไม่อยู่ประจำที่และ 3) กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชอยู่ชั่วคราว

1) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่มี 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) กลุ่มพระหลวงตาที่บวชตอนแก่อายุพรรษาน้อย ไม่มีวุฒิการศึกษาทางธรรม ไม่สามารถแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำทางจิตปัญญาแก่ชุมชน เช่น เทศน์ไม่เป็น ไม่มีความสามารถเป็นครูสอนนักเรียน ให้โอวาทแก่ผู้บวชเข้ามาใหม่ไม่ได้ ไม่มีความสามารถอบรมเยาวชนคนหนุ่มสาวอบรมครูนักเรียนในวันสำคัญทางศาสนาได้ มีความสามารถแสดงบทบาทตอบสนองต่อชุมชนด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพียงด้านเดียวเท่านั้น (2) กลุ่มพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่ในด้านการบริหารคณะสงฆ์ มีลักษณะวัยวุฒิต่างกันมีตั้งแต่วัยหนุ่ม วัยกลางคนและวัยชรา สามารถแสดงบทบาทตอบสนองความจำเป็นด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา และตอบสนองชุมชนด้านอื่น ๆ ได้ตามความรู้ความสามารถของแต่ละรูปเป็นที่สังเกตได้ว่า พระสังฆาธิการที่เป็นวัยหนุ่มและวัยกลางคนจะสามารถแสดงบทบาทสนองตอบชุมชน ได้ในวงกว้าง ส่วนพระสังฆาธิการที่ล่วงเข้าสู่วัยชราบางรูปแสดงบทบาทได้กว้างขวางแต่มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงประยุกต์วิธีทำงานให้เข้ากับยุคสมัยได้ค่อนข้างช้า บางรูปในวัยเดียวกันนี้ส่วนใหญ่ตอบสนองได้เฉพาะพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระหลวงตาที่ว่ามา

2) กลุ่มพระสงฆ์ที่ไม่อยู่ประจำที่ มี 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) กลุ่มที่ออกเดินธุดงค์แสวงหาความสงบ ปฏิบัติขัดเกลาไปเรื่อย ๆ พระกลุ่มนี้ มีการศึกษาด้านวิปัสสนาธุระมาพอสมควร เมื่อเข้ามาอาศัยในวัดในชุมชนไม่สร้างปัญหาให้กับวัดแต่จะสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับชุมชน สามารถสอนธรรมให้กับชุมชนได้แม้วุฒิทางการศึกษาไม่มี (2) กลุ่มที่เดินทางไปฝึกศึกษาด้านคันถธุระคือระบบการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม อภิธรรม สามัญศึกษา จนถึงระดับมหาวิทยาลัย เมื่อมีโอกาสหรือช่วงปิดภาคการศึกษาจะเดินทางกลับภูมิลำเนา มาช่วยปฏิบัติศาสนกิจตอบสนองให้กับชุมชนในท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นครั้งคราว เช่น การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน บวชชีพราหมณ์ จัดปฏิบัติธรรมกัมมัฏฐาน เป็นต้น (3) กลุ่มเร่ร่อนสัญจรไปเรื่อย ๆ การแสดงบทบาทต่อชุมชนมีลักษณะฉาบฉวยไม่ต่อเนื่อง กระทำการอย่างแอบแฝงหวังผลตอบแทนด้วยลาภสักการะ การแสดงพิธีกรรม บทบาทบางอย่างผิดเพี้ยนจากหลักธรรมวินัยทางพุทธศาสนา เช่น การเช่นบวงสรวงด้วยไก่ที่มีชีวิตโดยพระลงมือเชือดไก่ด้วยตัวเอง การปิดกั้นถนนเรียไรแสวงหาทุนทรัพย์ในการก่อสร้างวัด การรักษาคนป่วยไปเรื่อย ๆ เป็นต้น ในกลุ่มนี้มักสร้างความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นในชุมชน และความไม่ไว้วางใจระหว่างวัดกับชุมชน ลักษณะเช่นนี้เป็นอันตรายต่อพุทธศาสนา

3) กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราว คนในชุมชนเรียกพระสงฆ์ที่ลางานมาบวชในกลุ่มนี้ว่าเป็นพระบริษัท เป็นผู้บวชระยะสั้น ๆ 5 วัน 7 วัน 15 วันหรือ ช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน

แล้วก็ลาสิกขาไป การบวชดังกล่าวนี้เป็นบวชตามประเพณีมีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบแทนบุญคุณผู้มีพระคุณตามทัศนคติความเชื่อถือของคนไทย พระกลุ่มนี้ตอบสนองชุมชนในแง่ของการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีเรื่องของการบวช เท่านั้นแต่ไม่สามารถแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนในด้านอื่น ๆ ได้

ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นปัญหาด้านคุณภาพของพระสงฆ์ ซึ่งไม่สามารถแสดงบทบาทสนองตอบชุมชน ในอดีตพระสงฆ์เคยแสดงบทบาทต่าง ๆ เพื่อสนองตอบชุมชนได้อย่างดี แต่พระสงฆ์ในพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่ กลับแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนในเรื่องต่อไปนี้ได้น้อยลง คือ 1) บทบาทในฐานะผู้ศึกษาเรียนรู้เพื่อการพัฒนา พระสงฆ์ที่บวชตอนชราภาพไม่ได้เข้ารับการศึกษาพัฒนาตนเอง ส่วนพระหนุ่มฉกรรจ์ที่บวชอยู่กับหลวงพ่หลวงตาที่ขาดผู้ชี้แนะทิศทางการศึกษา ไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา ยิ่งกว่านั้นในบางพื้นที่พบว่าการมองคุณค่าของการบวชต่างออกไปโดยมองว่าการบวชเป็นสิ่งที่ทำให้สูญเสียเวลาในการแสวงหาอาชีพ มีเยาวชนบางคนบวชภาคฤดูร้อนแต่การดำเนินการของโครงการอ่อนแอไม่สามารถฝึกฝนได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้เยาวชนนอกจากจะไม่ได้สาระใด ๆ จากการบวชแล้วยังมองว่าบวชเพื่อเล่นสนุกสนานเท่านั้นเอง 2) บทบาทในฐานะผู้ให้การศึกษา เมื่อพระสงฆ์ขาดความรู้ความสามารถก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้นำทางความคิด ไม่สามารถฝึกอบรมไม่สามารถชี้แนะใครถูกอะไรผิด ทำหน้าที่ฝึกหัดขัดเกลาถนอมคนดีให้กับสังคมได้ ซึ่งในอดีตตรงนี้ถือเป็นบทบาทที่สำคัญของพระสงฆ์ 3) บทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนาชุมชน ลักษณะเด่นของบทบาทพระสงฆ์ในภาคอีสานประการหนึ่งคือการเป็นผู้นำชุมชนในการพัฒนา แต่ในปัจจุบันอ่อนตัวลงเนื่องมาจากศักยภาพของพระสงฆ์เองส่วนหนึ่งและมาจากหน่วยงานของรัฐที่เข้ามาดำเนินการเรื่องนี้แทน เมื่อพระสงฆ์ไม่มีความรู้ความสามารถในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาที่ชัดเจนได้ ก็ไม่มีวิธีที่จะสร้างบทบาทด้านนี้ให้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนได้ บางครั้งพบว่าพระในบางพื้นที่ต้องการที่จะทำหน้าที่ด้านนี้แต่ก็ถูกชุมชนมองว่าไม่ใช่เรื่องของพระ ซึ่งพระองค์ก็ไม่ว่าจะเข้าไปสนับสนุนชุมชนได้อย่างไร บางครั้งก็ก่อให้เกิดการแบ่งพรรคแบ่งพวก แยกแยกขึ้นในชุมชน 4) บทบาทในฐานะผู้ให้บริการสังคม เมื่อพระสงฆ์ขาดความรู้ความสามารถก็บริการชุมชนได้ในวงแคบ เช่น บางพื้นที่ที่มีพระสงฆ์วุฒิการศึกษาต่ำมาก ก็จะบริการชุมชนได้แต่เพียงพิธีกรรมเท่านั้น 5) บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาแก่องค์กรและชุมชน จากปัญหาความอ่อนแอทางคุณภาพของพระสงฆ์ไม่สามารถแสดงบทบาทด้านการให้คำปรึกษาแก่ชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดกิจกรรมส่งเสริมบำเพ็ญบุญกุศลเนื่องในโอกาสต่าง ๆ การแก้ปัญหาอุปถัมภ์ในชุมชน การแก้ปัญหาอาชญากรรม การวางแผนพัฒนาชุมชน การไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทในชุมชน การแก้ปัญหาสาธารณสุขมูลฐาน เป็นต้น 6) บทบาทผู้ช่วยส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน

โดยปกติพระสงฆ์ดำรงฐานะเป็นกลางในชุมชน เป็นผู้ประสานความเป็นเอกภาพทางความเชื่อ ความคิด แต่เมื่อพระสงฆ์ไม่ดำรงตนอยู่ในฐานะเป็นกลาง ชุมชนขาดความเชื่อถือ พระสงฆ์จึงไม่สามารถสร้างความสามัคคีในชุมชนได้ บางชุมชนพบว่าเมื่อมีสองวัดพระสงฆ์เองก็ขาดความสามัคคีกันทำให้ชุมชนแตกแยกกันด้วย 7) บทบาทของการพัฒนาจิตใจของประชาชน จากการสอบถามพบว่าคนในชุมชนให้ความเชื่อถือพระสงฆ์ ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และให้ความร่วมมือในกิจกรรมของวัด แต่หลายแห่งพบว่าพระสงฆ์ไม่สามารถแสดงบทบาทในการพัฒนาจิตใจของชุมชนได้ ชุมชนที่มีหลวงตาอายุมากแล้วไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนท่านไม่สามารถที่จะเทศนา อบรม สั่งสอนให้กับคนที่เข้ามาทำบุญในวัดได้เลย ไม่ต้องพูดถึงการเข้าไปให้การฝึกอบรมเด็กหรือเยาวชนที่อยู่ในสถานศึกษาหรืออื่น ๆ มีเพียงส่วนน้อยที่สามารถแสดงบทบาทด้านนี้ได้ 8) บทบาทการสงเคราะห์ชุมชน โดยหลักการพระสงฆ์จะเป็นผู้เสียสละ อาศัยเพียงปัจจัย 4 เท่านั้นในการเป็นอยู่ แต่พบว่า ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ค่อนข้างเป็นอยู่สะดวกสบายตามกระแสของวัตถุนิยม บางแห่งพระสงฆ์ท่านไม่อยู่ในฐานะที่จะทำอะไรแก่ชุมชน มีแต่จะเอาอะไรจากชุมชน ในปรากฏการณ์เช่นนี้พระสงฆ์จึงมีลักษณะเป็นผู้รับมากกว่าเป็นผู้ให้ พระสงฆ์บางรูปบวชมาเพื่อหวังลาภสักการะ หลงลืมบทบาทของการเป็นผู้เสียสละสงเคราะห์ ชุมชน

เมื่อพระสงฆ์ไม่มีความสามารถในการแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนได้ จึงถือว่าเป็นปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ ซึ่งสภาพปัญหาด้านนี้ถือว่าสำคัญเพราะจะก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาได้

4.2 สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

การศึกษาเรื่องสาเหตุของปัญหามีประเด็นศึกษา 2 ประเด็นใหญ่คือ สาเหตุภายใน และสาเหตุภายนอก

4.2.1 สาเหตุภายใน

ประเด็นการศึกษาที่เป็นสาเหตุภายในในงานวิจัยนี้มีอยู่ 2 ประการคือ 1) ด้านลักษณะของวัด 2) ด้านพระสงฆ์

4.2.1.1 ด้านลักษณะของวัด

1) วัดในชุมชน วัดที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในชุมชนหรือไม่ห่างจากชุมชนมากนัก เป็นวัดที่มั่นคง มีสิ่งปลูกสร้าง ศาสนวัตถุ อยู่ในสภาพดี สะดวกต่อการเดินทางไปปฏิบัติสัมพันธ์กันระหว่างพระสงฆ์กับคนในชุมชน พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน วัดเป็นศูนย์กลางสนองตอบชุมชน เป็นที่สังเกตว่าวัดที่สร้างมานาน 20 ปีขึ้นไป มักจะมีกุฏิหลังใหญ่

เป็นศูนย์กลางภายในวัด ประโยชน์ใช้สอยเอนกประสงค์ เช่น เป็นที่จำวัด เป็นหอฉัน เป็นสถานที่ประกอบพิธีทำบุญของชุมชน มีศาลาสำหรับประกอบพิธีทำบุญเอาไว้บริการชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เข้ามาทำบุญกับวัด เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะ มีศาลาการเปรียญ อุโบสถ หอระฆัง โรงครัว เมรุ เป็นต้น คุณแล้วเป็นที่สร้างความอุ่นใจต่อผู้ที่พักอาศัย สภาพแวดล้อมของวัดส่วนใหญ่ หากเป็นวัดที่สร้างมานานจะมีลักษณะร่มรื่น มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา อากาศบริสุทธิ์ เย็นสบาย ไม่แห้งแล้ง การจัดสภาพความเป็นอยู่ภายในวัดขึ้นอยู่กับความสามารถของพระสงฆ์ภายในวัดที่จะ จัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้น่าอยู่ ดูเรียบง่าย มีระเบียบ เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย บางวัด สนองตอบชุมชนได้กว้างขวาง ครอบคลุมความจำเป็นของชุมชนในสมัยปัจจุบัน เช่น มีศูนย์อบรม เด็ก ศูนย์กีฬา เป็นต้น แต่มีประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) การวางผังสิ่งปลูกสร้างทั้งวัดที่สร้างมานาน และวัดที่สร้างใหม่ส่วนใหญ่ไม่เป็นระเบียบ การทำความสะอาดภายในบริเวณวัด อาคารสถานที่ ส่วนใหญ่ขาดการเอาใจใส่ดูแล บางวัดดูทรุดโทรม รกรุงรัง ไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ ไม่น่าอยู่อาศัย ไม่สร้างศรัทธาสำหรับผู้พบเห็น ไม่สามารถดึงดูดใจคน มาทำบุญ พระสงฆ์ก็ขาดผู้มาอุปถัมภ์บำรุงและเป็นสาเหตุให้อยู่ไม่ได้ในที่สุด สำหรับวัดที่สร้างใหม่อายุไม่ถึง 20 ปี ส่วนใหญ่สิ่งปลูกสร้างยังไม่มั่นคงแข็งแรง มีกุฏิเล็กๆ อยู่กระจัดกระจายทั่วพื้นที่วัด เป็นที่พักจำวัดของพระสงฆ์แต่ละรูปแบบตัวใครตัวมัน ไม่เป็นกุฏิเอนกประสงค์ คุณแล้วไม่สร้างความอุ่นใจต่อผู้ที่พักอาศัย (2) สภาพบรรยากาศวัดที่สร้างยังไม่มานานส่วนใหญ่มีสภาพอากาศร้อน แห้งแล้ง ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัดสภาพแวดล้อมในวัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย บางวัดกำลังปลูกต้นไม้เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดให้น่าอยู่ จากปัจจัยทั้งหมดที่ว่ามาเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์อยู่ไม่ได้ ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

2) วัดนอกชุมชน ที่ตั้งวัดอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 1 กิโลเมตรขึ้นไป แบ่งวัดได้ 2 ลักษณะได้แก่ วัดที่อยู่กลางทุ่ง และวัดที่อยู่ในป่าช้าหรือวัดป่า วัดในป่าช้าหรือวัดป่ามีบรรยากาศร่มรื่น เย็นสบายมีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา อากาศบริสุทธิ์ ไม่แห้งแล้ง การจัดสภาพความเป็นอยู่ภายในวัดขึ้นอยู่กับ ความสามารถของพระสงฆ์ภายในวัดที่จะจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้น่าอยู่ ดูเรียบง่าย มีระเบียบ เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย วัดในลักษณะเช่นนี้ไม่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณเท่าไรนัก แต่มีประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) วัดที่อยู่กลางทุ่ง ส่วนใหญ่มีสิ่งปลูกสร้างไม่มั่นคง มีกุฏิเล็กๆ อยู่กระจัดกระจายทั่วพื้นที่วัด เป็นที่พักจำวัดของพระสงฆ์แต่ละรูปแบบตัวใครตัวมัน ไม่เป็นกุฏิเอนกประสงค์ คุณแล้วไม่สร้างความอุ่นใจต่อผู้ที่พักอาศัย สภาพบรรยากาศภายในวัด มีอากาศร้อน แห้งแล้ง ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัดสภาพแวดล้อมในวัดขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่เย็นสบายสำหรับผู้อยู่อาศัย บางวัดกำลังปลูกต้นไม้เพื่อปรับสภาพภูมิทัศน์ของวัดให้น่าอยู่ (2) วัดที่อยู่นอกชุมชน

ส่วนใหญ่ห่างจากชุมชนพระสงฆ์ไม่มีความปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเท่าใดนัก มักเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์เท่านั้น ไม่เป็นที่จัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชน สังเกตได้จากไม่มีศาลาสำหรับประชุมจัดกิจกรรมของชุมชน มีเพียงกุฏิสำหรับพระสงฆ์ที่อยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วบริเวณวัด วัดในลักษณะเช่นนี้เหมาะสำหรับพระสงฆ์ที่มุ่งปฏิบัติปลีกวิเวกขัดเกลาดตนเอง หากเป็นพระสงฆ์ที่ไม่มุ่งมั่นในการฝึกปฏิบัติขัดเกลาดตนเอง ไม่ยินดีในการปลีกวิเวกก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะขาดการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน การเอาใจใส่ดูแลจากคนในชุมชน พระสงฆ์เกิดความหว้าเหว เป็นสาเหตุทำให้พระสงฆ์อยู่ในวัดลักษณะดังกล่าวไม่ได้

3) วัดตามภูเขา ลักษณะวัดส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีสิ่งปลูกสร้างน้อยไม่เน้นสิ่งก่อสร้างภายในวัด บางวัดมีสิ่งปลูกสร้างแต่ขาดการวางแผนให้เกิดความเป็นระเบียบ สภาพแวดล้อมส่วนใหญ่บรรยากาศร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นศูนย์ปฏิบัติธรรม เป็นสถานที่อบรมสัมมนาทั่วไป การปฏิสัมพันธ์กับชุมชนขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ภายในวัด แต่มีประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์คือ (1) ที่ตั้งวัดห่างไกลจากชุมชนมาก พระอยู่อย่างโดดเดี่ยว ระยะเวลาออกบิณฑบาตไกลเป็นความลำบากของพระสงฆ์ บางวัดอาจแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการทำงานครวัณเอง เช่น วัดเขาตาก วัดถ้ำผาไทร อำเภอบัวเขต เป็นต้น วัดในลักษณะเช่นนี้เหมาะสำหรับพระสงฆ์ที่มุ่งปฏิบัติปลีกวิเวกขัดเกลาดตนเอง หากเป็นพระสงฆ์ที่ไม่มุ่งมั่นในด้านการปฏิบัติขัดเกลาดตนเอง ไม่ยินดีในการปลีกวิเวกก็จะอยู่ไม่ได้ เพราะขาดการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน และการเอาใจใส่ดูแลจากคนในชุมชน พระสงฆ์เกิดความหว้าเหว เป็นสาเหตุทำให้พระสงฆ์อยู่ในวัดลักษณะดังกล่าวไม่ได้ (2) วัดที่อยู่ตามภูเขากันดารน้ำ ช่วงที่เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ พบว่าขาดน้ำอุปโภคบริโภคพระสงฆ์ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบาก วัดบางแห่งมีถนนเข้าถึงแต่ขรุขระ เป็นหลุมเป็นบ่อ เข้าออกลำบาก เช่น วัดเขาตาก วัดป่าเขาแหลม วัดถ้ำผาไทร เป็นต้น สภาพเช่นนี้ทำให้พระสงฆ์อยู่ด้วยความลำบาก ซึ่งเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

4.2.1.2 ด้านพระสงฆ์

1) พระที่อาศัยอยู่ในวัดส่วนใหญ่มาจากถิ่นอื่น โดยคนในชุมชนนิมนต์มา โดยการชักนำของพระสงฆ์ที่อยู่ก่อน ถูกส่งมาอยู่โดยเจ้าคณะตำบล คนในท้องถิ่นบวชอยู่ประจำจะมีเป็นส่วนน้อย ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์คือ (1) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแนวคิดสร้างสรรค์ชุมชน เมื่อพระสงฆ์ไม่ใช่คนในท้องถิ่น ไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้นกับคนในชุมชน ไม่เป็นที่ปลงใจ ไม่เป็นที่ยอมรับ การจะแสดงบทบาทให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยากและต้องใช้เวลานาน หากพระสงฆ์เองขาดความอดทน รีบเร่งจะทำให้ได้ดังที่คิดเมื่อไม่เป็นอย่างที่คาดหมายก็จะเกิดความเบื่อหน่ายและล้ามือโดยง่าย (2) กลุ่มพระสงฆ์ที่ขาดความคิดสร้างสรรค์

ความเจริญให้กับชุมชน อยู่เฝ้าวัดอย่างเดียว เมื่อชาวบ้านไม่อุปถัมภ์ให้เป็นที่พักใจพระสงฆ์ที่มาจากถิ่นอื่นก็หนีไปโดยง่าย (3) ความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน บางแห่งพระสงฆ์เข้ากับชุมชนไม่ได้ ความคิดอ่านไม่ลงรอยกัน การประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์คลาดเคลื่อนจากหลักพระธรรมวินัย ตลอดถึงเกิดปัญหาในการจัดการเรื่องเงินทองของวัด มักจะนำไปสู่ความขัดแย้งในที่สุด ลักษณะเช่นนี้พบในหลายพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูล จากเงื่อนไขที่ว่ามาเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์อยู่ไม่ได้ ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ (4) การปรับตัวของพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ที่มาจากถิ่นอื่นปรับตัวเข้ากับชุมชนเป็นเรื่องที่ยากและใช้เวลานาน บางรูปปรับตัวเข้ากับชุมชนไม่ได้ แสดงบทบาทในการเป็นผู้นำชุมชนไม่ได้ ชุมชนมองไม่เห็นคุณค่า ไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของวัด ในที่สุดก็ก่อให้เกิดความห่างเหินระหว่างวัดกับชุมชน ชุมชนไม่อุปถัมภ์ให้เป็นที่พักใจพระสงฆ์ที่มาจากถิ่นอื่นก็หนีไป (5) ความรู้สึกผูกพันกับชุมชน ถ้าพระสงฆ์เป็นคนในชุมชนเอง จะมีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนว่าเป็นบ้านเกิด และมีความอบอุ่นใจ เพราะมีญาติพี่น้องคอยดูแล คนในชุมชนเองก็มองพระสงฆ์ว่าเป็นพระลูกหลาน พระหลวงพี่ พระหลวงพ่อ พระหลวงตา ของตัวเอง เกิดความพึงพาเสียสละเกื้อกูลกันฉันญาติ แต่หากเป็นพระสงฆ์ที่มาจากถิ่นอื่นมีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนไม่สนิทแนบแน่นเหมือนกับพระสงฆ์ที่เป็นคนของชุมชนเอง การที่จะคิดสร้างสรรค์พัฒนาชุมชนอย่างทุ่มเทและเสียสละก็มีน้อย การสร้างสรรค์พัฒนาความต่อเนื่องทัศนคติของชุมชนเองมองว่าพระก็ไม่ใช่ลูกหลานหรือญาติของตน จึงทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันกันน้อย การเข้าไปอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ก็ขาดความทุ่มเทและต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเหินห่างระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน ในที่สุดก็ทำให้พระสงฆ์อยู่ไม่ได้ เป็นสาเหตุก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

2) ความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่อยู่ประจำต่อเนื่อง รองลงมาอยู่เป็นครั้งคราว และอยู่เฉพาะช่วงในพรรษา ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) การถ่ายเทอย่างไม่เป็นระบบทำให้บางพื้นที่พระสงฆ์มีจำนวนมาก บางพื้นที่พระสงฆ์มีจำนวนน้อยเกิดภาวะขาดแคลนพระสงฆ์ วัดบางวัดในบางปีมีพระสงฆ์สังฆกรรมอยู่พออยู่ได้ระยะหนึ่งก็สังฆกรรมไปที่อื่น บางปีก็ไม่มีพระสงฆ์อยู่จำพรรษาเลย ภาวะดังกล่าวทำให้เกิดภาวะขาดแคลนได้ (2) ลักษณะการเคลื่อนไหว แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ก. กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่ มีอยู่ 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มพระหลวงตา ที่บวชตอนอายุมากมีวุฒิทางการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลกต่ำ เทศนาไม่เป็น อบรมสั่งสอนญาติโยม เยาวชนหนุ่มสาว นักเรียนที่เข้ามาวัดเพื่อปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาไม่ได้ หรือให้อิวาทแก่พระภิกษุสามเณรที่บวชใหม่ไม่ได้ เป็นปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ 2) กลุ่มพระสังฆาธิการ ผู้มีหน้าที่ทางการบริหารมีความหลากหลายมีทั้งวัยหนุ่มและวัยชรา ที่มีปัญหาส่วนมากจะเป็นพระสังฆาธิการที่มีวัยวุฒิสูงแต่คุณวุฒิต่ำมักจะไม่มี

รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและสังคม มีการปรับปรุงวิธีทำงานให้เข้ากับยุคสมัยค่อนข้างช้า บางรูปสนองตอบชุมชนได้เพียงด้านพิธีกรรมเท่านั้น **ข. กลุ่มพระสงฆ์ที่ไม่ประจำที่** มีอยู่ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) **กลุ่มที่ออกเดินธุดงค์แสวงหาความสงบ** ปฏิบัติขัดเกลาไปเรื่อย ๆ ส่วนมากจะไม่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ทางด้านคุณภาพ เพราะได้ฝึกปฏิบัติขัดเกลาตนเองมาพอสมควร แต่ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาคือช่วงเข้าพรรษาท่านจะพักจำพรรษาในวัดใดวัดหนึ่ง ทำให้วัดมีจำนวนพระสงฆ์ มากเพียงพอต่อกิจกรรมของสงฆ์และตอบสนองชุมชนในด้านพิธีกรรมได้ แต่เมื่อออกพรรษาท่านเหล่านี้ก็จาริกไปในที่ต่าง ๆ กำหนดแน่นอนไม่ได้ จึงก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนด้านปริมาณของพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ 2) **กลุ่มที่เดินทางไปศึกษาด้านคันถธุระ** ได้แก่กลุ่มพระสงฆ์ที่เดินทางไปศึกษาพระปริยัติธรรม อภิธรรม สามัญศึกษา และในมหาวิทยาลัย พระสงฆ์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นพระในชุมชนใช้เวลาในการศึกษาเล่าเรียนเป็นเวลานานพอสมควร เดินทางกลับถิ่นฐานบ้านเกิดเป็นครั้งคราว แต่เป็นระยะสั้น ๆ เท่านั้น ทำให้ปริมาณของพระสงฆ์ในท้องถิ่นมีจำนวนลดลง บางชุมชนคนนิยมบวชเรียนกันมาก มองเห็นคุณค่าของการบวชเรียนเพราะมีแบบอย่างที่ดี ประสบผล สำเร็จในชีวิตจากการบวชเรียน พระสงฆ์กลุ่มดังกล่าวนี้บางรูปเมื่อศึกษาจบแล้วไม่กลับคืนสู่ท้องถิ่น คิดในลาภสักการะ ความสะดวกสบาย ใช้ชีวิตของการเป็นพระสงฆ์อยู่ในเมือง เดินทางกลับถิ่นเกิดเป็นครั้งคราว สนองตอบชุมชนตนเองด้วยการหาผ้าป่ามาสนับสนุน แต่ไม่กลับมาเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนเอง เป็นปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ 3) **กลุ่มเร่ร่อนสัญจรไปเรื่อย ๆ** พระสงฆ์ที่บวชแล้วหวังในลาภสักการะ ไม่ใส่ใจต่อการศึกษาเล่าเรียนสัญจรไปยังที่ต่าง ๆ เพียงเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่ได้มีผลประโยชน์สูงก็อยู่ได้นานเมื่อหมดผลประโยชน์ก็สัญจรไปที่ใหม่ บางรูปประพฤติปฏิบัติเสื่อมทรามจนชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือและไม่ให้การสนับสนุนกิจกรรมของวัด บางพื้นที่ชาวบ้านหมดความอดทนต่อพฤติกรรมที่ไม่ดีของพระสงฆ์ถึงกับขับไล่ออกจากวัดก็มี เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ **ค. กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราว** ได้แก่กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชตามประเพณี บวชเพื่อทดแทนบุญคุณ หรือบวชแก้บน ซึ่งในสมัยก่อนมักจะบวชเอาพรรษาคืออย่างต่ำก็อยู่จำพรรษา 3 เดือน ออกพรรษารับภจฺฉินแล้วจึงลาสิกขา ในระยะเวลาที่เข้า พรรษาได้รับการศึกษาเรียนรู้พระธรรมวินัยบ้างพอสมควร ทำให้คนเหล่านี้เห็นคุณค่าของการบวช แต่ในปัจจุบันมีค่านิยมในการบวชระยะสั้น ๆ เพียง 5 วัน 7 วัน หรือ 15 วันเท่านั้น การบวชเช่นนี้ไม่ทำให้ผู้เข้ามาบวชได้รับการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจด้านพุทธศาสนา ไม่สามารถมองเห็นคุณค่าของการบวช สร้างทัศนคติ แบบอย่างในการบวชที่ไม่เป็นผลดีต่อพุทธศาสนา ลักษณะการบวชดังกล่าว เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

3) พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมต่ำกว่านักธรรมชั้นโท การศึกษาด้านสามัญศึกษาส่วนใหญ่ต่ำกว่าระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) ระบบการศึกษาสงฆ์ ไม่กระจายการศึกษาสงฆ์แนวราบ ระบบซ้ำซ้อน ขาดความเป็นเอกภาพ ไร้ทิศทาง ไม่มีผู้ทำหน้าที่ในการจัดการดูแลโดยตรง มีแต่การจัดการสอบแต่ไม่มีการเล่าเรียน การศึกษาของพระสงฆ์ส่วนใหญ่กระจุกอยู่เฉพาะในตัวเมือง การดำเนินการต่างคนต่างทำ ไม่รวมทุน ดำเนินการไม่ต่อเนื่องไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เข้าสู่กระบวนการทางการศึกษา ระบบการศึกษาสงฆ์เข้าไม่ถึงกลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ตามชนบทชายแดน ไทย-กัมพูชา พระสงฆ์เหล่านี้จึงไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ส่วนการศึกษาของรัฐในอดีตยังไม่กระจายทั่วถึงคนที่อยู่ในชนบทรอบนอกออกไป พระสงฆ์ที่เป็นคนรุ่นเก่า โดยเฉพาะที่เป็นพระหลวงตากีพลาดโอกาสที่จะได้ศึกษาเรียนรู้วิชาการต่าง ๆ พระสงฆ์จึงกลายเป็นผู้ไร้การศึกษา มีวุฒิทางการศึกษาดำ อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ (2) ความยากจนของคนในชุมชน คนใช้เวลาส่วนใหญ่หาเลี้ยงชีพ ระบบการศึกษาก็ใช้เงินเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเข้าศึกษา คนจนไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะใช้เงินเป็นฐานเพื่อเข้าศึกษา ระบบเศรษฐกิจดึงคนออกจากกระบวนการศึกษา ผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับส่วนใหญ่ไม่ได้ศึกษาต่อต้องออกไปรับจ้างขายแรงงานนอกพื้นที่ทำให้คนพลาดโอกาสที่จะได้รับการศึกษาที่สูงขึ้น เมื่อคนที่พลาดจากระบบการศึกษาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาพระสงฆ์จึงกลายเป็นกลุ่มคนผู้มีวุฒิทางการศึกษาดำ อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ (3) ขาดโอกาส ในอดีตระบบการศึกษาของรัฐไม่ทั่วถึง เนื่องจากสถานศึกษาที่อยู่ตามชนบทมีจำนวนน้อยให้บริการแก่ชุมชนชนบทไม่ทั่วถึง การจัดการศึกษาระดับมัธยมจัดได้เฉพาะในเขตชุมชนเมืองใหญ่ ๆ เป็นโรงเรียนระดับอำเภอ ระดับจังหวัด จึงทำให้คนที่อาศัยอยู่ในชนบทขาดโอกาสที่เข้ารับการศึกษา เขตพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นเขตต่อผู้ลี้ภัยทางการเมือง ผลกระทบจากการสู้รบไม่มีความสงบในเขตชายแดน ไม่มีความปลอดภัยในชีวิต จึงทำให้คนในเขตชายแดนพลาดโอกาสทางการศึกษา มีวุฒิทางการศึกษาดำ อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ (4) ทักษะติดต่อการศึกษา กลุ่มข้าราชการกลุ่มพ่อค้าจะมองเห็นคุณค่าทางการศึกษา ส่วนกลุ่มชาวบ้านทั่ว ๆ ไปมองไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาเล่าเรียนประกอบกับฐานะยากจนแม้จะมองเห็นคุณค่าของการศึกษาจะเป็นโอกาสที่ดีของชีวิต แต่ก็ไม่สามารถส่งลูกหลานให้ดำเนินตามเส้นทางนี้ได้ กลุ่มคนที่เข้ามาบวชส่วนใหญ่จึงเป็นลูกหลานชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ได้รับการศึกษาหรือพลาดโอกาสในระบบการศึกษาของรัฐ เมื่อเข้ามาบวช ระบบการศึกษาสงฆ์ก็ไม่ทำให้ท่านเหล่านี้ได้รับการศึกษาดังกล่าวมาแล้ว จึงทำให้วุฒิการศึกษาต่ำ อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ทักษะติดต่อคุณค่าของการบวชเรียน พระสงฆ์บางรูปมองไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา

บางรูปมองว่าตนเองเลยเวลาที่จะมาใส่ใจด้านนี้ ในพื้นที่บางแห่งเจ้าอาวาสสนับสนุนการศึกษาแต่พระสงฆ์ไม่อยากเรียน แต่ในบางแห่งพระสงฆ์มองเห็นคุณค่าของการศึกษาอยากจะเรียน แต่ไม่มีสถานที่ศึกษาเล่าเรียน จึงเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์ไม่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทำให้พระสงฆ์มีวุฒิการศึกษาต่ำ อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ (5) ถิ่นทุรกันดาร ชุมชนที่อยู่ในป่าลึกลำบากในการเดินทางเข้ามายังสถานศึกษาที่อยู่ในตัวเมือง มีเป็นส่วนน้อยเท่านั้นที่เอาบุตรหลานมาฝากกับญาติที่อยู่ในตัวเมืองจึงทำให้เด็กได้รับการศึกษา แต่คนส่วนใหญ่ที่อาศัยในถิ่นทุรกันดารจะไม่ได้รับการศึกษา จึงทำให้มีวุฒิการศึกษาต่ำ อันเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

4.2.2 สาเหตุภายนอก

สาเหตุภายนอกที่นำมาศึกษาในงานวิจัยนี้ ได้แก่ 1) สภาพทั่วไปด้านชุมชน 2) ด้านการบริหารของคณะสงฆ์

4.2.2.1 สภาพทั่วไปด้านชุมชน ชุมชนในเขตพื้นที่ที่เก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ ชุมชนชนบท และชุมชนกึ่งชุมชนเมือง รายได้ของคนในชุมชนส่วนใหญ่ยากจน มีหนี้สิน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ความเชื่อทางศาสนาส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทุกชุมชนจะมีหน่วยงานของรัฐให้บริการทั่วถึง ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนส่วนใหญ่คนในชุมชนเข้าทำบุญกับวัดสม่ำเสมอ จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบประเด็นที่เป็นสาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสภาพทั่วไปของชุมชน 6 ประเด็นดังนี้

1) ด้านลักษณะของชุมชน อยู่กันเป็นกลุ่มเป็นหมู่บ้านไม่ห่างกัน มีความเป็นปึกแผ่น คนในชุมชนดำรงชีวิตร่วมกัน ไม่ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีการปลูกบ้านเรือนกระจัดกระจายตามไร่นา ลักษณะดังกล่าวนี้ช่วยต่อการปกครอง แต่ก็มีจุดที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) ชุมชนชนบท บางชุมชนเป็นชุมชนที่ดั่งจั้นใหม่การสร้างถาวรวัตถุภายในวัดไม่มั่นคง สภาพโดยทั่วไปภายในวัดยังไม่สร้างความอบอุ่นใจให้กับพระสงฆ์ที่มาพักอาศัย เป็นชุมชนเล็กคนที่อยู่อาศัยไม่หนาแน่นแต่ก็ต้องการให้มีวัดเพื่อตอบสนองความจำเป็นด้านพิธีกรรมทางศาสนา เมื่อแต่ละชุมชนต่างก็มีวัดเป็นของตนเองวัดจึงมีมากขึ้น การอุปถัมภ์บำรุงแต่ละวัดจึงน้อยลง (2) บางชุมชนมีคนหลายเผ่าพันธุ์อยู่ร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน แบ่งเป็นฝักฝ่ายแต่ละชุมชนก็สร้างวัดเพื่อตอบสนองขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเอง เป็นการแบ่งวัดแบ่งพระสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ในแต่ละวัดลดจำนวนลง บางท้องที่มีพระที่อยู่ภายในวัดเพียงรูปเดียวหรือสองรูปเท่านั้น พระตกอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้เฝ้าวัดให้ชุมชน ขาดชีวิตชีวา ขาดการรวมกลุ่มในการสร้างศาสนทายาทและสร้างสรรค์วัดวาอารามให้มีความเจริญ

2) ด้านเศรษฐกิจ สาเหตุหนึ่งที่เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) ความยากจน ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะยากจน มีหนี้สิน ไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะอุปถัมภ์การ

เป็นอยู่ของพระสงฆ์และวัด บางคนใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ แสวงหารายได้มาเลี้ยงชีวิตและครอบครัวมีเวลาให้กับวัดน้อยลง (2) *การอพยพออกนอกชุมชน* บางคนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้อพยพไปขายแรงงานยังต่างถิ่น อันเป็นสาเหตุให้มีผู้ที่จะเข้ามาบวชเพื่อศึกษาน้อยลง คนในชุมชนถูกระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมคูดออกจากชุมชนจนกลายเป็นคนของบริษัท คนกลุ่มนี้ใช้ชีวิตอยู่ในโรงงาน บริษัท มากกว่าการใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน กลายเป็นระบบจริยธรรมใหม่ที่ปรากฏให้เห็นทั่วไปในชุมชนชนบทและชุมชนกึ่งชุมชนเมือง ในปรากฏการณ์ดังกล่าว เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชุมชนอ่อนแอลงเพราะขาดพลังคนหนุ่มสาวที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์ชุมชนด้วย

3) ด้านความเชื่อทางศาสนา แม้ว่าคนในชุมชนจะมีความเชื่อถืออย่างมั่นคงในพุทธศาสนา แต่ก็มีสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์คือ (1) *กระแสแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialism)* ทำให้คนมองเห็นคุณค่าของศาสนาเปลี่ยนไป คุณค่าของจิตใจเป็นสิ่งมาทีหลังของความบริบูรณ์ด้านวัตถุ กิจกรรมแทบจะทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ปัจจุบันจึงมุ่งไปเพื่อสั่งสมวัตถุให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คุณค่าของมนุษย์ถูกวัดจากการครอบครองวัตถุ ใครมีวัตถุในครอบครองมากก็มีค่าความเป็นมนุษย์มาก ใครมีวัตถุน้อยก็มีค่าของความเป็นมนุษย์น้อย คนที่ไม่มีวัตถุในครอบครองเป็นคนไร้ค่า การลงมือกระทำการใด ๆ ทั้งหมดก็เพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุเป็นข้อแลกเปลี่ยนหรือเป็นสิ่งจูงใจ การสนับสนุนส่งเสริมด้านการศึกษาก็หวังผลสัมฤทธิ์ทางวัตถุ ศาสตร์ใดที่จะทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้มากศาสตร์นั้นคนก็แย่งกันเรียน แต่ศาสตร์ใดที่ไม่สามารถทำให้เป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจได้คนก็ไม่นิยมศึกษา เป็นศาสตร์ที่เรียนไปแล้วไม่ให้คุณค่าใด ๆ กับชีวิต ความรู้ทางศาสนาและคุณค่าทางศาสนาอ่อนตัวลง (2) *กระแสแนวคิดที่มีต่อคุณค่าของการบวช* คุณค่าของการเป็นนักบวชเพื่อพัฒนาคนที่สังคมไทยเคยใช้มาในอดีตถูกมองว่าไม่ได้ให้สาระสำหรับชีวิตได้แท้จริง ทศนคติของคนในบางชุมชนให้ข้อเปรียบเทียบว่าการส่งลูกหลานเข้าไปบวชเรียนทำให้สิ้นเปลืองไม่ได้ช่วยพุงหรือสร้างฐานะของครอบครัวใด ๆ ผิดกับคนที่ส่งลูกหลานไปทำงานยังมีรายได้ส่งมาให้พ่อแม่บ้าง นี่คือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่าทศนคติของคนไทยเกี่ยวกับการบวชเปลี่ยนไป และทำให้ค่านิยมในการบวชเรียนลดลง (3) *อุดมการณ์ทางพุทธศาสนาของพระสงฆ์เปลี่ยนไป* การดำรงชีวิตของพระสงฆ์เองส่วนใหญ่ก็รู้ไม่เท่าทันกระแสวัตถุนิยม ถูกวัตถุครอบงำทำให้มีทศนคติที่เปลี่ยนไป ขาดความมั่นคงในอุดมการณ์แบบพุทธดั้งเดิม คิดว่าการดำรงชีพแบบพระสงฆ์ต้องพึ่งพาปัจจัยทางวัตถุเกินกว่าปัจจัย 4 แม้ว่าท่านจะสอนชาวบ้านให้มีความเสียสละ แบ่งปัน เกื้อกูล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แต่ท่านเองก็มุ่งแสวงหาวัตถุ บริโภคเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่นเดียวกับชาวบ้าน จากคำสอนที่ขัดแย้งกับการประพฤติกฎปฏิบัติของพระสงฆ์เองเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านไม่เลื่อมใสศรัทธา ขาดความมั่นใจในคำสอน คุณค่าด้านคำสอนก็ค่อย ๆ ค่อย ๆ หมดไป คนก็ไม่

อยากส่งบุตรหลานเข้ามาบวชศึกษา (4) *ชุมชนขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของศาสนาพุทธ* ปฏิบัติกันอย่างผิด ๆ คนในชุมชนมองไม่เห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนาระดับลึกได้ สถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนไป ทำให้คนมองไม่เห็นคุณค่าวัดที่มีต่อชีวิต เข้าไม่ถึงธรรมแล้วก็เลิกลา จึงเป็นสาเหตุเกิดเป็นปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

4) ด้านอาชีพ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน เป็นต้น นอกจากนั้นประกอบอาชีพรับจ้างทั้งในท้องถิ่นและเดินทางไปที่อื่น อาชีพรับราชการ ค้าขายมีเพียงส่วนน้อย ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) *คนในชุมชนมีรายได้ต่ำ* รายได้ของคนในชุมชนไม่เพียงพอที่จะจุนเจือดูแลสมาชิกในครอบครัว การอุปถัมภ์บำรุงวัดก็ขาดแคลน (2) *คนในชุมชนใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการประกอบอาชีพ* ปัจจุบันการดำรงชีวิตของคนในชุมชน กิจกรรมทั้งหมดของชีวิตคือการแสวงหาวัตถุเพื่อมาบริโภค คุณค่าของชีวิตด้านอื่น ๆ เป็นสิ่งไม่มีความหมายเท่าใดนัก ชีวิตของคนในวันหนึ่ง ๆ คือการทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งยังชีพ อำนวยความสะดวกด้านกายภาพของชีวิต เมื่อมองภาพรวมการพัฒนาทั้งหมดจึงเป็นไปเพื่อพัฒนาทางวัตถุ หรือชีวิตความเป็นอยู่ด้านกายภาพ การทุ่มเทเวลาเกือบจะทั้งหมดเพื่อการแสวงหาวัตถุและเสพเสวยวัตถุ ทำให้คนมีเวลากับเรื่องจิตใจ เรื่องของศาสนาน้อยลง เยาวชนคนหนุ่มสาวหากไม่ถูกผลักดันเข้าสู่ระบบของการศึกษา ก็จะถูกดึงเข้าสู่กระแสของการประกอบอาชีพ มีไม่กี่คนที่จะเลิครอคเข้าสู่ทิศทางการบวชเรียน

5) ด้านหน่วยงานของรัฐ ในอดีตวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นของคู่กับชุมชนมานาน ทุกชุมชนจะมีวัดอย่างน้อย 1 แห่งเสมอ องค์กรหรือหน่วยงานของรัฐเป็นสิ่งเกิดขึ้นใหม่ เช่นองค์กรกำนันผู้ใหญ่บ้านถือว่าเป็นองค์กรที่เก่าที่สุดที่เป็นหน่วยงานของรัฐในชุมชน แต่ก็เกิดขึ้นภายหลังวัด การที่รัฐสามารถขยายขอบเขตการบริการเข้าสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง ทำให้บทบาทเดิมของพระลดลง ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) *ระบบการศึกษาของรัฐ* โรงเรียนได้ทำหน้าที่ฝึกฝนอบรมคนในชุมชนตั้งแต่วัยเด็กจนเข้าสู่วัยรุ่น ซึ่งการจัดระบบการศึกษาของรัฐทำได้อย่างมีประสิทธิภาพเพราะมีระบบบริหารจัดการ มีบุคลากรทางการศึกษาที่มีคุณภาพ มีอาคารสถานที่ มีงบประมาณสนับสนุนพอเพียง นอกจากนั้นนโยบายด้านการศึกษาภาคบังคับส่งผลกระทบต่อการบวชเรียนโดยตรง เพราะวัยของเด็กที่จะเข้ามาบวชเป็นสามเณรถูกบังคับให้ศึกษาในโรงเรียนของรัฐ แม้ว่ารัฐจะเปิดโอกาสให้ผู้ที่เข้ามาบวชเรียนเป็นผู้ที่จบการศึกษาภาคบังคับเช่นเดียวกับของรัฐ แต่ค่านิยมและความเข้าใจของคนในชุมชนยังเห็นว่าระบบของรัฐทำได้ดีกว่า (2) *ที่ทำกำนันผู้ใหญ่บ้านและกำนัน* วัดหลายแห่ง พระสงฆ์ภายในวัดขาดคุณภาพ กำนันและผู้ใหญ่บ้านเข้ามาทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ คือเข้ามา กำกับ ดูแลวัดวาอาราม ความสงบเรียบร้อยของคนในชุมชน เป็นเจ้าหน้าที่ปกครอง เป็นผู้ประสานระหว่างองค์กรของรัฐกับชาวบ้าน กิจกรรม

อำนาจการตัดสินใจในการพัฒนาชุมชนมีอำนาจทำได้ โดยไม่ต้องฟังความคิดเห็นจากพระสงฆ์ในวัด ทำให้คุณค่าของพระด้านการเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ชุมชนลดลง บทบาทหนึ่งของพระสงฆ์ในชุมชนคือ เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้คนในชุมชนได้ แต่เมื่อองค์กรผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพทำให้บทบาทด้านนี้ของวัดและพระสงฆ์หมดไปโดยปริยาย เป็นสาเหตุของการขาดแคลนพระสงฆ์ (3) *สถานีอนามัยประจำตำบล* ในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทต่อชุมชนไม่เพียงแต่เป็นเพื่อนบุญเท่านั้น แต่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านจิตใจ เป็นจิตแพทย์ที่ให้คำปลอบใจ ให้กำลังใจ เมื่อชาวบ้านเกิดความไม่สบายใจเจ็บป่วยก็จะเข้าวัด บางวัดพระสงฆ์มีความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ทำหน้าที่เป็นหมอรักษาคคนเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อมีอนามัยตำบลเกิดขึ้น ทำหน้าที่แทนพระสงฆ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันทิยกว่า ได้ผลดีกว่า ทำให้คนในชุมชนหันไปใช้บริการของรัฐด้านนี้มากกว่าที่เข้าไปหาพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์ด้านนี้ลดลง (4) *องค์การบริหารส่วนตำบล* เมื่อพระสงฆ์ไม่มีคุณภาพภาระงานต่าง ๆ ที่เคยทำมาในอดีตต้อง้องการบริหารส่วนตำบลรับไปดำเนินการแทน และทำได้อย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพกว่า แม้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลจะเป็นองค์กรของรัฐที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ แต่มีบทบาทต่อชุมชนค่อนข้างมาก เพราะมีความใกล้ชิดกับงบประมาณ มีภาระงานด้านพัฒนากว้างขวาง มีการบริหารจัดการองค์การอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ มีบุคลากรที่มีคุณภาพ การกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชน บางชุมชนดึงเอาบทบาทเรื่องศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ออกไปจัดนอกวัด พระสงฆ์เคยมีบทบาทในการเป็นผู้นำในการพัฒนาต่าง ๆ ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนน สร้างสะพาน สร้างศาลาที่พักริมทาง เป็นต้น ปรากฏการณ์ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันคือ วัดกลับต้องพึ่ง้องค์การของรัฐในการพัฒนาวัดวาอาราม ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาใด ๆ ภายในวัดต้องออกมาจากนโยบายส่วนกลางของชุมชน ก็้องค์การบริหารส่วนตำบล อันเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

6) ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ส่วนใหญ่คนในชุมชนเข้าทำบุญในวัดสม่ำเสมอ การเข้าวัดขึ้นอยู่กับจำนวนพระสงฆ์ถ้าพระมากคนก็เข้ามา หากพระสงฆ์มีจำนวนน้อยคนเข้าวัดก็ลดลง พระสงฆ์ส่วนใหญ่แสดงบทบาทตอบสนองความจำเป็นของชุมชนได้ในวงแคบจำกัดเพียงด้านพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเท่านั้น ไม่สามารถแสดงบทบาทด้านอื่น ๆ เช่น บทบาทในฐานะผู้ให้การศึกษาและฝึกอบรม บทบาทในฐานะผู้นำในการพัฒนา บทบาทในฐานะผู้ให้บริการสังคม บทบาทในฐานะเป็นที่ปรึกษาแก่องค์กรและชุมชน เป็นต้นได้ อย่างไรก็ตาม วัดส่วนใหญ่ยังเป็นศูนย์รวมกิจกรรมทางศาสนาให้กับชุมชนได้ ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ (1) *ความขัดแย้งด้านการเงิน* การจัดการเงินของวัดเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับคณะกรรมการวัดหรือผู้นำชุมชน ต่างก็อ้างความจำเป็นในการใช้เงินไปคนละด้าน พระสงฆ์มองว่ากรรมการไม่ค่อยเข้าวัด เมื่อมีงานในวัดก็เข้ามาจัดการเรื่องเงินจน

เงินหมด เมื่อทางวัดมีความจำเป็นต้องใช้ก็ไม่มีเงินที่จะนำมาใช้จ่าย ส่วนคณะกรรมการวัดหรือผู้นำชุมชนมองว่าพระสงฆ์ไม่น่าไว้วางใจจึงไม่ให้ดูแลเรื่องการเงินทั้งหมด แต่บางแห่งกรรมการวัดหรือผู้นำชุมชนมีความไว้วางใจพระสงฆ์ เชื่อในความบริสุทธิ์ใจของท่าน และมีลักษณะการจัดการที่โปร่งใสทางผู้นำชุมชนหรือกรรมการวัดก็จะให้ท่านดำเนินการโดยอิสระ ร่องลงมาคือพระห้ามปรามจากอบายมุขชาวบ้านไม่พอใจ ก็เป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (2) *ความขัดแย้งด้านความคิด* พระสงฆ์มองว่าผู้นำชุมชนมักอ้างว่ามีงานมาก ไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลวัด ในขณะที่ผู้นำชุมชนมองว่า พระสงฆ์ที่เข้ามาอยู่มุ่งเน้นการสร้างศาสนวัตถุมากเกินไป เบียดเบียนชุมชนด้านเศรษฐกิจ คาดหวังจากพระสงฆ์ อยากให้พระสงฆ์แสดงบทบาทในการเป็นผู้สอนมากกว่าเป็นผู้สร้าง ถ้าพระสงฆ์สอนให้ประชาชนเลื่อมใสแล้วชุมชนจะร่วมใจสร้างศาสนวัตถุให้เอง ในขณะที่ฐานะของชาวบ้านยากจนทางวัดมีการเรียกรบอบกบฏบ่อยจนเป็นการเบียดเบียนชาวบ้าน ในจุดนี้ต้องเข้าใจว่าชีวิตชาวบ้านต้องรับผิดชอบด้านเศรษฐกิจ (3) *ความขัดแย้งด้านความประพฤติ* การประพฤติตัวไม่ดี ประกอบพิธีกรรมที่ไม่เหมาะสม บางแห่งชาวบ้านเจ็บปวดกับการถูกพระสงฆ์หลอกลวง ขโมยของวัดไปขายทำให้ชาวบ้านเกิดความไม่ไว้วางใจพระ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำชุมชนหากมีพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบมาอยู่ในวัด ชุมชนก็พร้อมที่จะให้การสนับสนุน ในขณะที่เดียวกันบางชุมชนพระประพฤติปฏิบัติชอบอยู่แล้วแต่คนในชุมชนประพฤติขัดต่อศีลธรรม เช่น นำเอาอบายมุขเข้าในวัด พระแนะนำในทางที่เหมาะสมที่ควรชาวบ้านกลับไม่พอใจเกิดความขัดแย้งกันเป็นสาเหตุก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

4.2.2.2 สภาพทั่วไป ด้านการบริหารคณะสงฆ์มีความเชื่อมโยง และการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น เชื่อมโยงถึงกัน ตั้งแต่ระดับนโยบายถึงวิธีปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้บริหารระดับ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ที่จะมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพได้เพียงใด ประเด็นที่ก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ

1) *การบริหารจัดการ* บางพื้นที่ผู้บริหารระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภออ่อนแอในการบริหารขาดการเอาใจใส่ดูแลกิจการคณะสงฆ์ภายในพื้นที่ของตนเอง ทำให้เกิดสภาพปัญหาการขาดแคลนหรือเพิ่มปัญหาการขาดแคลนให้รุนแรงยิ่งขึ้น

2) *ด้านการบริหารขาดความเที่ยงธรรม* พบว่าในบางตำบลขาดเจ้าคณะตำบลมาบริหาร การบริหารขาดความเที่ยงธรรมในการใช้อำนาจ เคยมีการร้องเรียนจากพระในเขตปกครองแต่ไม่ได้รับความเป็นธรรม

3) *ด้านการสนับสนุนให้กำลังใจจากผู้บังคับบัญชา* การเข้าไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในพื้นที่มีปฏิบัติได้ในบางพื้นที่เท่านั้น ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมี พบว่าการเข้า

ไปปฏิสัมพันธ์เป็นเรื่องของกิจกรรมมากกว่าการเข้าไปปฏิบัติหน้าที่กิจการของคณะสงฆ์ หรือการเยี่ยมให้กำลังใจ การจัดอบรมสัมมนาศึกษาดูงานแก่พระสงฆ์ในพื้นที่มีน้อย

4.3 แนวทางแก้ไขปัญหา

การแก้ไขปัญหา โดยหลักอริยสัจให้แก้ไขที่สาเหตุ โดยมีหลักว่าเมื่อมีปัญหาแสวงหาสาเหตุของปัญหาเมื่อพบสาเหตุของปัญหาก็ดำเนินการแก้ไขที่สาเหตุ ดังนั้นจากการศึกษา พบว่าสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา ในจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ *สาเหตุภายใน* ได้แก่ ด้านลักษณะของวัด และด้านพระสงฆ์ กับ *สาเหตุภายนอก* ได้แก่ สภาพทางด้านภูมิศาสตร์ สภาพด้านชุมชน และด้านการบริหารของคณะสงฆ์ แนวทางแก้ไขจึงดำเนินแก้ไขที่สาเหตุของปัญหาทั้งที่เป็นสาเหตุภายใน และที่เป็นสาเหตุภายนอก ดังต่อไปนี้

4.3.1 การแก้ปัญหการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายใน

การมีอยู่ของวัดเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อชุมชน วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ เมื่อมีชุมชนก็ต้องมีวัด คุณค่าของวัดและพระสงฆ์อย่างน้อยที่สุดก็สามารถตอบสนองระดับพิธีกรรมสำหรับชีวิตของคนในชุมชนได้ เช่น พิธีทำบุญ พิธีอุปสมบท เป็นต้น จากการศึกษ พบสภาพปัญหาเกี่ยวกับวัดคือการขยายหรือก่อสร้างวัดเป็นไปอย่างไม่เป็นระบบ การจัดการภายในวัดขาดความเป็นระเบียบ ไม่มีความร่มรื่น เป็นต้น การแก้ไขปัญหภายในมีประเด็นที่ศึกษา 2 ประเด็นคือ 1) ด้านลักษณะของวัด 2) ด้านพระสงฆ์

4.3.1.1 ด้านลักษณะของวัด

1) วัดในชุมชน (1) *การแก้ไขระยะสั้น* พระสงฆ์และชุมชนต้องร่วมมือกันในการวางแผนการสร้างวัดให้มีสภาพน่าอยู่ มีระเบียบ พระสงฆ์ต้องเอาใจใส่ดูแลทำความสะอาดในบริเวณวัดและอาคาร ภายในวัดควรมีกฎใหญ่สัก 1 หลังสำหรับใช้เอนกประสงค์ เช่น ประกอบพิธีกรรม ที่จำวัด เป็นหอฉัน เพื่อแก้ไขสิ่งปลูกสร้างที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย พระสงฆ์ก็มีความใกล้ชิด ตรวจสอบดูแล และมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านที่มาทำบุญ (2) *การแก้ไขระยะยาว* คณะสงฆ์หน่วยงานของรัฐ และชุมชนต้องร่วมกันกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างวัด ตลอดจนการกำกับดูแลให้เป็นไปตามนโยบาย ระเบียบแบบแผนที่มีอยู่แล้ว เพื่อให้วัดมีลักษณะที่น่าอยู่ การเกิดขึ้นและยุบวัดให้เป็นระบบ โดยคำนึงถึงความจำเป็นของชุมชน

การเกิดขึ้นของวัดจึงจะเป็นไปอย่างมีแบบแผน พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดต้องเอาใจใส่ดูแลทำความสะอาดบริเวณวัดให้น่าอยู่ จัดภูมิทัศน์ให้สวยงามเหมาะสม ปลูกต้นไม้ให้ร่มเงามีความร่มรื่น

2) วัดนอกชุมชน (1) การแก้ไขระยะสั้น : การแก้ไขในระยะสั้นกระทำได้ เช่นเดียวกับวัดในชุมชน โดยการเอาใจใส่ต่อการวางผังสิ่งปลูกสร้าง เน้นความเป็นระเบียบ พระสงฆ์ทำความสะอาดวัดให้น่าอยู่ ที่ควรเพิ่มเติมคือการปลูกต้นไม้เป็นเรื่องเร่งด่วน จัดหาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคให้เพียงพอ (2) การแก้ไขระยะยาว คณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐ และชุมชนควรกำกับดูแลการสร้างวัด เช่นเดียวกับวัดในชุมชน การเลือกสถานที่สร้างวัดควรคำนึงถึงความเหมาะสมสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และควรจะนำทฤษฎีการสร้างวัดแห่งแรกครั้งพุทธกาลมาเป็นบรรทัดฐานในการสร้างวัด ดังคำริของพระเจ้าพิมพิสารที่ว่า “ไม่ใกล้และไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก สะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ กลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม”¹ หากพระสงฆ์สามารถทำวัดในลักษณะดังกล่าวนี้ให้เป็นสำนักด้านฝึกปฏิบัติกรรมฐาน จะทำให้วัดเป็นที่ศรัทธาและตอบสนองชุมชนได้

3) วัดตามภูเขา (1) การแก้ไขระยะสั้น คณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐ และชุมชนควรเอาใจใส่ดูแลวัดที่อยู่ตามภูเขา โดยเน้นเครื่องอุปโภคบริโภคที่เก็บไว้ได้นานไม่ขัดต่อหลักพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อไม่ให้พระสงฆ์ที่อยู่วัดตามภูเขาดำรงชีวิตลำบากด้านอาหารบิณฑบาต และ จัดหาแหล่งน้ำ สร้างถนนเข้าออกได้สะดวก (2) การแก้ไขระยะยาว คณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐ กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการ พัฒนาวัดที่อยู่ตามภูเขาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยรักษาสภาพป่าที่มีอยู่แล้วให้มีความอุดมสมบูรณ์ ฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรม จัดหาแหล่งน้ำถาวรสำหรับอุปโภคบริโภค ปรับสภาพถนนเข้าออกได้สะดวก วัดไม่ควรเน้นสิ่งปลูกสร้างมากนักเพราะจะเป็นการทำลายภูมิทัศน์ด้านธรรมชาติ พระสงฆ์ควรจัดสภาพวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อสร้างศรัทธาและตอบสนองชุมชน

4.3.1.2 ด้านพระสงฆ์

1) พระสงฆ์ที่อาศัยในวัดที่มาจากถิ่นอื่น (1) การแก้ไขระยะสั้น ก. กลุ่มพระสงฆ์ที่มีแนวคิดสร้างสรรค์ชุมชน คณะสงฆ์ควรคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณภาพมีความเหมาะสมกับชุมชนเข้ากับชุมชนได้ ตัวพระสงฆ์เองเมื่อเข้าไปอยู่ในชุมชน คิดที่จะสร้างพัฒนาชุมชนก็ไม่ควรรีบเร่งเกินไป งานบางอย่างต้องอาศัยเวลาและยืดหยุ่นให้เกิดความเหมาะสม ไม่บีบบังคับชุมชนเกินไป คนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำควรเปิดใจกว้างให้โอกาสแก่พระสงฆ์ที่มาจากถิ่นอื่น

¹ วิ.มหา(ไทย).4/59/71.

เพื่อท่านจะได้แสดงความรู้ความสามารถ การจะดำเนินกิจการบางอย่างอาจก่อให้เกิดความคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน การกระทบกันบ้าง ก็ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตาธรรมที่จะปฏิบัติต่อกันทั้งนี้เพื่อสร้างสรรค์ชุมชนร่วมกัน **ข. กลุ่มพระสงฆ์ที่ขาดความคิดสร้างสรรค์ความเจริญให้กับชุมชน** คณะสงฆ์ควรปรับปรุงบุคลากรสงฆ์ให้มีคุณภาพ กระตือรือร้นที่จะคิดช่วยสร้างสรรค์ชุมชน โดยการฝึกอบรม สัมมนา ศึกษาดูงาน ตัวพระสงฆ์เองควรมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน ตามหลักพุทธศาสนาว่า ชีวิตของพระสงฆ์เนื่องด้วยผู้อื่น ควรจะทำให้เกิดคุณค่ากับชุมชนบ้างเป็นการตอบแทน การเพื่อแผ่เสียดสละ เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว ชุมชนเองเมื่อพระสงฆ์ท่านขาดความคิดกระตือรือร้น ก็ควรเข้าไปพบปะพูดคุยแสดงความห่วงใยต่อกัน และกระตุ้นให้ท่านมองเห็นแนวทางในการรับผิดชอบชุมชนร่วมกัน ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติต่อกันบนพื้นฐานของความเมตตา **ค. ความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน** คณะสงฆ์ควรเข้าไปไกล่เกลี่ยข้อพิพาทประสานให้ชุมชนและพระสงฆ์สร้างความคิดเห็นทั้งสองฝ่าย ให้เกิดความเข้าใจกัน พระสงฆ์และชุมชนมีความเอื้ออาทรเกื้อกูลต่อกัน มองเห็นคุณค่าของกันและกัน จัดระบบการเงินของวัดให้มีความถูกต้อง เหมาะสม โปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกชั้นตอน **ง. การปรับตัวของพระสงฆ์** พระสงฆ์ต้องมีจิตสำนึกว่าชีวิตของตนเองเนื่องด้วยผู้อื่น ควรจะทำให้เป็นผู้เลี้ยงง่าย ปฏิบัติตนให้เกิดคุณค่าสำหรับชุมชนบ้างเป็นการตอบแทน เอื้อเฟื้อเพื่อแผ่เสียดสละ มีน้ำใจช่วยเหลือ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังและร่วมมือ ไม่คับแคบเอาแต่ตัว **จ. ความรู้สึกผูกพันกับชุมชน** ชุมชนและพระสงฆ์ควรมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการปรึกษาหารือร่วมกันตามหลักกอธิการิธานิธรรมและสารานิธรรม จะทำให้พระสงฆ์และชุมชนมีความผูกพันสนิทสนมคุ้นเคย พระสงฆ์ที่มาจากถิ่นอื่นก็อ่อนใจ ชุมชนก็มีพระเป็นที่พึ่งทางใจ เกิดความสำนึกรับผิดชอบในการแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน

(2) **การแก้ไขระยะยาว** คณะสงฆ์ควรมีนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณภาพสนองตอบชุมชนเข้ากับชุมชนได้ พัฒนาปรับปรุงบุคลากรสงฆ์ และให้มีการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน ทันต่อสถานการณ์ ไม่ก่อให้เกิดการสะสมปัญหาหลากหลายใหญ่โต พระสงฆ์ต้องศึกษาเรียนรู้พัฒนาตนเอง มีความประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักธรรมวินัย ชุมชนต้องเอาใจใส่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ตลอดถึงวัดวาอาราม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนต้องนำเอาระบบบุญกุศลมาใช้

2) ความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ (1) **การแก้ไขระยะสั้น** **ก. การถ่ายเทอย่างไม่เป็นระบบ** ลักษณะเช่นนี้ไม่เป็นประเด็นที่ขัดแย้งกับชีวิตพระสงฆ์ตามหลักการพุทธ แต่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณได้ การแก้ไข คณะสงฆ์ต้องเกลี้ยจำนวนพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่ให้มีเหมาะสม เกิดความสมดุลกัน ดังตัวอย่างที่เจ้าคณะตำบลอาโพน อำเภอบัวเขต รองเจ้าคณะตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ เป็นต้นได้ดำเนินการไปแล้ว ส่วนพระสงฆ์ที่

เคลื่อนที่ไปมาซึ่งมีเป็นส่วนน้อยก็จะไม่เป็นปัญหาการขาดแคลน **ข. ลักษณะการเคลื่อนไหว** กลุ่มที่อยู่ประจำที่ คณะสงฆ์ต้องเข้ามาพัฒนาคุณภาพพระสงฆ์ที่ขาดคุณภาพโดยการ อบรม สัมมนา ศึกษา ดูงาน เป็นการเร่งด่วน กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ไม่ประจำที่ ที่เดินทางไปศึกษาต่างถิ่น คณะสงฆ์ควรกระจายสถานศึกษาแนวราบให้ทั่วถึงอย่างน้อยระดับอำเภอต้องมีสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ และตัวพระสงฆ์เองควรจะมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนของตนเอง ควรกลับมาสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดคุณค่าต่อชุมชนตนเองบ้าง เช่น การจัดโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการเข้าค่าย พุทธบุตร โครงการปฏิบัติธรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เป็นต้น ส่วนกลุ่มพระสงฆ์ที่เร่ร่อน ลี้ภัยไปเรื่อย ๆ มีจุดหมายแสวงหาผลประโยชน์ ปฏิบัติผิดเพี้ยนจากหลักพระธรรมวินัย คณะสงฆ์ ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ต้องเข้าไปดำเนินการให้ถูกต้องและจัดการขั้นเด็ดขาด เพราะถือว่าพระสงฆ์ลักษณะเช่นนี้เป็นภัยต่อพุทธศาสนาอย่างร้ายแรง ชุมชนควรจะเป็นหูเป็นตา ชี้เบาะแส ให้แก่คณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐ ไม่ให้การสนับสนุนพระสงฆ์เหล่านี้ สำหรับกลุ่มพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราว 5 วัน 7 วัน หรือ 15 วัน แก้ปัญหาโดยฟื้นฟู และปลูกฝังทัศนคติให้เห็นคุณค่าการบวชเรียน เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (2) **การแก้ไขระยะยาว** คณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐ มีนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการด้านการศึกษาสงฆ์ ให้กระจายทั่วถึงอย่างน้อยให้มีสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ทุกอำเภอ และดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่อง คณะสงฆ์และหน่วยงานของรัฐ ต้องควบคุมการประพฤติของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติผิดเพี้ยนจากหลักพระธรรมวินัยอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

3) **วุฒิการศึกษาของพระสงฆ์ (1) การแก้ไขระยะสั้น ก. ระบบการศึกษาสงฆ์** คณะสงฆ์ต้องกระจายการศึกษาแนวราบให้ทั่วถึง ความเป็นเอกภาพ มีทิศทางที่ชัดเจน จัดหลักสูตรระยะสั้น จัดฝึกอบรม ศึกษา ดูงาน ให้มีศูนย์ดำเนินการจัดการศึกษาระดับตำบล ควรมีระบบการศึกษาภาคบังคับ สำหรับพระภิกษุสามเณร โดยเน้นที่หลักสูตรนันทกรรมที่มีอยู่แล้วให้สามารถดำเนินการได้จริงอย่างน้อยในช่วงเข้าพรรษา มีกระบวนการสร้างแรงจูงใจ เช่น การทำความเข้าใจในระบบเทียบโอนผลการศึกษาของคณะสงฆ์กับการศึกษาของรัฐ เชิญวิทยากรที่ประสบผลสำเร็จในระบบการศึกษาทางด้านพุทธศาสนามาแนะแนวการศึกษา เป็นต้น **ข. ความยากจน** รัฐควรกำกับดูแลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแบบให้เปล่า เปิดโอกาสทางการศึกษาแก่คนในชุมชนชนบท โดยไม่ให้ทางสถานศึกษาสร้างเงื่อนไขให้ผู้ปกครองต้องรับภาระเพิ่มค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานเข้าไปศึกษา การกำกับดูแลเกี่ยวกับงบประมาณที่รัฐผันลงสู่ชุมชน เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพ แก้ไขความยากจนระดับพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพ **ค. ทัศนคติด้านการศึกษา** รัฐต้องกระตุ้นให้คนในชุมชนได้มองเห็นคุณค่าของการศึกษา คณะสงฆ์ปลูกฝังทัศนคติของชุมชนให้ส่งลูกหลานเข้ามาบวชเรียน **ง. ถิ่นทุรกันดาร** รัฐต้องปรับมาตรฐานการดำเนินชีวิตของคนในถิ่นทุรกันดารให้

สร้างสรรค์ชุมชนของตนเองให้เจริญแบบยั่งยืน คนในชุมชนเองต้องแสวงหาความรู้จากสื่อต่าง ๆ ให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตแบบใหม่

3) ด้านความเชื่อทางศาสนา (1) การแก้ไขระยะสั้น องค์กรสงฆ์ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ และผู้นำทางภูมิปัญญาท้องถิ่น คือบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพเชื่อถือ เข้าไปปลูกฝังความเชื่อที่มีต่อพุทธศาสนาให้ถูกต้อง โดยสอดแทรกลงในวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วของชุมชน ให้มองเห็นคุณค่าของศาสนาที่มีต่อวิถีชีวิตอย่างถูกต้อง (2) การแก้ไขระยะยาว องค์กรสงฆ์วางนโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการ ที่ชัดเจนต่อการให้การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาที่ถูกต้องแก่ชุมชน หน่วยงานของรัฐโดยเน้นไปที่สถาบันทางการศึกษาที่มีสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาอยู่แล้วนำไปสอนและปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างแท้จริง

4) ด้านอาชีพ (1) การแก้ไขระยะสั้น รัฐวางนโยบายเร่งด่วนสร้างรายได้ ประหยัดรายจ่าย ขยายโอกาส กระจายทุน ให้เข้าถึงประชาชนในท้องถิ่น มีมาตรการที่ชัดเจนในการสร้างงาน สร้างอาชีพ ขึ้นในชุมชน องค์กรสงฆ์ร่วมกับหน่วยงานของรัฐและชุมชน สร้างกิจกรรมที่เน้นไปในด้านคุณค่าทางจิตปัญญา ให้คนมีเวลาสำหรับตรวจสอบตนเอง มีเวลาว่างสำหรับฝึกหัดขัดเกลาดนเองทางด้านศาสนา เช่น การฟื้นฟูประเพณีเข้าวัดทำบุญ รักษาศีลอุโบสถ ให้กลับมามีคุณค่าและความหมายต่อชีวิตด้านจิตใจควบคู่กันไปกับกิจกรรมการแสวงหาวัตถุ เป็นต้น (2) การแก้ไขระยะยาว องค์กรสงฆ์ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการ เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าวบรรลุวัตถุประสงค์ องค์กรสงฆ์ต้องพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพเพื่อรองรับกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งอาจเชื่อมโยงถึงศักยภาพของระบบการศึกษาสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

5) ด้านหน่วยงานของรัฐ (1) การแก้ไขระยะสั้น รัฐต้องสร้างความเข้าใจ กับประชาชนทั่วไปว่า ผู้ที่ศึกษาในระบบพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาหรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ ก็ถือว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือปริญญาตรีหรือปริญญาโทของคณะสงฆ์ ก็ถือว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือปริญญาตรีหรือปริญญาโทของคณะสงฆ์ องค์กรสงฆ์ต้องพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ ในการแสดงบทบาทสนองตอบชุมชนให้กว้างขวาง และมีประสิทธิภาพ เพราะพระสงฆ์เป็นบุคลากรที่จำเป็นและมีบทบาทต่อชุมชนในทุกด้าน เป็นองค์กรที่เกิดคู่กับชุมชนมาก่อนหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ รัฐต้องให้การสนับสนุน ส่งเสริมเกี่ยวกับการบวชของข้าราชการ เปิดโอกาสสำหรับข้าราชการผู้มาบวชระยะสั้น โดยลดขั้นตอนการลาบวชไม่ให้ยุ่งยากดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ข้าราชการถือว่าเป็นคนที่มีความรู้ดีหากได้รับการส่งเสริมให้มาบวชศึกษาด้านพุทธศาสนาจะเป็นผลดีต่อพระศาสนาอย่างยิ่ง สนับสนุนงบประมาณด้านจัดทำโครงการต่าง ๆ (2) การแก้ไขระยะยาว รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมพุทธศาสนาโดยผ่านการบริหารคณะสงฆ์ เร่งรัดด้านการจัดการศึกษาสงฆ์ทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ เพื่อสร้างคุณภาพบุคลากรทางศาสนาให้สามารถปฏิบัติภารกิจของสงฆ์ และสนองตอบชุมชนและสังคมใน

วงกว้างได้ ก. *ด้านคันถธุระ* สถาบันทางการศึกษาระดับอุดมศึกษา ด้านพุทธศาสนาของรัฐทั้งสองแห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยควรมีนโยบาย กำหนดยุทธศาสตร์ และโครงการต่าง ๆ เพื่อดำเนินการแก้ไขสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ เช่น โครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย-กัมพูชา โครงการส่งเสริมพระบัณฑิตฝึกปฏิบัติศาสนกิจชายแดนจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ โครงการพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา โครงการสร้างศาสนทายาทอำเภอละ 5 รูปต่อปี เป็นต้น ให้มีประสิทธิภาพและมีความต่อเนื่อง โดยเฉพาะ จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีข้อได้เปรียบที่มี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถาบันทางการศึกษาวิชาการด้านพุทธศาสนา เป็นทิศทางและความหวังให้พระภิกษุสามเณรได้เข้าศึกษาเล่าเรียนและอยู่ได้ระยะหนึ่ง เป็นการชะลอการลาสิกขาหรือรูปที่อยู่ได้ก็เป็นบุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพ ข. *ด้านวิปัสสนาธุระ* พัฒนาสนับสนุนฟื้นฟูศูนย์วิปัสสนาที่มีอยู่แล้ว ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และขยายศูนย์วิปัสสนาให้ครอบคลุมสำหรับเป็นศูนย์กลางพัฒนาทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์

การนำเอานโยบายของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติไปดำเนินการ ร่วมกับคณะสงฆ์ฟื้นฟูการปฏิบัติธรรมของข้าราชการ ทำให้พระสงฆ์มีบทบาทสนองตอบชุมชน สังคม ซึ่งเป็นวิธีพัฒนาความรู้ความสามารถ สะท้อนคุณค่าของวัดและพระสงฆ์ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ขยายขอบเขตการให้บริการของวิทยาลัยชุมชน จากหน่วยงานรัฐให้สามารถครอบคลุมถึงกลุ่มพระสงฆ์ซึ่งจะเป็นแนวทางพัฒนาบุคลากรทางพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

6) *ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน* (1) การแก้ไขระยะสั้น ปัญหาความขัดแย้ง องค์กรสงฆ์ หน่วยงานของรัฐ และชุมชน ร่วมมือกันแก้ไขด้านการเงินของวัด การทำความเข้าใจร่วมกันหาวิธีการดำเนินการให้ถูกต้องเหมาะสม ให้มีความโปร่งใส ชัดตรง ผู้นำต้องเป็นผู้เข้มแข็งกล้าตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ความขัดแย้งด้านความคิด องค์กรสงฆ์ หน่วยงานของรัฐ และชุมชน ต้องมีการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนทัศนคติ กำหนดทิศทางพัฒนาร่วมกัน มีเอกภาพทางความคิดเชิงนโยบายหลากหลายในการปฏิบัติ ความขัดแย้งด้านความประพฤติเสียหาย ทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และฝ่ายพระสงฆ์ องค์กรทางการปกครองคณะสงฆ์ต้องเข้าไปจัดการแก้ไขใกล้ชิดข้อพิพาทอย่างเป็นธรรม ให้ทั้งสองฝ่ายยอมรับบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย พระสงฆ์ต้องทำงานอย่างจริงจังเสียสละทุ่มเท การบวชในศาสนาเพื่อแสวงหาเอกฉลากเป็นการนับหนึ่งที่ดี ต้องมองคุณค่าของการบวชให้ถูกต้อง ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ชาวบ้าน สอนให้รู้ ทำให้ดูอยู่ให้เห็น หากพระคืออยู่ที่ไหนคนก็ศรัทธาเข้าไปหา ชุมชนเขาก็ให้อิสระในการบริหารจัดการเรื่องต่าง ๆ ภายในวัด (2) การแก้ไขระยะยาว ฟื้นฟูระบบบุญกุศล เป็นระบบที่อิงอาศัย สัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยพระสงฆ์มีหน้าที่ให้ธรรมแก่คนในชุมชน ฝ่ายคฤหัสถ์ มีหน้าที่อุปถัมภ์พระสงฆ์ด้าน

อามิสทาน เข้าวัดด้วยหวังดีต่อพระศาสนา มุ่งหวังกุศลผลบุญที่จะเจริญเพิ่มพูนสืบไปในภายหน้า
ปรารถนาดีต่อพระสงฆ์ สนใจในคำสอนของพระสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์เองก็ตั้งอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติที่
ดีงาม ปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมวินัย ชาวบ้านก็มีศรัทธามีความเคารพเลื่อมใสแล้วก็อุปถัมภ์บำรุง
หากพระสงฆ์ปฏิบัติตัวไม่ดี ไม่ปฏิบัติตามธรรมวินัย เขาก็ไม่ศรัทธา ไม่เคารพ ไม่อุปถัมภ์บำรุง
พระสงฆ์ก็อยู่ไม่ได้ ลักษณะดังกล่าวนี้ กลายเป็นระบบควบคุมทางสังคมขึ้นมา หากพระเป็นผู้
ปฏิบัติดี เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านพระก็สามารถควบคุมชุมชนได้ กลายเป็นระบบที่ควบคุม
ตรวจสอบซึ่งกันและกันได้

4.3.2.2 ด้านการบริหารของคณะสงฆ์

1) การบริหารจัดการ (1) การแก้ไขระยะสั้น องค์กรสงฆ์ต้องมีนโยบาย
เร่งด่วน ให้เจ้าคณะตำบลในพื้นที่ที่มีปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ให้กระจายพระสงฆ์ไปอยู่
ประจำในวัดที่ขาดแคลนพระสงฆ์ ซึ่งในบางพื้นที่ก็ดำเนินการเช่นนี้อยู่แล้ว เช่น เจ้าคณะตำบล
อาโพน รองเจ้าคณะตำบลตาตุม เป็นต้น (2) การแก้ไขระยะยาว คณะสงฆ์ต้องมีนโยบาย ยุทธศาสตร์
โครงการพัฒนาบุคลากรทางศาสนา ให้มีคุณภาพ โดยเน้นไปที่การจัดการศึกษาให้พระสงฆ์ได้รับ
การศึกษาอย่างทั่วถึง คณะสงฆ์ทำการศึกษาปัญหาอย่างเป็นระบบและแก้ไขให้ถูกจุด การบริหาร
จัดการของคณะสงฆ์ เจ้าคณะตำบลควรคัดเลือกพระสงฆ์ส่งไปอยู่วัดที่ขาดแคลน นอกจากนี้ใน
ตำบลหนึ่ง ๆ ควรจัดตั้งศูนย์ทางการศึกษา สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เข้ามาบวชเรียนมีการศึกษาที่
สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการปรับหลักสูตรให้เหมาะสมแก่ผู้ศึกษาทั้งพระเก่าพระใหม่ อย่างน้อยก็
สามารถเปิดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบได้ในช่วงเข้าพรรษา คณะสงฆ์มีนโยบายเอาการศึกษา
นำหน้าการบริหารปกครอง การเลื่อนสมณะศักดิ์ การแต่งตั้งตำแหน่งทางการบริหารคณะสงฆ์
ระดับต่าง ๆ ใช้วุฒิทางการศึกษาเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณาแต่งตั้ง ผู้ที่เข้ามาบวชมีวุฒิระดับ
ปริญญาตรีขึ้นไป มอบหมายงานของคณะสงฆ์ให้ทำ เมื่อมีคุณสมบัติเพียงพอก็ดำเนินการแต่งตั้งให้
เป็นพระสังฆาธิการในระดับต่าง ๆ ได้ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ทั้งสองแห่งร่วมกับคณะสงฆ์ จัดดำเนินการหลักสูตรประกาศนียบัตรการ
บริหารกิจการคณะสงฆ์ (ปบ.ส.) ที่กำลังดำเนินการอยู่ให้มีประสิทธิภาพและครอบคลุมทั่วถึง เป็น
การพัฒนาคณะสงฆ์เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ

2) การบริหารขาดความเที่ยงธรรม (1) การแก้ไขระยะสั้น ผู้บริหารระดับที่
สูงกว่าต้องลงไปแก้ไขปัญหาย่างเร่งด่วน ไม่ปล่อยให้ปัญหามักหมมมานาน เพราะจะทำให้เกิด
ปัญหาอื่น ๆ ตามมา (2) การแก้ไขระยะยาว องค์กรสงฆ์ควรบริหารสงฆ์ให้มีความโปร่งใส เที่ยงธรรม
ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน เป็นแบบอย่างให้กับระบบการบริหารในรูปแบบอื่น ๆ ไม่มีผลประโยชน์

เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่เห็นแก่ความง่าย ตามใจคนเกินไปจนเสียหลักธรรมวินัย ควรนำรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ตามหลักวินัยสงฆ์ดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วมาใช้

3) ด้านการสร้างกำลังใจจากผู้บังคับบัญชา ชีวิตพระสงฆ์เป็นชีวิตที่โดดเดี่ยว หว่านเหว การสร้างขวัญกำลังใจให้ความอุ่นใจเป็นสิ่งจำเป็น (1) ในระยะสั้นควรออกไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจตามทุกข์สุขรับทราบและร่วมแก้ไขปัญหาวางอย่างไม่เป็นทางการ (2) การแก้ไขปัญหาระยะยาว คณะสงฆ์ควรวางนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการ เพื่อให้มีการประชุม สัมมนา อบรม แวะเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ในพื้นที่ที่มีพระสงฆ์จำนวนน้อย หมุนเวียนไปอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่างพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียง

4) นำเอาระบบพระอุปัชฌาย์ตามหลักพระธรรมวินัยมาใช้อย่างจริงจังให้เกิดผลทางปฏิบัติ ซึ่งในปัจจุบันยังไม่ได้นำมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง มีลักษณะบวชทิ้งพระอุปัชฌาย์ไม่ได้ ฝึกอบรมสัทธวิหาริก ตามหลักแล้วพระอุปัชฌาย์ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนดูแลอย่างน้อย 5 ปี จึงจะสามารถให้ไปปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมวงกว้างออกไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และ แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ วิชาดำเนินการวิจัย โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงสังเกต และสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต ใช้บันทึกการสังเกตในเขตพื้นที่ภาคสนาม และแบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มพระสงฆ์ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

จากการศึกษาสามารถสรุปสภาพของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ได้ 2 ด้าน ได้แก่ 1) สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ 2) สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ

5.1.1.1 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ โดยภาพรวมปริมาณของพระสงฆ์มีจำนวนค่อนข้างคงที่ในแต่ละปี เพียงแต่ลักษณะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มีความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่ ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ดังกล่าวแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ประจำที่ พระสงฆ์กลุ่มนี้เป็นพระสังฆาธิการผู้มีหน้าที่ทางการบริหารคณะสงฆ์ และกลุ่มพระหลวงตาที่บวชตอนแก่ อายุพรรษาน้อย ไม่มีวุฒิทางธรรม 2) กลุ่มพระสงฆ์ที่อยู่ไม่ประจำที่ ได้แก่ กลุ่มที่เดินธุดงค์ กลุ่มพระสงฆ์ที่สัญจรไปเรื่อยๆ กลุ่มที่เดินทางไปศึกษายังต่างถิ่น และ 3) กลุ่มพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราว คือ บวชเพียง 5 วัน 7 วัน 15 วัน หรือช่วงเข้าพรรษา

3 เดือน เป็นต้น การเคลื่อนไหวใน 3 ลักษณะดังกล่าวเป็นปัญหาของการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ เช่น ในช่วงเข้าพรรษาปริมาณพระสงฆ์ไม่ขาดแคลน หลังออกพรรษามีการลาสิกขา หรือเดินทางไปในถิ่นต่าง ๆ ทำให้จำนวนของพระสงฆ์ที่อยู่ในแต่ละวัดลดลง เป็นต้น ปรากฏการณ์ของปัญหาอันเนื่องจากการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณที่ค้นพบในการศึกษาสามารถจำแนกลักษณะของปัญหาได้ 5 ด้านได้แก่ ด้านสังฆกรรม ด้านพิธีกรรม ด้านการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ต่อชุมชน ด้านการบริหารคณะสงฆ์ และด้านการศึกษาของคณะสงฆ์

5.1.1.2 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ จากการศึกษาสามารถสรุปสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพได้ 2 ลักษณะได้แก่ 1) ปัญหาด้านวุฒิทางการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาทางด้านพระปริยัติธรรมต่ำกว่านักธรรมชั้นโท และวุฒิทางการศึกษาขั้นพื้นฐานต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปรากฏการณ์ที่พบในการศึกษาครั้งนี้สามารถจำแนกลักษณะของปัญหาได้ 3 ด้านได้แก่ (1) ด้านตัวพระสงฆ์ สภาพปัญหาคือ ความน่าเชื่อถือ ความรู้ ความคิด การประพฤติปฏิบัติ (2) ด้านความสามารถ สภาพปัญหาคือ การปกครองสงฆ์ การศึกษา การเผยแผ่ สาธารณูปการ (3) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน สภาพปัญหาคือ ความน่าเชื่อถือ การเป็นผู้นำ การแสดงบทบาทต่อชุมชน 2) ปัญหาด้านบทบาทสนองตอบชุมชนของพระสงฆ์ พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ ไม่สามารถแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำทางด้านจิตปัญญาแก่ชุมชนได้ ไม่มีความสามารถเป็นครูสอนนักธรรม ให้โอวาทแก่ผู้มาบวชใหม่ อบรมเยาวชน หนุ่มสาว ครู นักเรียน ในวันสำคัญทางศาสนาได้ การแสดงบทบาทต่อชุมชนมีลักษณะฉาบฉวยไม่ต่อเนื่อง และพบว่าบางพื้นที่การแสดงบทบาทของพระสงฆ์กระทำการอย่างแอบแฝงหวังผลตอบแทนด้วยลาภสักการะ ประกอบพิธีกรรมบางอย่างผิดเพี้ยนจากหลักธรรมวินัย สร้างความขัดแย้ง ความแตกแยกขึ้นในชุมชนและความไม่ไว้วางใจระหว่างวัดกับชุมชน เมื่อพระสงฆ์ขาดความรู้ความสามารถก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะเป็นผู้นำทางความคิด ไม่สามารถชี้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ไม่สามารถขัดเกลาคณดีให้ชุมชน ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ส่วนใหญ่ค่อนข้างสะดวกสบายตามกระแสของวัตถุนิยม บางแห่งพระสงฆ์ท่านไม่อยู่ในฐานะที่จะให้อะไรแก่ชุมชน มีแต่จะเอาอะไรจากชุมชน หลงลืมบทบาทของการเป็นผู้เสียสละสงเคราะห์ชุมชน

5.1.2 สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

การศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ 2 สาเหตุใหญ่ ๆ คือ สาเหตุภายใน กับสาเหตุภายนอก

5.1.2.1 สาเหตุภายใน สาเหตุภายในกำหนดขอบเขตการศึกษาสาเหตุของปัญหา ได้ 2 ด้านคือ ด้านลักษณะของวัด และด้านพระสงฆ์

1) ด้านลักษณะของวัด ในประเด็นนี้กำหนดลักษณะของวัดเป็น 3 แบบ คือ วัดในชุมชน วัดนอกชุมชนและ วัดตามภูเขา ประเด็นที่เป็นสาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ คือ วัดในชุมชนบางวัดขาดการเอาใจใส่ดูแล บางวัดทรุดโทรม รกรงร้าง ไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ ไม่น่าอยู่อาศัย ไม่ดึงดูดให้คนมาทำบุญ สภาพบรรยากาศมีอากาศร้อน แห้งแล้ง ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัดสภาพแวดล้อมขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่สัปปายะของผู้อยู่อาศัย ลักษณะดังกล่าวทำให้วัดขาดคนเข้าทำนุบำรุงพุทธศาสนา และเป็นสาเหตุให้พระสงฆ์อยู่ไม่ได้ในที่สุด วัดที่อยู่นอกชุมชน บางวัดตั้งอยู่พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เช่น กลางทุ่งนา เป็นต้น สิ่งปลูกสร้างมักไม่มั่นคง อยู่กระจัดกระจายทั่วพื้นที่วัด บรรยากาศภายในวัดร้อนและแห้งแล้ง ไม่มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ขาดการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ส่วนวัดตามภูเขาเป็นวัดที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนมาก พระสงฆ์อยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกตัดขาดจากชุมชน ระยะเวลาเดินทางไกล ถนนไม่ดีขรุขระเป็นหลุมเป็นบ่อ บางแห่งขาดน้ำอุปโภคบริโภค พระสงฆ์ดำรงชีวิตด้วยความลำบาก

2) ด้านพระสงฆ์ ที่อาศัยภายในวัดส่วนใหญ่มาจากถิ่นอื่น ประเด็นที่เป็นสาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์คือ ไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้นกับคนในชุมชน ยังไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนเร่งรีบที่จะสร้างสรรคชุมชนเร็วเกินไปเกิดความคิดไม่ลงรอยกับชุมชน มักจะถูกต่อต้านจากชุมชน นำไปสู่ความขัดแย้ง บางแห่งพระที่อยู่อาศัยวัดอย่างเดียวไม่ได้แสดงบทบาทสร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าใด ๆ ต่อชุมชนเป็นแต่เพียงเฝ้าวัดให้ชุมชนเท่านั้น บางพื้นที่พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย การจัดการด้านการเงินของวัดไม่โปร่งใส ไม่เหมาะสม พระสงฆ์ที่เป็นคนต่างถิ่นมักเข้ากับชุมชนไม่ได้ดีเหมือนพระในชุมชนเอง บางรูปปรับตัวเข้ากับชุมชนไม่ได้ ไม่สามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ ขาดการร่วมมือกันระหว่างวัดกับชุมชนในที่สุดพระสงฆ์ก็อยู่ไม่ได้ ลักษณะความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มที่อยู่ประจำที่ กลุ่มที่ไม่อยู่ประจำที่ กลุ่มที่บวชชั่วคราว ไม่มีระบบถ่ายเททำให้เกิดภาวะสมดุลทำให้เกิดความขาดแคลน บางครั้งก็เกิดภาวะล้นเหลือ

พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีวุฒิการศึกษาต่ำ ทั้งด้านปริยัติธรรมและด้านสามัญศึกษา อันเนื่องมาจากระบบการศึกษาสงฆ์ที่ไม่กระจาย ไร้ทิศทาง ไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้พระสงฆ์เข้าสู่กระบวนการศึกษา พระสงฆ์จึงกลายเป็นผู้ไร้การศึกษา นอกจากนี้สภาพความยากไร้ของคนในชุมชน ใช้เวลาส่วนใหญ่ทุ่มเทไปกับการแสวงหาทรัพย์ ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ใช้เงินเป็นเงื่อนไขในการเข้าศึกษา คนจนจึงพลาดโอกาสจากระบบการศึกษาของรัฐที่สูงขึ้น ผู้จบการศึกษาภาคบังคับส่วนใหญ่จึงถูกผลักเข้าสู่ตลาดแรงงานราคาถูก เมื่อคนในชุมชนส่วนใหญ่คือกลุ่มผู้ที่ไม่ได้รับ

การศึกษา เมื่อเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์ก็กลายเป็นพระสงฆ์ที่ไม่มีวุฒิทางการศึกษา เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ ทศนคติต่อการศึกษาชาวบ้านทั่ว ๆ ไปก็มองไม่เห็นคุณค่าของการศึกษาที่จะพัฒนาชีวิต หรือบางครั้งแม้จะมองเห็นแต่ด้วยข้อจำกัดด้านการเงินก็ไม่สามารถส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในระบบของรัฐได้ เมื่อเข้ามาบวชทางคณะสงฆ์ก็ไม่สามารถพัฒนาทางการศึกษาให้ท่านเหล่านี้ได้จึงก่อให้เกิดปัญหาดังที่กล่าวมา พระสงฆ์บางรูปมองไม่เห็นคุณค่าของการศึกษา แม้จะมีการสนับสนุนให้เรียนแต่ก็ไม่สนใจ บางแห่งมีพระสงฆ์ปรารถนาจะเรียนแต่ไม่มีสถานที่ให้พระสงฆ์ได้ศึกษา

5.1.2.2 สาเหตุภายนอก สาเหตุภายนอกกำหนดขอบเขตการศึกษาสาเหตุของปัญหาได้ 2 ด้าน คือ สภาพทั่วไปด้านชุมชน และด้านการบริหารของคณะสงฆ์ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

สภาพทั่วไปด้านชุมชน ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีสาเหตุมาจากสภาพทั่วไปด้านชุมชน คือ บางแห่งเป็นชุมชนเล็กเกิดขึ้นใหม่ เมื่อสร้างวัดขึ้นเพื่อตอบสนองความจำเป็นด้านพิธีกรรม สิ่งปลูกสร้างภายในวัดไม่มั่นคงแข็งแรง จัดผังวัดไม่เป็นระเบียบ บางชุมชนขยายวัดออกเป็นหลายวัดทำให้จำนวนพระลดลงจำนวนวัดเพิ่มขึ้นแต่การอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ลดลง พระสงฆ์เป็นแต่เพียงผู้อาศัยอยู่ภายในวัดอยู่เฝ้าวัดให้กับชุมชน ขาดชีวิตชีวาในการสร้างศาสนทายาท สร้างสรรค์วัดวาอารามให้มีความเจริญ สภาพชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรยากจนมีหนี้สิน คนใช้เวลาส่วนใหญ่ประกอบสัมมาชีพ มีเวลาสำหรับวัดน้อยลงและไม่มีศักยภาพที่จะอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ให้รุ่งเรืองกว่าที่เป็นอยู่ได้ คนในชุมชนโดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวที่เป็นกำลังสำคัญของชุมชน ถูกระบบเศรษฐกิจทุนนิยมดึงออกจากชุมชนไปเป็นคนของบริษัท ขาดคนที่จะมาสนใจบวชเรียน มีเพียงไม่กี่คนที่จะเล็ดรอดเข้าสู่แนวทางของการบวชเรียน วัดนิยมทำให้คนในชุมชนมองคุณค่าของชีวิตเปลี่ยนไป การวัดค่าความสำเร็จของชีวิตคือวัดที่ความมั่งคั่งพร้อมด้านวัตถุ ความรู้ทางศาสนา และคุณค่าทางศาสนาหรือจิตใจจึงอ่อนตัวลงสาระของการบวชเพื่อพัฒนาคนที่คนไทยเคยใช้ได้ผลในครั้งอดีตถูกมองว่าไม่ทำให้เกิดสาระแท้จริงสำหรับชีวิต ในขณะที่เดียวกันอุดมคติของการบวชเป็นพระสงฆ์ก็เบี่ยงเบนออกจากหลักพระธรรมวินัย พระสงฆ์บางรูปไม่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงกระแสวัตถุนิยม ถูกกระแสวัตถุนิยมครอบงำทำให้หลงลืมหลักการดั้งเดิมของพระพุทธศาสนามุ่งแสวงหาเกินกว่าปัจจัย 4 บริโภควัตถุอย่างเป็นทาส เป็นแบบอย่างให้กับพระสงฆ์รูปอื่น ๆ ในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน คนก็ไม่อยากส่งลูกหลานเข้ามาบวชศึกษา คนในชุมชนทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์เข้าใจในหลักการของศาสนาพุทธไม่ลึกซึ้งพอ ปฏิบัติอย่างผิด ๆ เข้าไม่ถึงคุณค่าของพุทธศาสนาที่มีต่อชีวิตระดับลึกได้ หน่วยงานของรัฐสามารถขยายขอบเขตการบริการเข้าสู่ชุมชนอย่างทั่วถึง ทำให้บทบาทเดิม

พระสงฆ์ลดลง นโยบายด้านการศึกษากลับบังคับส่งผลกระทบต่อการศึกษาเพราะวัยเด็กที่จะเข้ามาบวชเรียนถูกบังคับให้ศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ที่มาทำหน้าที่แทนบทบาทเดิม ๆ ของพระสงฆ์ เช่น ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน สถานีอนามัยตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน ระบบบุญกุศลขาดหายไป สิ่งที่เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนได้แก่ ความขัดแย้งด้านการเงิน ความขัดแย้งทางความคิด และความขัดแย้งด้านความประพฤติ การจัดการเงินของวัดเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับผู้นำชุมชน

ด้านการบริหารของคณะสงฆ์ ปัญหาการขาดแคลนของพระสงฆ์ที่มีสาเหตุมาจากด้านการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ คือ ผู้บริหารระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ อ่อนแอในการบริหารจัดการ ปัญหาการบริหารจัดการที่ขาดความเที่ยงธรรมในการใช้อำนาจ ปัญหาด้านการสนับสนุนให้กำลังใจจากผู้บังคับบัญชาขาดการเข้าไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในพื้นที่ขาดแคลน

5.1.3 แนวทางแก้ไขปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัด สุรินทร์และบุรีรัมย์

การศึกษาวิธีแก้ไขปัญหายึดตามหลักอริยสัจ 4 คือ แก้ไขที่สาเหตุ ซึ่งในงานวิจัยนี้ กำหนดสาเหตุได้ 2 สาเหตุใหญ่ คือ สาเหตุภายใน กับสาเหตุภายนอก

5.1.3.1 การแก้ปัญหการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายใน ด้านลักษณะของวัด ปัญหาวัดในชุมชน ระยะสั้นพระสงฆ์และชุมชนต้องร่วมมือกันในการวางแผนการสร้างวัดให้มีสภาพที่น่าอยู่ เป็นระเบียบ เอาใจใส่ดูแลความสะอาด ระยะยาวคณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐและชุมชนร่วมกันกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการสร้างวัด ตลอดจนกำกับดูแลให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ ปัญหาวัดนอกชุมชน ระยะสั้นพระสงฆ์ภายในวัดดูแลความสะอาด เอาใจใส่การวางแผนวัด เน้นความเป็นระเบียบเรียบร้อย ปลูกต้นไม้ที่ให้ร่มเงา ในระยะยาว การเลือกสถานที่สร้างวัดควรคำนึงถึงความเหมาะสมในหลาย ๆ ด้าน ควรนำเอาทฤษฎีการสร้างวัดแห่งแรกในครั้งพุทธกาลมาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างวัด ปัญหาวัดตามภูเขา ในระยะสั้นคณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐและชุมชนควรอุปถัมภ์บำรุงโดยเน้นปัจจัย 4 ที่เก็บไว้ได้นานไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย จัดหาแหล่งน้ำ ปรับปรุงถนนให้มีความสะดวก ในระยะยาว กำหนดเป็นนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการ พัฒนาวัดที่อยู่ตามภูเขาให้เป็นสำนักปฏิบัติกรรมฐานและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ด้านพระสงฆ์ ปัญหาพระสงฆ์ที่อาศัยในวัดที่มาจากถิ่นอื่นในระยะสั้นคณะสงฆ์ควรคัดเลือกพระที่มีความเหมาะสมเข้ากับชุมชนและเป็นที่ต้องการของชุมชน พัฒนาบุคลิกของสงฆ์ให้มีคุณภาพ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สังคม พระสงฆ์จะต้องทำหน้าที่สลายความขัดแย้งให้เกิดความเป็นธรรมและปรองดองกันได้ของคนในชุมชน สร้างระบบหรือวิธีการดำเนินการการเงินให้มีความชัดเจนเหมาะสมโปร่งใสตรวจสอบได้ ทั้งพระสงฆ์และคฤหัสถ์มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันหรือร่วมกัน ตามหลักสารานิยธรรมและอปริหานิยธรรมระยะยาว คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการ เพื่อนำระบบบุญกุศลมาใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม ปัญหาความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ คณะสงฆ์ควรหาวิธีหมุนเวียนพระสงฆ์ให้มีความเหมาะสม มีความสมดุล เข้าไปจัดการแก้ปัญหาด้านคุณภาพโดยการ จัดอบรม สัมมนา ศึกษางาน เป็นการเร่งด่วน ในด้านพระสงฆ์เองควรมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชน คณะสงฆ์และรัฐควรมีมาตรการขั้นเด็ดขาดสำหรับที่จะเข้าไปจัดการกับผู้อาศัยสถาบันศาสนาแสวงหาผลประโยชน์ และปฏิบัติผิดเพี้ยนจากหลักพระธรรมวินัย ถือว่าเป็นภัยต่อพระศาสนาอย่างร้ายแรง ปัญหาพฤติกรรมศึกษาของพระสงฆ์ ในระยะสั้นกระจายระบบการศึกษาให้ทั่วถึงควรมีการจัดการศึกษาภาคบังคับสำหรับพระสงฆ์สามเณร รัฐควรกำกับดูแลการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานแบบให้เปล่าอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างทัศนคติให้ชุมชนได้มองเห็นคุณค่าของการศึกษา สร้างค่านิยมในการบวชเรียนอันเป็นช่องทางหนึ่งที่เปิดโอกาสสำหรับพัฒนาคุณภาพชีวิต ปรับปรุงมาตรฐานชีวิตของคนตามชนบทให้ใกล้เคียงกันกับคนในสังคมเมือง ยกย่องมาตรฐานการศึกษาให้ใกล้เคียงกัน ในระยะยาวคณะสงฆ์และรัฐร่วมกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการทางการศึกษาสงฆ์ให้เป็นไปในมาตรฐาน ทิศทาง ยุทธศาสตร์ และระบบเดียวกัน

5.1.3.2 การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่เกิดจากสาเหตุภายนอก สภาพด้านชุมชน ด้านลักษณะของชุมชน การแก้ไขระยะสั้น โดยคนในชุมชนต้องสร้างถาวรวัตถุให้มั่นคงแข็งแรง สร้างความภูมิใจสำหรับพระสงฆ์ที่อยู่อาศัยคนในชุมชนเอาใจใส่ดูแลวัด เอื้ออาทรต่อพระสงฆ์ ถือว่าวัดเป็นส่วนสำคัญของชุมชนที่ขาดไม่ได้ ระยะยาวมีมาตรการร่วมกันระหว่างคณะสงฆ์และคนในชุมชน ไม่ปล่อยให้เกิดวัดใหม่ขึ้นเรื่อย ๆ อย่างปราศจากการวางแผน วัดต้องสามารถเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงชุมชนให้เข้ากันได้ ดำรงความเป็นกลาง สร้างความสามัคคีให้ชุมชน คณะสงฆ์เน้นการปลูกฝังทัศนคติให้คนในชุมชนมองเห็นคุณค่าของการบวชเรียน ชุมชนควรสนับสนุนส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามาบวชเรียน เพื่อพัฒนาชีวิตสร้างศาสนทายาทสืบต่อไม่ขาดสาย ด้านเศรษฐกิจและอาชีพการแก้ไข โดยรัฐกำหนดยุทธศาสตร์ เร่งด่วนสร้างรายได้ ประหยัดรายจ่าย ขยายโอกาส กระจายทุน คนในชุมชนมีการเรียนรู้เข้าใจระบบชีวิตแบบใหม่ที่ต้องอาศัยเศรษฐกิจเงินตรามากขึ้น ต้องขยัน อดทน อดออม มีระเบียบวินัยในการใช้จ่าย ด้านความเชื่อทางศาสนา แก้ไขโดยองค์กรสงฆ์กับรัฐ ปลูกฝังความเชื่อที่มีต่อพุทธศาสนาให้ถูกต้อง กำหนดนโยบาย

ยุทธศาสตร์ โครงการด้านการจัดการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาที่ถูกต้องแก่ประชาชนในระยะ
 สั้นรัฐทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมกับการจัดการศึกษาภาคบังคับ
 ของรัฐให้ประชาชนเข้าใจถูกต้อง ว่าผู้ศึกษาในด้านพระปริยัติธรรมถือว่าเป็นผู้สำเร็จการศึกษา
 ภาคบังคับเช่นเดียวกัน สนับสนุนส่งเสริมเกี่ยวกับการบวชของข้าราชการ ระยะเวลารัฐวางนโยบาย
 กำหนดยุทธศาสตร์ สนับสนุนส่งเสริมพุทธศาสนา เร่งรัดด้านการจัดการศึกษาสงฆ์เพื่อสร้าง
 คุณภาพบุคลากรทางศาสนาให้สามารถสนองตอบชุมชนได้ สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาสงฆ์
 ทั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ควรมีนโยบาย
 ยุทธศาสตร์ เพื่อแก้ไขสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ให้เป็นรูปธรรม ด้านความสัมพันธ์
 ระหว่างวัดกับชุมชน การแก้ไขระยะสั้นคณะสงฆ์และชุมชนร่วมมือกันหาวิธีดำเนินการเกี่ยวกับ
 การเงินของวัดอย่างเหมาะสมให้มีความโปร่งใส ชัดตรง ทำความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น กำหนด
 ทิศทางพัฒนาร่วมกันไม่ต่างคิดต่างทำ ปรีภษาหรือแลกเปลี่ยนทัศนคติอยู่เสมอ คณะสงฆ์
 ดำเนินการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทอย่างเป็นธรรมบนพื้นฐานของพระธรรมวินัย พระสงฆ์มีจิตสำนึก
 ทำงานอย่างจริงจังทุ่มเทเสียสละ ชุมชนไม่เปิดโอกาสสำหรับผู้ที่บวชเพื่อแสวงหาผลประโยชน์
 ทำลายศาสนา ในระยะยาว พื้นฟูระบบบุญกุศล ซึ่งเป็นระบบที่อิงอาศัยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่าง
 พระสงฆ์กับคฤหัสถ์ โดยพระสงฆ์ทำหน้าที่ให้ธรรมแก่คนในชุมชน ฝ่ายคฤหัสถ์มีหน้าที่อุปถัมภ์
 พระสงฆ์ด้านอาวาสถาน

ด้านการบริหารของคณะสงฆ์ ปัญหาการบริหารจัดการ การแก้ไขระยะสั้น องค์กรสงฆ์
 มีนโยบายเร่งด่วนให้เจ้าคณะตำบลหาวิธีจัดการกับปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ โดยการ
 กระจายพระสงฆ์ในพื้นที่ไปอยู่ในวัดที่ขาดแคลน ในระยะยาว กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์
 โครงการพัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีคุณภาพ เน้นไปที่ระบบการศึกษาให้ทั่วถึง ทำการศึกษา
 ปัญหาอย่างเป็นระบบและแก้ไขให้ตรงจุด จัดตั้งศูนย์ทางการศึกษาในระดับตำบล อำเภอขึ้นเพื่อ
 สนับสนุนส่งเสริมผู้ที่บวชเข้ามาแล้วให้ได้ศึกษาที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัญหาการบริหารขาดความ
 เทียงธรรม พระสงฆ์ผู้บริหารระดับสูงต้องลงไปแก้ปัญหันทันทีอย่าปล่อยให้เกิดการหมักหมม
 ปัญหา ระยะยาวคณะสงฆ์ควรบริหารสงฆ์ให้มีความโปร่งใส เทียงธรรม ตรวจสอบได้ ควรนำ
 รูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ตามหลักวินัยสงฆ์ที่มีอยู่แล้วมาใช้ ปัญหาการสร้างกำลังใจจาก
 ผู้บังคับบัญชา พระสงฆ์ระดับผู้บังคับบัญช ควรออกเยี่ยมเยียนพบปะให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ใน
 พื้นที่เป็นระยะ ๆ วางนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการให้มีการประชุม สัมมนา อบรม อย่างต่อเนื่อง

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ ครั้งนี้มีประเด็นการค้นพบที่น่าสนใจควร แก่นำมาอภิปรายผลตามลำดับของวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

5.2.1 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

ในเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตของการอภิปรายเป็น 2 หัวข้อตามสภาพของปัญหาที่ ค้นพบคือ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ และ สภาพปัญหาการขาดแคลน พระสงฆ์ด้านคุณภาพ โดยมีประเด็นอภิปรายเป็นลำดับดังนี้

5.2.1.1 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ โดยภาพรวมปริมาณ ของพระสงฆ์มีจำนวนค่อนข้างคงที่ในแต่ละปี เพียงแต่ลักษณะความเป็นอยู่ของพระสงฆ์มีความ เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่คงที่ การเปลี่ยนแปลงนี้กำหนดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก เป็นพระสงฆ์อยู่ประจำที่ไม่เคลื่อนย้ายไปที่อื่น พระสงฆ์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีหน้าที่ทางการบริหาร คณะสงฆ์ และพระหลวงตาที่บวชตอนแก่มียุพรพาน้อย กลุ่มที่สองเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ไม่ประจำ ที่ได้แก่กลุ่มที่เดินธุดงค์ กลุ่มพระสงฆ์ที่สัญจรไปเรื่อย ๆ และกลุ่มที่เดินทางไปศึกษาต่างถิ่น ในกลุ่มที่เดินทางไปศึกษาในต่างถิ่นนี้ ถือได้ว่าเป็นกลุ่มพระสงฆ์ที่เป็นกำลังสำคัญของชุมชน เพราะท่านได้ออกจากชุมชนก็ได้ทำให้ปริมาณของพระสงฆ์ในพื้นที่ลดลง ซึ่งเป็นปัญหาการขาด แคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ และท่านเหล่านี้เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ก็จะพักอยู่ที่วัดใน ตำบลเมืองซึ่งวัดในตำบลเมืองก็มีพระสงฆ์ล้นเหลือ โดยเฉพาะตำบลเมืองที่มีสถานการศึกษาของพระสงฆ์ ตั้งอยู่ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าสภาพความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ในตำบลเมืองมีความสะดวกสบาย กว่าในชนบท พระสงฆ์ส่วนใหญ่จะรักอยู่ในตำบลเมืองอย่างล้นเหลือและพระสงฆ์เหล่านี้ส่วนใหญ่ มีภูมิลำเนาจากชนบท ความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นปัญหาการขาด แคลนพระสงฆ์ด้านปริมาณ ซึ่งสอดคล้องกับพุทธพจน์ที่ตรัสแก่ภิกษุในจตุตถอนาคตภยสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภยันอนาคต 5 ประการนี้ยังไม่เกิดขึ้นในบัดนี้ แต่จะเกิดขึ้นในกาลต่อไป ภยันอนาคต 5 ประการคือ 1) ในอนาคตหมู่ภิกษุจักเป็นผู้ชอบจีวรที่สวยงาม... 2) ในอนาคตหมู่ภิกษุจักเป็นผู้ชอบบิณฑบาตที่ มีรสอร่อย... 3) ในอนาคตหมู่ภิกษุจักเป็นผู้ชอบเสนาสนะที่สวยงาม... 4) ในอนาคตหมู่ภิกษุจักอยู่ คลุกคลีกับภิกษุณี นางสิกขมานา และเหล่าสามเณร... 5) ในอนาคตหมู่ภิกษุจักอยู่คลุกคลีกับพวก

คนวัดและเหล่าสามเณร... เมื่อชอบจิ๋วที่สวยงาม เป็นผู้ชอบบิณฑบาตที่มีรสอร่อย เสนาสนะที่สวยงาม ก็จะละการอยู่ป่าเป็นวัตร จักละเสนาสนะอันเจียบสังคคือ ป่าโปร่งและป่าทึบ ไปรวมกันอยู่ที่หมู่บ้าน นิคม และเมืองหลวง และจักถึงการแสวงหาที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสมหลายอย่าง เมื่อหมู่ภิกษุอยู่คลุกคลีกับภิกษุณี นางสิกขมานาและเหล่าสามเณร ก็จักไม่ยินดีประพฤดิพรหมจรรย์ จักต้องอาบัติเสวราหมองบางอย่างหรือบอกคืนสิกขาบท กลับมาเป็นคฤหัสถ์ เมื่อภิกษุอยู่คลุกคลีกับพวกคนวัดและเหล่าสามเณร ก็พึงหวังได้ว่าเธอเหล่านั้นจักบริโภคของที่สะสมไว้หลายอย่างจักทำนิมิตอย่างหยาบไว้ที่แผ่นดินบ้าง ที่ปลายของเขี้ยวบ้าง ภิกษุทั้งหลายเธอพึงรับรู้และพยายามละภัยเหล่านั้นเสีย¹ ปรากฏการที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันก็ไม่ต่างไปจากพุทธพจน์ที่กล่าวมานี้ หากพระสงฆ์ที่เดินทางเข้ามาศึกษาสำเร็จแล้วกลับลงไปชุมชนช่วยสร้างสรรค์ชุมชน ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันอยู่ตลอด ก็จะไม่ก่อให้เกิดภาวะขาดแคลนทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ดังกรณีของวัดดาราวิวาส วัดเทพศิรีอุดม วัดป่าเขาไต่ตะ เป็นต้น กลุ่มที่สามเป็นพระสงฆ์ที่บวชชั่วคราวคือ 5 วัน 7 วัน 15 วัน หรือช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน พระสงฆ์กลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะบวชตามประเพณีเท่านั้น

5.2.1.2 สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพ พบว่าการขาดแคลนพระสงฆ์ด้านคุณภาพอภิปรายได้ 2 ประเด็นคือ 1) ปัญหาด้านวุฒิทางการศึกษา ส่วนใหญ่วุฒิทางการศึกษาด้านปริยัติธรรมต่ำกว่านักธรรมชั้นโท วุฒิทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ที่เป็นเช่นนี้ระบบการศึกษาสงฆ์และระบบการจัดการศึกษาของรัฐกระจายไม่ทั่วถึงคนในชุมชนและพระสงฆ์ที่อยู่ในเขตพื้นที่ชายแดน จึงทำให้คนในชุมชนและพระสงฆ์เป็นผู้ไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งปัญหานี้ในปัจจุบันรัฐสามารถขยายขอบเขตของการศึกษาภาคบังคับครอบคลุมทุกพื้นที่ในเขตชายแดนที่ทำการวิจัย แต่ระบบการจัดการศึกษาสงฆ์ยังไม่สามารถขยายขอบเขตการศึกษาลงถึงพระสงฆ์สามเณรที่อยู่ตามชนบทชายแดนได้ทั่วถึง ปัญหาคุณภาพบุคลากรทางพุทธศาสนาจึงยังไม่มีทีท่าว่าจะได้รับการแก้ไข ซึ่งเรื่องนี้ควรจะเป็นเรื่องเร่งด่วนของคณะสงฆ์ที่จะต้องให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง ไม่เช่นนั้นกลุ่มพระสงฆ์จะกลายเป็นผู้ล่าหลังออกไปเรื่อย ๆ เมื่อมองมาที่ระบบการสร้างศาสนทายาทสืบทอดพุทธศาสนาที่เป็นปัญหาอยู่ในปัจจุบัน จักได้สองลักษณะคือ กลุ่มพระหลวงตาที่บวชแล้วไม่ใส่ใจที่จะศึกษาถือว่าบวชเข้ามาพักผ่อนในวัยชรา และสามเณรที่มีการบวชน้อยลงปัญหานี้พระเทพเวทีให้ทัศนะไว้ว่า วัดหลวงตานั้นเวลานี้มีมาก ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าไม่มีพระที่มีคุณสมบัติจะเป็นเจ้าอาวาสก็เลยมีแต่หลวงตาเฝ้าวัด หลวงตาก็คือพระที่บวชเมื่อแก่ บางทีก็มุ่งหาความสงบ เลิกทำงานทำการก็เข้ามาบวช อย่างนี้ก็เป็นประเภทที่นับว่าดี แต่อีกประเภทหนึ่งก็คือผู้ที่ไม่มีทางไป ไปไม่ไหวแล้วหมดทางทำมาหาเลี้ยงชีพก็เข้ามา

¹ อง ปญจก (ไทย). 22/80/146-148.

อาศัยวัดเป็นที่เลี้ยงชีพโดยมาบวชเป็นหลวงตา เราไปในต่างจังหวัดหรือแม้แต่ในกรุงเทพฯ ปัจจุบันนี้พบพระที่สูงอายุแล้วเข้าไปถามว่าพรรษาเท่าไร จะเห็นสภาพความเป็นไปของวงการคณะสงฆ์สมัยก่อนนี้พระที่มีอายุมาก ๆ ก็จะมีพรรษามาก อายุ 70 ก็อาจจะพรรษา 40-50 แต่ปัจจุบันนี้ไปถามดูพระอายุ 70 ปีพรรษาเท่าไร หนึ่งพรรษา สองพรรษา สามพรรษา อันนี้คือสภาพการณ์ที่น่าเป็นห่วง ท่านเหล่านี้มาบวชเมื่อแก่ สำหรับท่านที่มาบวชหาเลี้ยงชีพแบบไม่มีทางไปก็ไม่ตั้งใจที่จะศึกษาและปฏิบัติ และอาจจะทำการหาเงินทองหลอกลวงทำความเสียหาย ส่วนท่านที่มาบวชหาความสงบ ถึงแม้จะตั้งใจเล่าเรียนศึกษาปฏิบัติด้วยก็ไม่ให้ ไม้มีความแข็งแรง สมองก็เสื่อมโทรมลง เวลาในชีวิตที่จะทำงานให้พระศาสนาก็เหลือน้อย น้อยของค์ที่จะมีความสามารถพิเศษ ซึ่งก็น่าจะยกย่องท่านที่ตั้งใจเล่าเรียนและมีความสามารถจริง ๆ นี่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งเราก็ต้องยกให้ นี่ด้านหนึ่ง คือ ด้านพระที่สูงอายุ ก็เป็นอันว่าจะมีพระหลวงตาที่มีพรรษาน้อย ๆ นี้มากมาย

อีกด้านหนึ่งก็มาถึงเณรคือ สามเณรซึ่งตรงกันข้ามกับหลวงตาโดยวัย เณรนี้เป็นส่วนสำคัญของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนทายาท เป็นผู้ที่บวชเข้ามาแล้วมีโอกาสเล่าเรียนมาก และส่วนใหญ่จะได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยเพราะวัยอยู่ในระยะเวลาที่จะเล่าเรียนศึกษา ช่วงเวลาของการที่จะเล่าเรียนได้เต็มที่ หลังจากเรียนแล้วก็มีเวลาอีกมากที่จะทำงานให้พระศาสนาต่อไป แต่ปัจจุบันนี้เราหาเณรได้ยาก สำหรับในภาคกลางนี้หาเณรได้ยากอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในเมืองแทบจะไม่มีเด็กบวชเลย จนกระทั่งเราต้องใช้วิธีจัดบวชสามเณรภาคฤดูร้อน อันนี้เป็นทางออกอย่างหนึ่ง ซึ่งแม้จะแก้ไขปัญหาที่แท้จริงไม่ได้ แต่ก็ยังเป็นตัวผ่อนเบาว่าให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสรู้จักพระศาสนาบ้าง แต่เราจะหวังให้เณรเหล่านี้มาเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการพระศาสนาต่อไป ย่อมเป็นไปได้ยากเราอาจจะหวังว่าเมื่อมีเณรบวชภาคฤดูร้อนมาก ๆ บางส่วนอาจจะเป็นหนึ่งในสิบหรือหนึ่งในร้อยที่มีศรัทธาแรงกล้าอยากที่จะศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย อยู่ในพระศาสนาอยู่ในวัดต่อไป แต่นี่ก็เป็นเรื่องหาทางผ่อนคลายนปัญหาเท่านั้น ปัญหาที่แท้จริงก็คือไม่มีเด็กจะมาบวชเณร เพราะรัฐขยายการศึกษาตั้งโรงเรียนออกไปในถิ่นไกล ๆ ได้มากขึ้น วัดไม่ต้องเป็นช่องทางช่วยผ่อนเบาปัญหาความไม่เสมอภาคแห่งโอกาสในการศึกษาของรัฐ มากเหมือนในช่วง 20-100 ปีก่อน และการศึกษาของวัดในสภาพปัจจุบันก็ไม่จูงใจเด็กให้เข้ามาเรียนหรือจูงใจพ่อแม่ให้ส่งลูกเข้ามาเรียน เด็กก็เข้าไปเรียนต่อในโรงเรียนของรัฐ ยิ่งกว่านั้นเวลานี้เด็กออกโรงเรียนโตขึ้นกว่าเก่า ก็ไปเข้าตลาดแรงงานเด็ก ในส่วนเมืองและในชนบทที่ยังมีความเจริญมากขึ้น ก็ยังหาเด็กมาบวชเณรได้ยากขึ้น เพราะฉะนั้น ก็จะไม่มีผู้ที่จะดำรงพระศาสนาที่เราเรียกว่าเป็นศาสนทายาทต่อไป อันนี้ก็เป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วงระยะยาว เมื่อ 20-25 ปีที่แล้วมา ครั้งที่สามเณรยังมีจำนวนมาก และเริ่มเข้าสู่หัวต่อแห่งการเปลี่ยนแปลงของจำนวนสามเณรที่อยู่วัดเล่าเรียนพระธรรมวินัย ในภาคกลางมีสามเณรในอัตราส่วนประมาณ 1 รูปต่อพระภิกษุ 6-7 รูป ในภาคใต้สามเณร 1 รูปต่อพระภิกษุประมาณ 2-3 รูป

ในภาคอีสานสามนคร 1 รูป ต่อพระภิกษุจำนวนเท่า ๆ กันคือ 1 รูป หรือเนรมมากกว่าพระเล็กน้อย และในภาคเหนือสามนครประมาณ 2 รูปต่อพระภิกษุ 1 รูป ต่อจากนั้นอัตราส่วนของสามนครที่อยู่เล่าเรียนมีน้อยลงเรื่อย ๆ จากภาคกลางที่ลดลงก่อน ภาคอื่น ๆ ก็พลอยเป็นไปด้วย จนปัจจุบันแม้แต่ภาคอีสานและภาคเหนือก็หาเด็กบวชเนรมยาก ในภาคเหนือที่เคยมีเนรมในอัตราส่วนสูงสุด คือมากกว่าพระราว 2 ต่อ 1 เวลานี้ก็แทบไม่มีเด็กบวชเนรม หาเนรมเรียนหาเนรมใช้ยาก เมื่อเนรมลดน้อยลงก็หมดไปจากในกรุงในเมือง ภาคกลาง และจากถิ่นเจริญก่อน ดังนั้นตั้งแต่รัฐเริ่มจัดการศึกษาแบบตะวันตกในศตวรรษที่แล้วมา ที่ใดการศึกษาของรัฐไปไม่ถึง เด็กก็มาบวชเนรมเรียนหนังสือ เนรมในกรุงเทพฯ เป็นผู้ที่มาจากต่างจังหวัด ต่อมาในเมืองใหญ่แต่ละเมืองก็เป็นผู้ที่มาจากถิ่นห่างไกลนอกเมือง จนมาระยะเมื่อเร็ว ๆ นี้ เนรมในโรงเรียนปริยัติธรรมที่อยู่ในวัดภาคกลางก็มาจากภาคอีสานและภาคเหนือและขณะนี้เมื่อเนรมกำลังจะหมดไปจากภาคเหนือ เนรมที่อยู่ในวัดภาคเหนือก็กลายเป็นเด็กที่มาจากถิ่นห่างไกลในต่างแดนที่ไกลความเจริญ โดยเฉพาะที่เด่นขณะนี้ก็คือเนรมจากสิบสองปันนาที่เข้ามาแสวงหาช่องทางความเจริญก้าวหน้า ยิ่งมาถึงปัจจุบันนี้ทางการมีนโยบายที่มุ่งมันขยายการศึกษาที่เคยเรียกว่าภาคบังคับเดิมออกไปตามโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา โดยขยายชั้นประถมขึ้นไปอีก 3 ชั้น ถึงมัธยม 3 ก็ทำให้เด็กต้องอยู่ในโรงเรียนยาวนานมากขึ้น ถ้าไม่มีนโยบายทางการคณะสงฆ์มารับกันให้พอเหมาะพอเจาะ ก็จะทำให้ยิ่งขาดแคลนเนรมที่จะมาบวช และขาดแคลนศาสนทายาทยิ่งขึ้น อันนี้ก็เป็นปัญหาระยะยาวที่จะต้องมาคิดกันว่า การพระศาสนาข้างหน้าจะเป็นอย่างไร¹ ในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ก็ไม่ต่างไปจากที่ศนะที่กล่าวมา

5.2.2 สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

ได้กำหนดหัวข้ออภิปรายเป็น 2 หัวข้อตามสภาพที่ค้นพบ คือ สาเหตุภายนอก และสาเหตุภายใน โดยมีประเด็นอภิปรายเป็นลำดับดังนี้

5.2.2.1 สาเหตุภายใน กำหนดสาเหตุได้ 2 ด้าน คือ 1) ด้านลักษณะของวัด 2) ด้านพระสงฆ์

1) ด้านลักษณะของวัด บางวัดขาดการเอาใจใส่ดูแล บางวัดทรุดโทรม รกรุงรัง ไม่สะอาด ไม่เป็นระเบียบ ไม่น่าอยู่ อากาศร้อน แห้งแล้ง ขาดต้นไม้ให้ความร่มรื่น การจัด

¹พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา, (กรุงเทพฯ: การศาสนา, 2543), หน้า 4 – 11.

สภาพแวดล้อมขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่เป็นที่สัปปายะของผู้อยู่อาศัย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า การสร้างวัดไม่มีการวางผังการสร้างให้ชัดเจน ทำไปเรื่อย ๆ เมื่อสร้างแล้วพระสงฆ์ภายในวัดขาดการเอาใจใส่ดูแลในการทำความสะอาดและจัดเก็บสิ่งของภายในวัดให้มีระเบียบ ข้อจำกัดทางด้านภูมิศาสตร์ไม่สามารถทำให้วัดร่มรื่นได้ ตลอดถึงขาดการเอาใจใส่ ดูแล ช่วยเหลือทำนุบำรุงวัดของคนในชุมชนและรัฐ สิ่งเหล่านี้ ทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถทนอยู่ในวัดที่มีสภาพดังกล่าวได้

2) ด้านพระสงฆ์ พระสงฆ์เป็นคนต่างถิ่น ไม่เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน บางรูปเข้ากับชุมชนไม่ได้ ไม่สามารถเป็นผู้นำชุมชนได้ เกิดความไม่ไว้วางใจกันและกันอันเนื่องมาจากเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเงินของวัดไม่โปร่งใส พฤติกรรมที่ไม่ดีของพระสงฆ์ พฤติกรรมที่ไม่ดีของคนในชุมชนบางคนบางกลุ่มก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์กับชุมชนที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า ชีวิตพระสงฆ์ค่อนข้างจะอิสระและเป็นคนของประชาชนจะอยู่ที่ไหนชาวบ้านก็ต้อนรับ บางชุมชนคนในชุมชนไม่นิยมบวชต้องอาศัยพระจากต่างถิ่น หรือบางแห่งแม้จะมีคนบวชอยู่บ้างก็จะหนีไปอยู่ที่อื่นด้วยเหตุหลายประการ เช่น เพื่อศึกษา เดินธุดงค์แสวงหาที่สงบเพื่อสงเคราะห์ญาติ เป็นต้น โดยทั่วไปแล้วชุมชนไม่สามารถคัดเลือกพระสงฆ์ตามความต้องการของชุมชนเองได้ อีกประการหนึ่งการเคลื่อนไหวของพระสงฆ์ขาดความเป็นระบบ จึงก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในท้องถิ่นเสมอ และระบบการศึกษาของคณะสงฆ์ส่วนใหญ่กระจุกอยู่ในตัวเมือง พระสงฆ์ในชนบทที่ต้องการศึกษาต้องเดินทางออกจากวัดตามชนบทเข้าไปศึกษาในตัวเมืองเป็นระยะเวลาหลายปี เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วส่วนใหญ่ก็จะอาศัยอยู่กับวัดในตัวเมืองหรือแสวงหาถิ่นที่เป็นสัปปายะในตัวเมือง บางรูปก็ลาสิกขาไป ไม่กลับไปปฏิบัติธัมมาปฏิบัติ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์

5.2.2.2 สาเหตุภายนอก กำหนดสาเหตุได้ 2 ด้าน คือ 1) สภาพทั่วไปด้านชุมชน และ 2) ด้านการบริหารของคณะสงฆ์

1) สภาพทั่วไปด้านชุมชน ปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีสาเหตุมาจากสภาพทั่วไปของชุมชนคือ ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นเกษตรกร ยากจน มีหนี้สิน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า คนใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการประกอบอาชีพ มีเวลาสำหรับวัดน้อยลง และขาดศักยภาพที่จะอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ให้มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายได้ โดยเฉพาะคนวัยหนุ่มสาวที่เป็นกำลังสำคัญของชุมชนถูกระบบเศรษฐกิจทุนนิยมดูดไปเป็นคนของบริษัท ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานของรัฐขยายขอบเขตการให้บริการได้ดีกว่าวัด เช่น ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน กำนัน โรงเรียน อนามัยประจำตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น บทบาทดั้งเดิมของพระสงฆ์ในการบริการชุมชนเกือบหมดไปจากชุมชนเหลือเพียงบทบาทด้านพิธีกรรม คุณค่าของพระสงฆ์ที่มี

ต่อชุมชนลดลง ชุมชนให้ความเชื่อถือคนของรัฐมากกว่าพระสงฆ์ จึงขาดความเอาใจใส่ดูแลวัดและพระสงฆ์ มองไม่เห็นคุณค่าของการบวชเรียน ขาดความสนใจที่จะมาบวชเรียน จึงเป็นสาเหตุของการขาดแคลนพระสงฆ์

2) ด้านการบริหารของคณะสงฆ์ ปัญหาการขาดแคลนของพระสงฆ์ ที่มีสาเหตุมาจากด้านการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ คือ ผู้บริหารระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ อ่อนแอในการบริหารจัดการ ปัญหาการบริหารจัดการที่ขาดความเที่ยงธรรมในการใช้อำนาจ ปัญหาด้านการสนับสนุนให้กำลังใจจากผู้บังคับบัญชา ขาดการเข้าไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ในเขตพื้นที่ขาดแคลน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า โครงสร้างการบริหารคณะสงฆ์เป็นแบบรวมศูนย์อำนาจในการบริหารจัดการกระจุกอยู่ในพระสงฆ์เพียงไม่กี่รูป นอกจากนี้พระสงฆ์ในระดับพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ชราภาพ การตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างเชื่องช้า ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะพัฒนางานของคณะสงฆ์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

5.2.3 แนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัด สุรินทร์และบุรีรัมย์

ได้กำหนดหัวข้ออภิปรายโดยยึดหลักอริยสัจ 4 คือ การแก้ไขปัญหาให้แก้ไขที่สาเหตุของปัญหา ซึ่งงานวิจัยนี้พบว่า การขาดแคลนพระสงฆ์มีสาเหตุมาจาก สาเหตุภายในกับสาเหตุภายนอก โดยมีประเด็นอภิปรายตามลำดับดังนี้

5.2.3.1 สาเหตุภายใน กำหนดหัวข้ออภิปรายได้ 2 ประเด็น คือ 1) ด้านลักษณะของวัด 2) ด้านพระสงฆ์

1) ลักษณะของวัด พระสงฆ์และชุมชนร่วมมือในการวางแผนผังสร้างวัดให้มีระเบียบน่าอยู่ เอาใจใส่ดูแลความสะอาด ควรนำเอาทฤษฎีการสร้างวัดครั้งพุทธกาลมาเป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนผังสร้างวัด คือ “ไม่ใกล้และไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก สะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ กลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม”¹ หากวัดคลาดเคลื่อนจากหลักนี้ออกไปมากย่อมไม่เหมาะสำหรับการเป็นที่อยู่ที่ดีของชีวิตพระสงฆ์ ในที่สุดพระก็อยู่ไม่ได้ ทำอย่างไรจะกำหนดลักษณะของวัดให้ใกล้กับมาตรฐานเดิมของวัดที่ว่านี้ได้

¹ วิ.มหา (ไทย), 4/59/71.

2) ด้านพระสงฆ์ คณะสงฆ์คัดเลือกพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสมเข้ากับชุมชน ได้ พัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้มีคุณภาพ มีความริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นผู้มีความสามารถหลายด้าน เช่น ใกล้เคียงข้อพิพาท สร้างความสามัคคีแก่ชุมชน สร้างระบบเกี่ยวกับการเงินให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ที่สำคัญควรนำระบบบุญกุศลมาใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม คือเน้นความสัมพันธ์ที่ดีงาม ถูกต้องระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์ หลักนั้นก็คือ พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องให้ธรรมแก่ประชาชน เรียกว่าธรรมทาน ส่วนชาวบ้านก็มีหน้าที่ช่วยเหลือต่อพระสงฆ์ด้วยอามิสทาน เป็นการถวยกำลัง เพื่อให้ท่านทำหน้าที่ได้ อามิสทานและธรรมทานนี้ ถ้ายังเป็นไปอย่างถูกต้องก็เข้าหลักที่ว่า อุโก อญฺญญฺญนิสสิตา แปลว่าทั้งสองฝ่ายคือชาวบ้านและพระสงฆ์นี้ พึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน แล้วจะถึงความเกษมจากทุกข์ได้ เวลานี้ระบบความสัมพันธ์แบบบุญกุศลนั้น กำลังจะเปลี่ยนมาสู่ ความสัมพันธ์ในระบบผลประโยชน์ ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์กับชาวบ้านกำลังโน้มไปสู่ความสัมพันธ์ แบบผลประโยชน์มากขึ้นทุกวัน ในวงกว้างและระยะยาวมันเป็นการทำลายหลักการ ทำระบบ ความสัมพันธ์ให้วิปริตและสร้างนิสัยเสียให้แก่ชาวพุทธ ทำให้เสื่อมลงจากธรรม¹ พระสงฆ์เป็นผู้มี บทบาทสูงในการศึกษา แนะนำ เผยแผ่หลักการทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง หากพระสงฆ์ขาดความรู้ ความเข้าใจก็จะไม่สามารถชักนำชาวพุทธฝ่ายคฤหัสถ์ให้เข้าสู่หลักการพุทธที่ถูกต้องได้ การสั่งสอน และนำหลักพุทธธรรมลงสู่การดำเนินชีวิตก็จะไม่เกิดผล พุทธศาสนาภาคพระสงฆ์จึงถือว่ามีความ สำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะในประเทศไทยให้ความเชื่อถือในพระสงฆ์สูงมาก การศึกษาวิชาการทาง พุทธศาสนาชีวิตของพระสงฆ์มีโอกาสที่จะศึกษาวิชาการทางพุทธศาสนามากกว่าคฤหัสถ์ ดังนั้นจึง ควรเอาใจใส่ในบุคลากรสงฆ์พัฒนาให้มีคุณภาพให้ได้ จึงจะสามารถแก้ไขสภาพปัญหาการขาด แคลนพระสงฆ์ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพได้

5.2.3.2 สาเหตุภายนอก กำหนดได้ 2 ด้าน คือ 1) สภาพทั่วไปด้านชุมชน และ 2) ด้านการบริหารของคณะสงฆ์

1) สภาพทั่วไปของชุมชน คณะสงฆ์และคนในชุมชนต้องไม่ปล่อยให้เกิดวัด ใหม่ขึ้นอย่างปราศจากการวางแผน วัดต้องเป็นตัวกลางเชื่อมโยงชุมชนให้เข้ากันได้ เน้นการปลูกฝัง ทัศนคติของคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของการบวชเรียน สนับสนุนส่งเสริมเยาวชนให้เข้ามาบวช เรียนเพื่อพัฒนาชีวิต สร้างศาสนทายาทสืบต่อไม่ขาดสาย

¹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธรศาสนากระแสโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2543), หน้า 31-36.

2) ด้านการบริหารของคณะสงฆ์ ให้เจ้าคณะตำบลหาวิธีจัดการกับปัญหา ด้านปริมาณ โดยการกระจายพระสงฆ์ในพื้นที่ไปประจำอยู่ในวัดที่ขาดแคลนให้ทั่วถึง พัฒนาบุคลากรทางศาสนาให้มีคุณภาพเน้นที่ระบบการศึกษาให้ทั่วถึง ส่งเสริมให้พระสงฆ์ที่มีอยู่แล้วให้ เข้าร่วมประชุม อบรม ศึกษาคุณงาน อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง คณะสงฆ์บริหารสงฆ์ให้มีความ โปร่งใส เทียบธรรม ตรวจสอบได้ นำรูปแบบการบริหารคณะสงฆ์ตามหลักวินัยสงฆ์ที่มีอยู่แล้วมาใช้

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัด สุรินทร์และบุรีรัมย์ จากการได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่นำมาเสนอแนะ 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง 2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาสภาพปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ภาคสนามในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา มีประเด็นที่นำมาเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับผู้เกี่ยวข้อง 3 ประเด็น ได้แก่ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และแนวทาง แก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ซึ่งได้เสนอแนะตามลำดับดังนี้

5.3.1.1 รัฐรับรู้สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ กำหนดนโยบายยุทธศาสตร์ โครงการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลน พระสงฆ์ให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหา โดยกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ ปกครองในท้องถิ่นระดับหมู่บ้านและตำบลเข้าไปให้คำปรึกษาแก่คณะสงฆ์ ดูแลสนับสนุน ร่วมวางแผนพัฒนาสร้างสรรคความเจริญให้กับวัดและพระสงฆ์ ตามหลักสารานิยธรรมและ อปรีทานิยธรรม ถือว่าวัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนซึ่งจะขาดเสียมิได้ ครูและอาจารย์ถือ ว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของชุมชนเข้าไปร่วมให้คำปรึกษาแก่คณะสงฆ์ ส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม ของวัด เช่น วันสำคัญทางพุทธศาสนา ประเพณีการทำบุญต่าง ๆ เป็นต้น ปลูกฝังทัศนคติค่านิยมที่ ดีงาม เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ให้กับชุมชน ตลอดจนสนับสนุนให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทใน สถานศึกษา เจ้าหน้าที่อนามัยประจำตำบลเข้าไปให้คำปรึกษาด้านสาธารณสุขมูลฐาน การจัด สภาพแวดล้อมภายในวัดให้น่าอยู่ ถูกสุขพลานามัย ตลอดจนถึงการให้ความรู้และรักษาสุขภาพอนามัย แก่พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทในด้านเข้าไปกำหนดแผนพัฒนาวัดและ พระสงฆ์อย่างมีระบบแบบแผน โดยถือว่าวัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชน ซึ่งจะขาดเสีย

มิได้ สนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมด้านอาชีพ เข้าไปมีบทบาทต่อการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชนให้เข้มแข็ง เมื่อชุมชนเข้มแข็งมีรายได้เพียงพอก็จะไม่ทิ้งถิ่นฐานไปขายแรงงานในถิ่นอื่น บุคลากรของคนในชุมชนก็มีโอกาสเข้ามาบวชเรียนในพุทธศาสนา ทำให้วัดมีพระสงฆ์สามเณร ชาวบ้านก็มีเวลาอุปถัมภ์วัดและพระสงฆ์ซึ่งจะทำให้แก้ปัญหาสภาพการขาดแคลนพระสงฆ์ได้

5.3.1.2 คณะสงฆ์ รับรู้สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ร่วมมือกับภาครัฐ และประชาชน กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ โครงการ ศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยมหาเถรสมาคมตระหนักถึงสภาพของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ กำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาให้เป็นรูปธรรม โดยผ่านไปตามลำดับสายงานตั้งแต่เจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค ลงไปถึงเจ้าคณะจังหวัด โดยเฉพาะเจ้าคณะจังหวัดซึ่งถือว่าเป็นผู้บริหารคณะสงฆ์สูงสุดในระดับจังหวัดมีความใกล้ชิดและเห็นความเป็นไปของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สามารถกำหนดมาตรการแก้ไขปัญหา โดยสั่งการ หรือลงไปร่วมศึกษาวางแผนแก้ไขปัญหากับเจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลโดยตรงได้ ในระยะสั้นอาจเป็นการคัดเลือกและกระจายพระสงฆ์ที่มีความเหมาะสม ไปอยู่ตามวัดที่มีความขาดแคลน ในระยะยาว การบริหารคณะสงฆ์ระดับจังหวัดมีแผนพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์อย่างเป็นระบบต่อเนื่อง ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ในด้านการศึกษาข้อมูล ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมพระบัณฑิตลงปฏิบัติศาสนกิจในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมโครงการพระบัณฑิตปฏิบัติศาสนกิจชายแดน ไทย-กัมพูชา อย่างจริงจัง พื้นฟูโครงการที่คณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยได้ร่วมดำเนินการมาแล้ว เช่น โครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย-กัมพูชา เป็นต้น เจ้าอาวาสร่วมมือกับชุมชนจัดฝังการสร้างวัดให้มีความเป็นระเบียบ จัดสภาพแวดล้อมภายในบริเวณวัดให้สะอาดเป็นระเบียบร่มรื่น มีบรรยากาศที่น่าอยู่ จัดระเบียบการปกครองภายในวัดให้พระสงฆ์ปฏิบัติสอดคล้องตามหลักพระธรรมวินัย

5.3.1.3 ชุมชนตระหนักถึงปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ให้ความร่วมมือ กับรัฐและคณะสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ โดยปราชญ์ชาวบ้านและมัคทายก จะต้องเข้าไปปฏิสัมพันธ์ให้ความรู้แนะนำแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับพระสงฆ์ในวัดและปลูกฝังให้คนในชุมชนมีทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ไวยาวัจกรร่วมมือกับพระสงฆ์และคณะกรรมการวัด จัดดำเนินการเกี่ยวกับการเงินของวัดให้มีความถูกต้องโปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน ชาวบ้าน เยาวชนหนุ่มสาว ตระหนักถึงคุณค่าของวัดและพระสงฆ์ เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวัดอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่สม่ำเสมอและต่อเนื่อง

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษานี้ ได้ศึกษาเฉพาะสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์เท่านั้น ผู้ศึกษามีความเห็นว่า ยังมีกรณีอื่นที่ควรศึกษาและวิจัยในครั้งต่อไปอีก ดังนี้

- 5.3.2.1 การศึกษาพุทธศาสนาภาครัฐและประชาชน ในประเทศไทย
- 5.3.2.2 การศึกษาคูณค่าของการบวชในทัศนะของชาวบ้านและข้าราชการ
- 5.3.2.3 การศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาระบบการศึกษาสงฆ์
- 5.3.2.4 การศึกษาแนวโน้มของระบบการศึกษาแบบกึ่งรัฐและวิปัสสนาธุระ

ในประเทศ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาสภาพปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ และ ศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหา การขาดแคลนพระสงฆ์ในทัศนะของพระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ โดยผู้วิจัยได้เก็บรวบรวม ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์การสุ่มตัวอย่าง และการสังเกต การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

3.1 ขั้นศึกษาข้อมูล

เป็นขั้นตอนของการศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา วารสารและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาทั้งหมด 5 กลุ่ม ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน กลุ่ม พระสงฆ์ พระสังฆาธิการ และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนประชากรที่ได้มาโดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ เจาะจง (Purposive sampling) มีทั้งหมด 105 รูป/คน ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1

แสดงกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มประชากร (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)	กลุ่มตัวอย่าง(เลือกแบบเจาะจง)	หมายเหตุ
1. ชาวบ้าน	5	
2. ผู้นำชุมชน	7	
3. พระสงฆ์	67	
4. พระสังฆาธิการ	18	
5. หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง	8	
รวม	105	

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

ตัวแปรตาม ได้แก่ สภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ สาเหตุของการขาดแคลนพระสงฆ์ และแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสังเกต ใช้บันทึกสังเกตการณ์ในพื้นที่ภาคสนาม ซึ่งมีหัวข้อสังเกตอยู่ 4 หัวข้อใหญ่ คือ 1) สังเกตสภาพทั่วไปด้านภูมิศาสตร์ 2) สังเกตสภาพทั่วไปด้านชุมชน 3) สังเกตสภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์ 4) ข้อสังเกตอื่น ๆ ในหัวข้อสังเกตเหล่านี้นำไปต่อบวัตฤประสงค์ 1.2.1 และ 1.2.2

แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มพระสงฆ์ พระสังฆาธิการ, หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง, ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งในแบบสัมภาษณ์นี้มีข้อความทั้งหมด 4 ข้อใหญ่ คือ 1) สัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัด 2) สัมภาษณ์สภาพทั่วไปด้านชุมชน 3) สัมภาษณ์สภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์ 4) สัมภาษณ์สภาพทั่วไปของการขาดแคลนพระสงฆ์ ในหัวข้อสัมภาษณ์ ที่ 1),2),3) เอาไปต่อบวัตฤประสงค์ข้อที่ 1.2.1 และ 1.2.2 ส่วนหัวข้อสัมภาษณ์ ที่ 4) นำไปใช้ต่อบวัตฤประสงค์ข้อที่ 1.2.2 และ 1.2.3

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเครื่องมือที่ได้สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการแต่งตั้งจาก สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ตรวจสอบคุณภาพและให้ข้อเสนอแนะในวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๖ เสร็จแล้วนำไปแก้ไขปรับปรุงก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริงในภาคสนาม

3.2 ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยประสานงานติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยมีผู้ช่วยนักวิจัยช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วย

3.3 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการสังเกต ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

3.4 ขั้นสรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลและอภิปรายผลแบบบรรยาย กรอบแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดำเนินการตามกรอบแนวทางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.2
แสดงวิธีการดำเนินการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ตัวแปร/ประเด็นที่มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล
1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์	1. สภาพการขาดแคลนพระสงฆ์โดยทั่วไปในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	1. สำนักงานเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ในเขตพื้นที่ชายแดนจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ 2. พระสังฆาธิการในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ 3. ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องจากสำนักงานเจ้าคณะตำบลเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ 2. สัมภาษณ์อย่างมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่เป้าหมาย 3. สัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน ในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์	1. วิเคราะห์โดยการพรรณนาและบรรยาย -

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ ของการวิจัย	ตัวแปร/ประเด็นที่ มุ่งศึกษา	แหล่งข้อมูล/ผู้ให้ ข้อมูล	เครื่องมือ/แนวทางการ เก็บรวบรวมข้อมูล	แนวทางการ วิเคราะห์ข้อมูล
2. เพื่อศึกษา สาเหตุการขาด แคลนพระสงฆ์ ในเขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์	1. ศึกษาสาเหตุที่ เกิดจากสภาพ ภูมิศาสตร์ 2. ศึกษาสาเหตุที่ เกิดจากชุมชน 3. ศึกษาสาเหตุที่ เกิดจากสงฆ์	1. พระสังฆาธิการ ในเขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์และ บุรีรัมย์ 2. ชาวบ้าน ผู้นำ ชุมชน และ หัวหน้าส่วน ราชการที่เกี่ยวข้อง กับพื้นที่ที่ขาด แคลนพระสงฆ์ใน เขตพื้นที่ชายแดน จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์	1. สัมภาษณ์อย่างมี ส่วนร่วมในเขตพื้นที่ เป้าหมาย 2. สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้า คณะจังหวัด เจ้าคณะ อำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้า อาวาส หัวหน้าส่วน ราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำ ชุมชน และชาวบ้าน ใน เขตพื้นที่ชายแดนจังหวัด สุรินทร์และบุรีรัมย์	1. วิเคราะห์โดย การพรรณนา และบรรยาย -
3. เพื่อศึกษา แนวทางแก้ไข ปัญหาการขาด แคลนพระสงฆ์ ในทรรสนะของ พระสังฆาธิการ หัวหน้าส่วน ราชการที่ เกี่ยวข้องกับ ผู้นำ ชุมชนและ ชาวบ้าน ในเขต ชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์	1. ศึกษาแนวทาง แก้ปัญหาการขาด แคลนพระสงฆ์ใน เขตชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์	1. พระสังฆาธิการ ในเขตพื้นที่ ชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์ 2. ชาวบ้าน ผู้นำ ชุมชน และ หัวหน้าส่วน ราชการที่เกี่ยวข้อง กับพื้นที่ที่ขาด แคลนพระสงฆ์ใน เขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์	1. สัมภาษณ์อย่างมี ส่วนร่วมในเขตพื้นที่ เป้าหมาย 2. สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะ อำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส หัวหน้าส่วน ราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้นำ ชุมชน และชาวบ้าน ใน เขตพื้นที่ชายแดนจังหวัด สุรินทร์และบุรีรัมย์	1. วิเคราะห์โดย การพรรณนา และบรรยาย -

บรรณานุกรม

1. พระไตรปิฎก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 22. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

2. หนังสือ

กองวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. รายละเอียดประจำวิชาหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต ภาควิชาพระพุทธศาสนาวินัยเอกพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาฯ, 2542.

กริสุตา เทียรทอง. การศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของวัดที่มีต่อบ้านในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, 2538.

ขบวน พลตรี. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2537.

จุมพล นิมพานิช, และคณะ. ปัญหาสังคม 1, อ่างในมนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 21, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537.

จ่านงค์ อดิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.

จ่านงค์ อดิวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

ชำระเรืองวุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: การศาสนา, 2526.

ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สหบดีและกิจการพิมพ์, 2543.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2541.

ฉัจฉลดา พิษิตบัญชาการ. ปัญหาสังคม, อ่างในสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2533.

_____. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โคมลคิมทอง, 2543.

นงเยาว์ ชาญณรงค์. ศาสนากับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2542.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โคมลคิมทอง, 2543.
- _____. เมื่อ...นิธิ เอียวศรีวงศ์ มองคณะสงฆ์ไทย, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤกษ์ฤกษ์จะเป็นโอกาส. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- บุญยัง หมั่นดี. การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนที่เอื้อต่อการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสุรินทร์, 2532-2533.
- ประเวศ วะสี. พุทธเกษตรกรรมกับสานติสุขของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน, 2530.
- พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2535.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). กระแสธรรมเพื่อชีวิตและสังคม. นนทบุรี : กองทุนวชิรธรรม, 2536.
- _____. การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.
- _____. สถานการณ์พุทธศาสนาพลิกหน้าเป็นพัฒนา. กรุงเทพฯ : การศาสนา, 2536.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไสยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2543.
- _____. ธรรมบุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม. พิมพ์ครั้งที่ 345, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- _____. จะพิจารณาคนกันได้อย่างไร. พิมพ์ครั้งที่ 6, กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2540.
- _____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.
- พระไพศาล วิสาโล. ภูมิโงในชีวิตสมณะต่อมตน, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤกษ์ฤกษ์จะเป็นโอกาส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- _____. อนาคตของพุทธศาสนา : รุ่งเรืองหรือร่วงโรย, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤกษ์ฤกษ์จะเป็นโอกาส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- พระมหาเจิม สุวโจ. อนาคตของพุทธศาสนา : รุ่งเรืองหรือร่วงโรย, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤกษ์ฤกษ์จะเป็นโอกาส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- พระมหาสุภา อุทโท. พระสงฆ์ไทยใน 2 ทศวรรษหน้า พ.ศ. 2541-2560. กรุงเทพฯ : สุภาพใจ, 2542.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505. (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535.

- พระราชวรมุนี (ประยูร ชาญ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2527.
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **พุทธศาสตร์ปริทรรศน์**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกรุงเทพฯ: มหาจุฬาฯ, 2541.
- พิศวง ธรรมพันทา. **สังคมวิทยาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2523.
- ลำเดือน นามเทพ และ วิฑูรย์ ว่างตาล. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด: ศึกษาเฉพาะกรณีวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2545.
- วศิน อินทสระ. **ธรรมและชีวิต**. กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2527.
- วิเชียร เกตุสิงห์. **คู่มือการวิจัย : การวิจัยเชิงปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2, นนทบุรี : ม.ป.พ. 2537.
- วินัย สมมิตรและคณะ. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระพุทธบาทน้ำพุ**. อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี, กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, 2545.
- สมภาร พรหมทา. **วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาฯ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.
- สมพร เทพสิทธิทา. **พระพุทธศาสนากับเอกลักษณ์ไทยและพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติหรือไม่**. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์, 2546.
- สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. **รายงานการวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้**. ทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทกำหนดเรื่อง ประจำปี 2540-2541 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2541.
- สุพัตรา สุภาพ. **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- สุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย. **ปัจจัยและกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัย**. 2543.
- สุรภัย ศิวรักษ์. **บางแง่มุม...การฟื้นฟูพระศาสนาในทัศนะ ส.ศิวรักษ์, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤาวิฤตจะเป็นโอกาส**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **กรณีธรรมกาย : ภาพสะท้อนชาวพุทธ, อ้างในพุทธศาสนาสยามฤาวิฤตจะเป็นโอกาส**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2543.
- อัมพร สุคันธวิช. **ปัญหาสังคม, อ้างในมนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2544.
- อุทัย หิรัญโต. **หลักสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2522.

เอตวาร์ดี คอนเซ, สมหวัง แก้วสุฟอง (แปล). พระพุทธศาสนาประวัติ. เชียงใหม่ : ภาควิชาปรัชญา และศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.

3. วิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และประสงค์ ทองประ. ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2543.

ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ และคณะ. ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2544.

_____. การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, 2546.

_____. การวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษา วัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2546.

ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. ประสิทธิภาพของการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมะ หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

บรรจง โสดาดี. การใช้ตรรกะในวิธีสอนของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

พระมหาวิชัย ผลเจริญ. การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในสังคมไทย (หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516-ปัจจุบัน). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.

มณีวรรณ ผิวนิม. ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของชุมชนและความสัมพันธ์ของวัดกับชุมชน ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชน ตำบลบ้านต๋อง อำเภอบ้านด่านลานหอย และตำบลบ้านเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย. สาขาสังคมวิทยา (กลุ่มมานุษยวิทยา), มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2524.

อาทิตย์ นามแก้ว (พระมหา). บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนในเขตยานนาวา-สาทร สังกัดกรมสามัญศึกษา. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหาร โครงการองค์การ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก, 2542.

ภาคผนวก

ผนวก ก

- แบบสัมภาษณ์
- แบบบันทึกการสังเกต

แบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี พรรษา.....
 วัด.....บ้าน.....
 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับวัด

- () ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.
- () วัดมีเจ้าอาวาสมาทั้งหมดรูป
- () วัดร้างมา.....ปี
- () สถิติพระสงฆ์ภายในวัดย้อนหลัง 4 ปี
- พ.ศ.๒๕๔๔ มีพระจำพรรษาจำนวน รูป
- พ.ศ.๒๕๔๕ มีพระจำพรรษาจำนวน รูป
- พ.ศ.๒๕๔๖ มีพระจำพรรษาจำนวน รูป
- ปัจจุบันมีพระอยู่ในวัดจำนวน รูป

2. สภาพทั่วไปด้านชุมชน

2.1 ความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจ

- () มีรายได้พอเพียง
- () มีรายได้ไม่เพียงพอ
- () มีหนี้สิน
- () อื่นๆ.....

2.2 ความเชื่อทางศาสนา

- () มีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา
- () ไม่มีความเชื่อมั่นในพุทธศาสนา
- () เห็นด้วยกับการที่มีวัดในชุมชน
- () ไม่เห็นด้วยกับการที่มีวัดในชุมชน
- () อื่นๆ.....

2.3 แหล่งอบายมุข

- () มีแหล่งอบายมุขในชุมชน
- () ไม่มีแหล่งอบายมุขในชุมชน
- () คนในชุมชนคืออบายมุขมาก
- () คนในชุมชนคืออบายมุขน้อย
- () คนในชุมชนปลอดจากอบายมุข
- () อื่นๆ.....

2.4 อิทธิพลท้องถิ่น

- () มีอิทธิพลท้องถิ่นครอบงำคนในชุมชน
- () ไม่มีอิทธิพลท้องถิ่นครอบงำคนในชุมชน
- () มีอิทธิพลท้องถิ่นครอบงำวัด
- () ไม่มีอิทธิพลท้องถิ่นครอบงำวัด
- () อื่นๆ.....

2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

- () คนในชุมชนเข้าทำบุญกับพระสงฆ์ในวัด
- () คนในชุมชนไม่เข้าทำบุญกับพระสงฆ์ในวัด
- () มีความขัดแย้งระหว่างพระกับชุมชน
- () ไม่มีความขัดแย้งระหว่างพระกับชุมชน
- () คนในชุมชนให้ความร่วมมือกิจกรรมของวัด
- () คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือกิจกรรมของวัด
- () พระสงฆ์สามารถตอบสนองด้านจิตปัญญาต่อชุมชนได้
- () พระสงฆ์ไม่สามารถตอบสนองด้านจิตปัญญาต่อชุมชนได้
- () อื่นๆ

3. สภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์

3.1 สภาพทั่วไปของวัด

- () ในชุมชนเดียวมีเพียงวัดเดียว
- () ในชุมชนเดียวมีมากกว่า 1 วัด
- () ในหลายชุมชนมีเพียงวัดเดียว
- () อื่นๆ

3.2 สภาพทั่วไปของพระสงฆ์

3.2.1 ภูมิหลังของพระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัด

- () เป็นคนในท้องถิ่น
- () มาจากที่อื่น
- () ไม่แน่นอน
- () อื่นๆ

3.2.2 ลักษณะของพระสงฆ์ที่มาอาศัยอยู่ในวัด

- () เป็นพระที่บวช 5 พรรษาขึ้นไป
- () เป็นพระที่มีพรรษาน้อยกว่า 5 พรรษา
- () เป็นพระหลวงตา
- () เป็นพระหนุ่ม
- () เป็นผู้มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์
- () เป็นผู้อาศัย
- () อื่นๆ

3.2.3 ลักษณะความเคลื่อนไหวของพระสงฆ์

- () อยู่ประจำต่อเนื่อง
- () อยู่เป็นครั้งคราว
- () อยู่เฉพาะช่วงเวลาจำพรรษา
- () อื่นๆ

3.2.4 วุฒิพระสงฆ์ที่มาอาศัยอยู่ในวัดมีลักษณะเป็นอย่างไร

- () น.ธ.ตรี
- () น.ธ.โท
- () น.ธ.เอก
- () ระดับประถม
- () ระดับมัธยมต้น
- () ระดับมัธยมปลาย
- () อนุปริญญา
- () ปริญญาตรีขึ้นไป
- () อื่นๆ.....

3.2.5 ความสัมพันธ์ด้านการบริหารคณะสงฆ์

- () พระระดับผู้บังคับบัญชาให้การดูแลเอาใจใส่สม่ำเสมอ
- () พระในวัดได้เข้าร่วมอบรมสัมมนากับคณะสงฆ์เป็นประจำ
- () จัดหาแหล่งงบประมาณสนับสนุน
- () อื่นๆ.....

4. สภาพทั่วไปของการขาดแคลนพระสงฆ์

4.1 ทำไมพระในวัดจึงมีจำนวนน้อย

.....

.....

.....

4.2 ท่านมีวิธีแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์อย่างไร

.....

.....

.....

ความคิดเห็นเพิ่มเติมอื่น ๆ

.....

.....

.....

- ชื่อผู้สัมภาษณ์ 1).....
- 2).....
- 3).....
- 4).....

วันที่.....เดือน พ.ศ.....

แบบบันทึกการสังเกต

ชื่อวัด.....บ้าน.....หมู่ที่.....
ตำบลอำเภอจังหวัด.....

1. สภาพทั่วไปด้านภูมิศาสตร์

1.1 ภูมิศาสตร์ด้านธรรมชาติ

1.1.1 ด้านสภาพพื้นดิน

- () ดินทราย
- () ดินล่วน
- () ดินล่วนปนดินทราย
- () ดินเหนียว
- () ดินเหนียวปนทราย
- () ดินปนหิน
- () โขดหิน
- () อื่น ๆ.....

1.1.2 ด้านสภาพป่าธรรมชาติ

- () ป่าสมบูรณ์
- () ป่าเสื่อมโทรม
- () ไม่มีป่า
- () อื่น ๆ.....

1.1.3 ด้านสภาพภูมิอากาศ

- () มีบรรยากาศดี
- () มีบรรยากาศไม่ดี
- () อื่น ๆ.....

1.1.4 ด้านสภาพแหล่งน้ำธรรมชาติ

- () มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน
- () มีแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง
- () ไม่มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน
- () ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง บึง
- () อื่น ๆ.....

1.2 ภูมิศาสตร์ด้านระบบโครงสร้าง

1.2.1 ด้านแหล่งอารยธรรมขอมโบราณ

- () มีปราสาทหิน
- () มีแหล่งเครื่องปั้นดินเผา
- () ไม่มีปราสาทหิน
- () ไม่มีแหล่งเครื่องปั้นดินเผา
- () อื่น ๆ.....

1.2.2 ด้านการสื่อสารโทรคมนาคม

- () สะดวก
- () ไม่สะดวก
- () อื่น ๆ.....

1.2.3 ด้านแหล่งน้ำ

- () มีเขื่อนกักเก็บน้ำ
- () ไม่มีเขื่อนกักเก็บน้ำ
- () อื่น ๆ.....

1.2.4 ด้านพื้นที่ป่าอนุรักษ์และแหล่งท่องเที่ยว

- () เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- () ไม่เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- () เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- () ไม่เป็นแหล่งท่องเที่ยว
- () อื่น ๆ.....

1.2.5 ด้านความเป็นอยู่ของชุมชน

- () มีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวก
- () ไม่มีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวก
- () อื่น ๆ.....

2. สภาพทั่วไปด้านชุมชน

2.1 ด้านลักษณะชุมชน

- () เป็นชุมชนเมือง
- () เป็นชุมชนกึ่งชุมชนเมือง
- () จัดผังชุมชนเป็นระเบียบ
- () จัดผังชุมชนไม่เป็นระเบียบ
- () เป็นชุมชนชนบท
- () อื่น ๆ.....

2.2 ด้านเศรษฐกิจ

- () มีสิ่งปลูกสร้างที่อยู่อาศัยมั่นคง
- () มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านเทคโนโลยีภายในครัวเรือน
- () มีร้านค้าในชุมชน
- () มีถนนหนทางสภาพดี
- () มีเครื่องมือทางการเกษตรที่ทันสมัย
- () อื่น ๆ.....

2.3 ด้านอาชีพ

- () เกษตรกรรม
- () รับราชการ
- () รับจ้าง
- () ค้าขาย
- () อื่น ๆ.....

2.4 ด้านหน่วยงานของรัฐ

- () โรงเรียน
- () องค์การบริหารส่วนตำบล
- () สถานีอนามัย
- () ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน/กำนัน
- () อื่น ๆ.....

2.5 ด้านความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน

- () คนในชุมชนทำบุญสม่ำเสมอ
- () คนในชุมชนไม่ได้ทำบุญกับพระสงฆ์
- () คนในชุมชนให้ความร่วมมือในกิจกรรมของวัด
- () คนในชุมชนไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของวัด
- () อื่น ๆ.....

3. สภาพทั่วไปของวัดและพระสงฆ์

3.1 ลักษณะของวัด

- () วัดในชุมชน มีลักษณะ
- () วัดนอกชุมชน (1ก.ม.ขึ้นไป) มีลักษณะ.....
- () วัดตามภูเขา มีลักษณะ
- () อื่น ๆ

3.2 ด้านสภาพของพระสงฆ์

3.2.1 ด้านความเป็นอยู่ของพระสงฆ์

- () มีสิ่งปลูกสร้างมั่นคง
- () มีสิ่งปลูกสร้างที่ไม่มั่นคง
- () จัดผังวัดเป็นระเบียบ
- () จัดผังวัดไม่เป็นระเบียบ
- () ภายในวัดมีความสะอาดน่าอยู่
- () ภายในวัดไม่มีความสะอาดไม่น่าอยู่
- () มีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวก
- () ไม่มีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวก
- () อื่น ๆ

3.2.2 ด้านปริมาณของพระสงฆ์

- () มาก (มากกว่า 3 รูป)
- () น้อย (ต่ำกว่า 4 รูป)
- () อื่น ๆ.....

4. ข้อสังเกตอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ชื่อผู้บันทึกการสังเกต 1).....

2).....

3).....

4).....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ภาคผนวก ข

- รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
- รายชื่อวัดที่สังเกต

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. พระเทพปัญญาเมธี (ทองอยู่ ญาณวิสุทฺโธ) เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ วัดศาลาลอย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
2. พระราชปริยัติยาลังการ (วิชัย ฐิตาจาโร) เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ วัดบ้านบัว ตำบลบ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
3. พระครูบริหารกิจโกศล (ก้อนทอง อินทวิโส) เจ้าคณะอำเภอบ้านกรวด วัดโค่น ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
4. พระครูพิทักษ์มงคล เจ้าคณะอำเภอสังขะ วัดโพธาราม ตำบลสังขะ อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
5. พระครูประสาทปริยัติคุณ (อภิรัตน์ ปริญญาโณ) เจ้าคณะอำเภอกาบเชิง วัดกาบเชิง ตำบลกาบเชิง อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
6. พระครูโอภาสธรรมพิทักษ์ (เสียม เตชธมฺโม) รักษาการเจ้าคณะอำเภอบัวเขต วัดสว่างราษฎร์บำรุง ตำบลบัวเขต อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
7. นายประสงค์ จักรคำ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
8. นายอุดม ศรีสุนนท์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดบุรีรัมย์ ตำบลอีสาน อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์
9. พระชัช จุกวโร หมู่ที่ 7 ตำบลบัวเขต อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
10. เจ้าอธิการเลื่อน อคฺคธมฺโม วัดป่าสามัคคีธรรม ตำบลอาโพน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
11. พระเบิ้ม ปภสฺสโร วัดเขาดาคง หมู่ที่ 11 บ้านโคกทมตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
12. พระครูโสภิต ชันติธมฺโม วัดจรัสสามัคคี ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
13. พระอธิการวิน ฐานธมฺโม วัดโธทะลันวาราม ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
14. พระฉลอง กิตฺติภทฺโท วัดนาสนวนสุทธาราม ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
15. พระครูขันติวรานูวัตร วัดถ้ำผาไทร บ้านอ่างตาเกิด ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
16. นายยัน นานตร ผู้ใหญ่บ้านโชคพัฒนา หมู่ที่ 5 ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
17. นายจง ศรีวงศ์ อบต. บ้านโชคพัฒนา หมู่ที่ 5 ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
18. พระเสียม เตชธมฺโม วัดโชคศรีพนมรุ้ง ตำบลจรัส อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
19. พระเมฆา กิตฺติโก วัดอรุณไทย์ ตำบลอาโพน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
20. พระสุท ธนฺติวโร หมู่ที่ 1 ตำบลอาโพน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์
21. พระไสว จารุวิโส วัดเกาะแก้ว ตำบลอาโพน อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์

22. พระสุก คนติวโร วัดเทพอรุโณทัย ตำบลอาโพน อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์
23. พระอรรถสิทธิ์ อติพล วัดหนองหลวง ตำบลอาโพน อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์
24. นายจำรูญ เกิดเพิ่มดี บ้านหนองหลวง ตำบลอาโพน อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์
25. นายมานะ พิกุลทอง บ้านหนองหลวง ตำบลอาโพน อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์
26. พระโคตร คุปวีโร วัดอีสานพัฒนา ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
27. พระบัว เวสโก วัดสวายทอง ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
28. พระคอน ปิยวาจโก วัดศรีสนวนวราราม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
29. พระชาติ อธิติโก ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
30. พระมหาวิเชียร ชยชมุโณ วัดบ้านปลัดถาญี ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
31. พระเป็ด นนุทโก วัดพัฒนาธรรมาราม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
32. พระประวิทย์ สุเมธ วัดกระหม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
33. นายฑูร อินทร์หอม บ้านเลขที่ 69 ตำบลอาโพน อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
34. เจ้าอธิการเสาร์ ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
35. พระล้อม จิตตวโร วัดพัฒนารามสามัคคี ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
36. พระคืน อุททโย วัดบ้านปวงคีถันาราม ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
37. พระกิตติ โชติวโร วัดบ้านคณา ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
38. พระบุญเรือน ฉนุทโก วัดประชาพัฒนาราม ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
39. พระครูพัฒนสังวรคุณ ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
40. นายสมนึก ประชุมดี บ้านห้วยสิงห์ ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
41. พระบัน อินุทวณฺโณ วัดโนนสว่างนาราม ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
42. พระวชิ อนิโต สำนักสงฆ์ป่าถาวร ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
43. พระสวัสดิ์ จิระมุโณ วัดบ้านห้วยสิงห์ ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
44. พระหอน กตปุญโญ วัดบ้านหนอง ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
45. พระเบญญ ปุริตสีโล วัดเทพคีรีอุดม ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
46. พระยรรยง สุจิตโต วัดโพธิ์พิราม ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
47. พระขาว กนุตชมุโณ วัดแสนอุดมสุข ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
48. พระอยู่ มหาคุโณ วัดป่าประชาราษฎร์ ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
49. พระอาจารย์ฑูรย์ สุภาโต สำนักสงฆ์นิยมธรรม ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
50. พระมหาตุลา โกวิท วัดภูมิคคี ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
51. พระพิเศษ เศษโร วัดพระธาตุเสด็จ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์

52. พระคัม ปิยปุโต วัดบ้านลันเต้โมคคัลลาราม ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
53. แม่ชีไฉ นาคแสน วัดจุฬามณี ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
54. พระตุน อตุโล วัดบ้านน้อยแสนสุข ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
55. พระคัมภีร์ สิริวัฒนโน วัดบ้านโนนทอง ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
56. พระสัมฤทธิ์ วัดโลกเวการีรัตน์ ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
57. พระสาย สุจิตโต วัดใหม่พรนิมิต ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
58. พระจันทร์ อนุโย วัดกู่ทรงธรรม ตำบลโคกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
59. พระครูอรุณ จนุทสิริ วัดเนวมุด ตำบลเนวมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
60. พระครูสมุห์वासนา กนุตโร วัดเขาแหลมรัตนมณี ตำบลเนวมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
61. พระสุนทร อากสุสโร วัดคลองน้ำซับ ตำบลเนวมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
62. นายสุภัทร พรหมมา บ้านช้างหมอบ ตำบลเนวมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
63. แม่ชีใบ หอมเนียม วัดมงคลวารารณ์ ตำบลเนวมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
64. พระเกือบ โกวิท วัดเขาดาร์สปาง ตำบลเนวมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
65. พระเสริญ สุทธิญาโน วัดใหม่ไทยสินสุขตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
66. พระครูพนมศีลาจารย์ วัดป่าเขาโตะ ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
67. พระอธิการไวจิต สจฺจปาโล วัดอุโลกรัตนาราม ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
68. พระรอง ฐานุตโร วัดใหม่พัฒนาราม ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
69. พระละเมิน ขนติสาโร วัดสันตยาราม ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
70. พระจันทร์ กิตติภุโท วัดคอนน้ำตาล ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
71. พระเตื่อน ดิกขวิโร วัดศรีบักได ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
72. นายราตรี ใหม่เมือง วัดหัวอ่างสามัคคี ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
73. พระพาน กิตติโก วัดอรุณทราราม ตำบลบักได กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
74. พระวิมาน วรชโม วัดป่าโคกแสง ตำบลตาเมียง อำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
75. พระมูล ชมมสโร วัดพนมดิน ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
76. พระพ่อสี สิรินนุโท วัดประชาสามัคคีธรรม ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
77. เจ้าอธิการพุช อนุโย วัดหิมวัน ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
78. พระบุญหนาตปสีโล วัดปราสาททองหนองคันนา ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
79. พระเอื้อง समाจาโร วัดปราสาทตาเมื่อน ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
80. พระคาบส ปญญาโว วัดป่าเทพพิทักษ์ ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภอนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
81. พระคุณ ปสาโท วัดสายโท 11 ได้ ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

82. พระบิ๋ง ฐานนุโนท วัดสายโท 11 ใต้ ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
83. พระอธิการสุรพจน์ ปญฺญาโร วัดสายโท 12 ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
84. พระบุญมา ปุญฺญลาโภ วัดจันทร์สว่าง ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
85. พระประสิทธิ์ ปสิทธิโก วัดสายตะกู(เก่า) ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
86. พระวัด จันทวิโส วัดสายโท 4 ใต้ ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
87. เจ้าอธิการทองคำ นุนทิโก วัดสายโทใต้ ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
88. เจ้าอธิการบรรลือ ขนฺติโก วัดสายโท 6 เหนือ ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
89. พระดอน จินตวโร วัดพุทธอุทยานสายโท 8 ใต้ ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
90. พระสมบัติ ฐานวโร วัดสายโท 8 กลาง ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
91. พระสมบุญณ์ สุมงฺคโล วัดสายตรี 3 (วัดป่าธรรมศิวาราม) ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
92. พระอธิการทองสาย อนุตฺตโร วัดสายตรี 2 ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
93. พระบุญช่วย ชุตินฺธโร วัดโคกระเหย ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
94. นายรัน หาประโคน วัดโคกระเหย ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
95. พระครูพัฒนกิจประยุต วัดสายตรี 6 ตำบลบึงเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
96. พระกิตติภูมิ ปุญฺญาวุฑฺโฒ วัดสายตรี 16 ตำบลหนองไผ่งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
97. เจ้าอธิการวิเชียร กิตฺติคุโณ วัดโสภณวนาราม ตำบลหนองไผ่งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
98. พระอธิการมา ฐิตฺตมฺโม วัดหนองไผ่งาม 2 ตำบลหนองไผ่งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
99. พระคม จิรวโส วัดหนองหว้า (เจริญอาราม) ตำบลหนองแวง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
100. พระคำมุก วิสาลโท วัดป่าเขาลังกา ตำบลหนองแวง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
101. นายวีรพันธ์ ชุ่มประโคน อนามัยบ้านบาระณะ ตำบลหนองแวง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
102. พระบุญทม อังสุทฺธโร วัดแท่นทัพไทย ตำบลลำโรงใหม่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
103. พระอธิการถนอม ยสินฺธโร วัดสันติสุข ตำบลลำโรงใหม่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
104. พระไชยา ฐมฺมโชโต วัดบ้านหนองเสม็ด ตำบลลำนางรอง กิ่งอำเภอนโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์
105. พระประมวล ชยธมฺโม วัดป่าชัยมงคล ตำบลลำนางรอง กิ่งอำเภอนโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

รายชื่อวัดที่บันทึกการสังเกต

1. วัดเทพวารินทร์ ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
2. วัดแสนอุดมสุข บ้านภูมิสวย ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
3. ที่พักสงฆ์โพธิ์พิราม บ้านหนองบึงรุต ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
4. วัดภูมิกิตติ บ้านภูมิกิตติ ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
5. วัดประชาพัฒนาราม บ้านกันแตรว ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
6. วัดบ้านขยอง บ้านขยอง ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
7. วัดบ้านคะนา บ้านคะนา ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
8. วัดเทพประทานจุฬามณี บ้านกะเลงเวกทับทิมสยาม 04 ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
9. วัดสันต์ไธมคคาราม บ้านสันต์ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
10. วัดพระธาตุเสด็จ บ้านตาพราหม์ ตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
11. วัดเทพรักษาวนาราม ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
12. วัดพัฒนาราม บ้านโจรก ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
13. วัดกระหม บ้านกระหม ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
14. วัดป่าบ้านปลัดถุณี บ้านปลัดถุณี ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
15. วัดอีสานพัฒนา ตำบลโลกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
16. วัดโคกเวง บ้านโคกเวง ตำบลตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
17. วัดบ้านน้อยแสนสุข บ้านน้อยแสนสุข ตำบลโลกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
18. วัดโนนทอง บ้านโนนทอง ตำบลโลกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
19. วัดพัฒนาธรรมาราม บ้านด่าน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
20. วัดศรีสนวนวราราม บ้านนาสนวน ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
21. วัดกู่ทรงธรรม บ้านกู่ ตำบลโลกตะเคียน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
22. วัดสันตยาราม บ้านไทยสันติสุข ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
23. วัดใหม่พัฒนาราม บ้านไทยนิคม ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
24. วัดอุโลกรัตนาราม บ้านอุโลกร ตำบลบักได อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
25. วัดคลองน้ำซับ บ้านคลองน้ำซับ ตำบลแנגมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
26. วัดเทพวารินทร์ บ้านห้วยปาง ตำบลด่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
27. วัดแנגมุด บ้านแנגมุด ตำบลแנגมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์

28. วัดเขาแหลมรัตนมณี บ้านโคกเบง ตำบลเนงมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
29. วัดมงคลวราราม บ้านช้างหมอบ ตำบลเนงมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
30. วัดโคกเจริญเทพาราม บ้านโคกเจริญ ตำบลค่าน อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
31. วัดเขาคาร์สปาง บ้านช้างหมอบ ตำบลเนงมุด อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์
32. วัดป่าเขาไต่ะ บ้านเขาไต่ะ ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
33. วัดเทพคีรีอุดม บ้านคม ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
34. วัดสำนักสงฆ์นิยมธรรม บ้านภูมินิยม ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
35. วัดโนนสว่างนาราม ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
36. วัดสำนักสงฆ์ป่าถาวร บ้านตาแตรว ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
37. วัดป่าประชาราษฎร์ บ้านภูมิขุ่น หมู่ที่ 8 ตำบลคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
38. วัดป่าบ้านหนองหลวง บ้านหนองหลวง หมู่ที่ 4 ตำบลอาโนน อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์
39. วัดบ้านบวงตึก บ้านบวงตึก ตำบลตาตุ่ม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์
40. วัดอรุโณทยาราม บ้านท่าสว่าง ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
41. วัดคอนน้ำตาล บ้านคอนน้ำตาล ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
42. วัดศรีบักได บ้านบุอาเปาว์ ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
43. วัดบ้านหัวอ่าง บ้านหัวอ่าง ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
44. วัดอรุณทยาราม บ้านรุน ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
45. วัดบ้านพนมดิน บ้านพนมดิน ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
46. วัดวัดประชาสามัคคีธรรม บ้านโคกแสง ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
47. วัดป่าโคกแสง บ้านโคกแสง ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
48. วัดหิมวันต์บรรพต บ้านตาเมียง ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
49. วัดปราสาททองหนองคันนา บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก
จังหวัดสุรินทร์
50. วัดใหม่ไทยสันติสุข บ้านไทยสันติสุข ตำบลบักได กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
51. วัดปราสาทตาเมียง บ้านหนองคันนา ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
52. วัดป่าเทพพิทักษ์ บ้านโนนมะยาง ตำบลตาเมียง กิ่งอำเภพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์
53. วัดสายตะกู บ้านสายตะกู ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
54. วัดสายโท 8 กลาง บ้านสายโท 8 กลาง ตำบลจันทบเพชรอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
55. วัดพุทธอุทยาน บ้านสายโท 8 กลาง ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
56. วัดสายโท 5 ใต้ บ้านสายโท 5 ใต้ ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์

57. วัดจันทร์สว่าง บ้านสายโท 13 ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
58. วัดสายโท 12 ใต้ บ้านสายโท 12 ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
59. วัดบ้านสายโท 11 ใต้ บ้านสายโท 10 ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
60. วัดบ้านสายโท 11 ใต้ บ้านสายโท 11 ตำบลสายตะกู อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
61. วัดสายโท 4 ใต้ บ้านสายโท 4 ตำบลจันทบเพชร อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
62. วัดนิคมปราสาท บ้านนิคม ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
63. สำนักสงฆ์โคกทะเลเหย บ้านโคกทะเลเหย ตำบลปราสาทอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
64. วัดสายตรี 2 บ้านสายตรี 2 ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
65. วัดป่าธรรมศิวาราม (หินตัด) บ้านสายตรี 3 ตำบลปราสาท อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
66. วัดสายตรี 6 ใต้ บ้านสายตรี 6 ใต้ หมู่ที่ 8 ตำบลบึงเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
67. วัดสายตรี 8 ใต้ บ้านสายตรี 8 ใต้ ตำบลบึงเจริญ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
68. วัดหนองไผ่งาม 2 บ้านหนองไผ่งาม 2 ตำบลหนองไผ่งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
69. วัดโสภณวนาราม ตำบลหนองไผ่งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
70. วัดสายตรี 16 ใต้ บ้านสายตรี 16 ใต้ ตำบลหนองไผ่งาม อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์
71. วัดแท่นทัพไทย บ้านแท่นทัพไทย ตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
72. วัดบ้านบาระเนะวนาราม บ้านบาระเนะ ตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
73. วัดป่าเขาลังกา บ้านหนองหว้า ตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
74. วัดเจริญอาราม บ้านหนองหว้า ตำบลหนองแวง อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
75. วัดบ้านสันติสุข บ้านสันติสุข อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์
76. วัดป่าเขากระเจียว บ้านคลองโป่ง ตำบลลำนางรอง กิ่งอำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์
77. วัดป่าชัยมงคล บ้านคลองหินลาด ตำบลลำนางรอง กิ่งอำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

ประวัติผู้วิจัยและคณะ

ประวัติย่อผู้วิจัย (หัวหน้าโครงการ)

ชื่อ	นายทวิศักดิ์ ทองทิพย์
วัน เดือน ปีเกิด	- - 2503
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 61 หมู่ 1 ตำบลกระเบื้อง อำเภอลำดวนบุรี จังหวัดสุรินทร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	195 หมู่ที่ 6 ถนนโชคชัย-เดชอุดม ตำบลประโคนชัย อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ รหัสไปรษณีย์ 31140 โทรศัพท์ 044-670362, 651588 และ 01-7258 693
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทรศัพท์ 044-514093, 044-514037,
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2529	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสิทธรรวมวิทยา เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2534	พธ.บ. (ศาสนา) มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ พระนคร กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2536	ศศ.ม. (ภาษาสันสกฤต) มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
พ.ศ. 2543	งานวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดนไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์ และบุรีรัมย์
พ.ศ. 2544	งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2546	งานวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์
พ.ศ. 2546	งานวิจัยเรื่อง วิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม : กรณีศึกษาวัดกลางสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายประสงค์ ทองประ
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2506
สถานที่เกิด	อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 46/1 หมู่ที่ 3 บ้านกระวัน ตำบลบ้านไทร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ 32140 โทร. 0-9583-7014
ที่ทำงาน	โรงเรียนบ้านหนองแดง ตำบลกุดโบสถ์ เกอเสิงสาง จังหวัดนครราชสีมา 30330
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนปริยัติโกศลวิทยา อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2537	ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) เกียรตินิยมอันดับ 2 วิชาเอก รัฐศาสตร์ (การบริหารรัฐกิจ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
พ.ศ. 2538	ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) วิชาเอก ภาษาไทย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นนทบุรี
พ.ศ. 2545	ประกาศนียบัตรบัณฑิต (ป.บัณฑิต) สาขาวิชา การจัดการและการประเมิน โครงการ สถาบันราชภัฏสุรินทร์ สุรินทร์
พ.ศ. 2546	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย (กลุ่มภาษา) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
พ.ศ. 2543	งานวิจัยเรื่อง เรื่อง ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีโครงการพระสงฆ์ร่วมพัฒนาชายแดน ไทย-กัมพูชา ในเขตจังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์
พ.ศ. 2544	งานวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในระบบเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มสตรีออมทรัพย์ จังหวัดสุรินทร์
พ.ศ. 2546	งานวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายธนู ศรีทอง
วันเดือนปีเกิด	24 กรกฎาคม 2509
สถานที่เกิด	อำเภอชุมแสง จังหวัดนครสวรรค์
ที่อยู่ปัจจุบัน	250/63 ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทร. (044) 514037
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2531	ป.ช. 5 สำนักเรียนวัดดาวดึงษาราม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2535	พธ.บ. (อังกฤษ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2540	M.A. (English) Kurukshetra University, India
พ.ศ. 2541	Post-Graduate Diploma (Journalism) Bharatiya Vidya Bhavan, India
พ.ศ. 2546	งานวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

ประวัติย่อผู้วิจัย (ผู้ร่วมวิจัย)

ชื่อ	นายบรรจง โสคติ
วันเดือนปีเกิด	19 กรกฎาคม 2507
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์
ที่อยู่ปัจจุบัน	7/8 ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์
ที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์ ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000 โทร. (044) 514037
ตำแหน่ง	อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2521	น.ธ. เอก สำนักเรียนวัดกลาง จังหวัดกาฬสินธุ์
พ.ศ. 2532	พธ.บ. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2546	ศศ.ม. (ปรัชญา) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผลงานวิจัยที่ผ่านมา	
พ.ศ. 2546	วิทยานิพนธ์เรื่อง การใช้ตรรกะในวิธีสอนของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทโท)
พ.ศ. 2546	งานวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดระเบียบสังคมตามแนวพุทธศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา โทร. ๐-๔๔๕๑-๔๐๓๗

ที่ พิเศษ / ๒๕๕๑ วันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๑

เรื่อง ส่งรายงานการวิจัยฉบับแก้ไขสมบูรณ์

นมัสการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

- สิ่งที่ส่งมาด้วย
- ๑) รายงานการวิจัยฉบับแก้ไขสมบูรณ์ จำนวน ๑ ชุด
 - ๒) แผ่นซีดีรอมบันทึกข้อมูลรายงานการวิจัยฉบับที่แก้ไขแล้ว จำนวน ๑ แผ่น
 - ๓) สำเนาเอกสารต้นฉบับที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ส่งให้ผู้วิจัยแก้ไข จำนวน ๑ ชุด

อ้างถึงบันทึกข้อความที่ ศธ ๖๑๐๖/พิเศษ ลงวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑ ตามบันทึกข้อความดังกล่าวสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ได้แจ้งให้ผู้วิจัยแก้ไขรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง “การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพระสงฆ์ในเขตชายแดนไทย-กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์” ปีงบประมาณ ๒๕๔๗ ตามคำแนะนำของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์แต่งตั้ง ความทราบแล้วนั้น

บัดนี้ผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขรายงานการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๗ ตามข้อเสนอแนะของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์แต่งตั้งเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้ส่งรายงานการวิจัยฉบับแก้ไขสมบูรณ์มาพร้อมนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อทราบและพิจารณาดำเนินการต่อไป

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวีศักดิ์ ทองทิพย์)

หัวหน้าโครงการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

โทร. ๐-๔๔๕๑-๔๐๓๗

ที่ พิเศษ / ๒๕๕๑

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๑

เรื่อง ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ ปีงบประมาณ ๒๕๕๐

น้สการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน ๑๐ เล่ม

๒. แผ่นบันทึกข้อมูลเนื้อหา รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน ๑ แผ่น

ตามที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ได้ให้การสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐ เรื่อง “การฆ่าตัวตายในทัศนะของพระพุทธศาสนา” และได้นำเสนอผลของการวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ไปแล้วครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๐ และผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงแก้ไขรายงานการวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ความทราบแล้วนั้น

บัดนี้หัวหน้าโครงการวิจัยและคณะผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการวิจัยและปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเรียบร้อยแล้ว จึงได้ส่งรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์มาพร้อมนี้แล้ว

จึงน้สการมาเพื่อพิจารณาและดำเนินการต่อไป

(นายทวิศักดิ์ ทองทิพย์)

หัวหน้าโครงการวิจัย